O`ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA’LIM VAZIRLIGI

TOSHKENT DAVLAT SHARQSHUNOSLIK INSTITUTI

X. IMAMOVA, M. MAQSUDOVA,
S. TOSHALIYEVA

ASOSIY O‘RGANILAYOTGAN TIL (TURK TILI)

Mazkur o‘quv qo‘llanma O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi tomonidan 5120100-Filologiya va tillarni o‘qitish (tillar bo‘yicha) yo‘nalishida ta’lim oluvchi talabalar uchun asosiy o‘quv qo‘llanma sifatida tavsiya etilgan

Toshkent–2013

Mazkur o‘quv qo‘llanma oliy o‘quv yurtlarida “Filologiya va tillarni o‘qitish(turk tili)” ta’lim yo‘nalishi bo‘yicha tahsil oluvchi 1-kurs talabalari uchun yaratilgan. Turk tilining fonetikasi, leksikologiyasi va morfologiyasiga oid ma’lumotlarni qamrab olgan.

Qo‘llanma DTS, ta’lim yo‘nalishining o‘quv rejasi hamda fanning o‘quv dasturi asosida ishlab chiqilgan bo‘lib, o‘quv yilining I yarim yilligiga mo‘ljallangan.

Mas’ul muharrir:

Filologiya fanlari doktori, professor ***Q.P. Sodiqov***

Taqrizchilar:

Filologiya fanlari nomzodi, dotsent ***J.K. Shabanov***
Filologiya fanlari nomzodi, dotsent ***A.X. Tilavov***

Mualliflar:

Turkiy tillar kafedrasi katta o‘qituvchisi ***X. Imamova***
Turkiy tillar kafedrasi o‘qituvchisi ***M. Maqsudova***
Turkiy tillar kafedrasi o‘qituvchisi ***S. Toshaliyeva***

O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligining 2013 yil 19 apreldagi 128-sonli buyrug‘iga asosan 5120100- Filologiya va tillarni o‘qitish (tillar bo‘yicha) yo‘nalishida ta’lim oluvchi talabalar uchun asosiy o‘quv qo‘llanma sifatida nashrga tavsiya etilgan (Ro‘yxat raqami 128-078)

Toshkent davlat sharqshunoslik institutining o‘quv-uslubiy kengashi tomonidan nashrga tavsiya etilgan. (Bayonnoma №5. 19.04.2012)

© Toshkent davlat sharqshunoslik instituti, 2013

SO‘Z BOSHI

Istiqlol milliy qadriyatlarimizni anglash, ona tilimizni chuqur o‘rganish, uning mavqeining ortishiga katta imkoniyat yaratib berdi. O‘zbekiston Respublikasining Prezidenti I.A. Karimov ta’kidlaganidek: “O‘zlikni anglash, milliy ong va tafakkurning ifodasi, avlodlar o‘rtasidagi ruhiy ma’naviy bog‘liqlik til orqali namoyon bo‘ladi. Jamiyki ezgu fazilatlar inson qalbiga, avvalo, ona allasi, ona tilining betakror jozibasi bilan singadi. Ona tili – bu millatning ruhidir”[1]. O‘zligini yaxshi anglagan, o‘z ona tilini qadrlagan xalq chet tiliga ham hurmat bilan munosabatda bo‘ladi, uni sevib o‘rganadi. Chet tilini o‘rganish, tadqiq etish o‘sha mamlakat, xalqning tarixi, madaniyati haqidagi bilimlarini boyitadi; do‘stlik va hamkorlik munosabatlarini kengaytirib, mustahkamlaydi.

O‘quv fanining maqsadi talabalarga turk tilini ilk bosqichdan boshlab o‘rgatishdir. O‘qitish soddadan murakkab sari yo‘naltirilgan.

Bakalavriat yo‘nalishida o‘tiladigan turk tili darslarining birinchi qismi ko‘proq amaliy mashg‘ulotlar shaklida bo‘lib, turk tilida so‘zlashuvni o‘rganish, so‘z boyligini oshirish, fonetika va morfologiyaga tegishli boshlang‘ich ma’lumotlarni o‘z ichiga oladi.

Har bir kursning o‘z maqsadi bor. Uning asosiysi turk tilining barcha sohalariga oid ma’lumotlarni talabalarga yetkazish, tilning o‘ziga xos tomonlarini aniqlash, bir til oilasiga mansub bo‘lgan turk va o‘zbek tillari fonetikasi, morfologiyasi va sintaktik qonunlarini

[1] *Karimov I.A.* Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. –Toshkent: Ma’naviyat, 2008. 83-b.

qiyoslash, ularning oʻxshash va farqli jihatlarini aniqlashdan iboratdir.

Ushbu oʻquv qoʻllanma oliy oʻquv yurtlaridagi turk filologiyasi boʻlimlari bakalavriat yoʻnalishida tahsil olayotgan 1- kurs talabalari uchun moʻljallangan. Maqsad talabalarga turk tilini ilk bosqichdan boshlab oʻrgatishdir.

Oʻquv qoʻllanma oʻn toʻqqizta darsdan iborat boʻlib, nazariy va amaliy bilimlarni qamraydi. Bunda turk tilida soʻzlashuvni oʻrganish, soʻz boyligini oshirish, fonetika va morfologiya, leksikologiyaga tegishli boshlangʻich maʼlumotlarni oʻz ichiga oladi. Bundan tashqari, berilgan topshiriqlar grammatik mavzularni mustahkamlashga qaratilgan. Soʻz boyligi qismida esa turk tilining soʻz boyligi hamda yangi soʻz va iboralar joy olgan boʻlib, ular talabalar nutqini rivojlantirishga xizmat qiladi. Qoʻllanmada joy olgan matnlar turli mavzularda boʻlib, bu talabaning turli sharoitlarda erkin suhbat qila olish malakasini hosil qiladi. Shuningdek, har bir mavzuga oid topishmoqlar, krossvordlar, latifalar, mashqlar oʻrin olgan. Ana shularni hisobga olgan holda har bir darsda nazariy maʼlumotlardan tashqari soʻz boyligi, suhbat mavzulari, matn ustida ishlash va tarjima uchun matnlardan iborat.

Ushbu oʻquv qoʻllanma turk tilini oʻrganish boʻyicha yaratilgan manbalardan biri sanaladi. Talabalar oʻquv yilining I yarim yilligiga moʻljallangan kurs mobaynida talabalar turk tiliga oid ilk maʼlumotlarni bilib olish bilan birga, oʻrganilayotgan tilning morfologik tuzilishi, tovush tizimi, oʻrganilayotgan tildan oʻz ona tiliga tarjima qila olish amaliyotiga doir koʻnikmalarga ham ega boʻladilar.

Ushbu oʻquv qoʻllanmadagi turk tili va grammatikasiga oid nazariy qism, nazariy qismlarga oid matnlar, yangi soʻzlar, sohaga oid soʻz boyliklari, testlar, baʼzi hajviyalar, iboralar, mashqlar X. Imamova

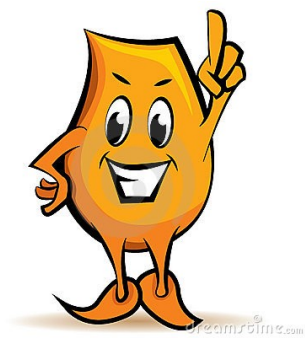
tomonidan yozildi. Qo‘llanmadagi mashqlar, krasvordlar, hajviyalar M.Maqsudova tomonidan tuzildi, va ba’zi bir mashqlar S.Toshaliyeva tomonidan yaratilgan.

Ushbu o‘quv qo‘llanmada mualliflarning e’tiboridan qochgan jihatlari bo‘lishi mumkin. Shu sababli mualliflar o‘quv qo‘llanma bo‘yicha bildirilgan samimiy fikr va mulohazalarni inobatga olib, keyingi ishlarida e’tibor qaratadilar.

1-DARS

TURK TILI VA UNING DUNYO TILLARI ORASIDA TUTGAN O‘RNI

TURK ALIFBOSI (TÜRK ALFABESİ)

Kelime çalışması – So‘z boyligi: Selamlaşma - Salomlashuv, Tanışma- Tanishuv

Turkiy xalqlar yer yuzidagi mavjud xalqlar ichida tarixan eng eski xalqlardan biri sanaladi. Shu sababli

Turkiya Jumhuriyatining rasmiy tili boʻlgan turk tili ham juda boy boʻlgan turkiy tillar orasidan oʻrin egallaydi. Turk tili Oʻrta Osiyodan yoyilib boshlab, Onadoʻli, Bolqon yarim oroli, Qora dengizi atroflariga qadar boʻlgan hududni qamragan.

Yer yuzidagi til oilalari olimlar tomonidan asosan ikki boʻlimda, kelib chiqishiga koʻra va tuzilishiga koʻra ajratilib oʻrganiladi.

Turk tili kelib chiqishiga koʻra Ural-oltoy (Ural-Altay) guruhiga mansub boʻlsa, tuzilishiga koʻra esa Agglutinativ (Bitişkin) tillarga mansub.

Turk tilini quyidagi davrlarga ajraladi:

1. Eng qadimgi turkiy til. Eramizdan oldingi va eramizning IV asriga qadar boʻlgan davri. Skif, xun, avar, pechenek va b.sh.
2. Qadimgi turkiy til. V- IX asrlarni oʻz ichiga olgan Koʻkturk davri.
3. Eski turkiy til . X- XIV asrlarni oʻz ichiga olgan Qoraxoniylar, Xorazmiylar va Chigʻatoy, Saljuqlilar davri.
4. Usmonli turk tili. XV- XIX asrlarni oʻz ichiga olgan Usmoniylar davri.
5. Xozirgi zamon turk tili. XX asrdan bugunga qadar boʻlgan Turkiya Jumhuriyati davri.

Eramizning VIII asridan bochlab, musulmonlikni qabul qilish bilan birga turkiy tilga arab tilining taʼsiri kuchli boʻldi. Sof turkiy soʻzlarini arabcha so`zlar siqib chiqara boshladi. Ahvol shu darajaga borib yettiki, oddiy xalq ziyolilar tilini yaxshi tushunmaydigan boʻldi. Mana shu davrda xalq ogʻzaki ijodining namunasi boʻlgan Karagöz sahna oʻyini yaratildi. Asar qahramoni Hacivet aralash, tushunarsiz gapiradigan ziyoli kishi, Karagöz esa turkiy tilda gapiruvchi oddiy xalq vakili.

Arab tilining turkiy tilga boʻlayotgan kuchli taʼsirini birinchilardan sezgan saljuqli Sulton Mehmet Karamanoʻgʻli 1277- yilda saroyda va davlat ishlarida faqat turk tili amal qilishi haqida qaror chiqargan.

Turkiy til faqat arab tilining emas, bundan tashqari fors tilining ham ta’siri ostida bo‘ldi. Natijada turkcha, arabcha va forscha aralashuvida yangi Usmonli turk tili (Osmanlıca) yuzaga keldi.

Usmonli imperiyasining barham topishi va Turkiya Jumhuriyatining e’lon qilinishi, keyinchalik lotin alifbosiga o‘tilishi Hozirgi zamon turk tilining maydonga kelishiga asos bo‘ldi. 1928- yilning 1- noyabrida qabul qilingan alifbo xalq tarixidagi to‘rtinchi alifbo sanaladi:

1. Ko‘kturk alifbosi (38 harfdan iborat).
2. Uyg‘ur alifbosi (14 harfdan iborat).
3. Arab alifbosi (29 harfdan iborat).
4. Lotin alifbosi (29 harfdan iborat).

1932 yilda Mustafo Kamol Otaturk tashabbusi bilan tashkil etilgan Turkiya til kengashi ‘Türk Dil Kurumu’ Hozirgi zamon turk tilinig rivojlanishiga hissa qo‘shib kelmoqda.

TURK ALIFBOSI (TÜRK ALFABESİ)

Har qanday tilda qo‘llaniladigan tovushlarni ko‘rsatgan belgilar yig‘indisi ya’ni harflarning tartibli qatoriga alifbo deyiladi. Turk xalqi bugungi kunga qadar to‘rt xil alifbodan foydalangan.

1. Ko‘kturk alifbosi: O‘rxun Yenisey obidalarida V-V1 asrlarda qo‘llanilgan, 38 harfdan iborat. Qadimgi Germanlarning “run” yozuvidagi alifboga o‘xshaganligi sababli Ko‘kturk alifbosida yozilgan yozuv “Runik turkiy yozuv” deb nomlanadi.
2. Uyg‘ur alifbosi: Ko‘kturk alifbosidan keyin butun turkiy xalqlarning alifbosi hisoblangan. VIII-XV asrlarda keng qo‘llanilgan bo‘lib, 14 harfdan iborat.
3. Arab alifbosi: Arab istilosidan keyin musulmonlikni qabul qilish bilan birga arab alifbosidan ham foydalana boshlandi. Arab alifbosi 29 harfdan iborat bo‘lib, foydalanish juda katta muddatni X1- XX asr boshlarini o‘z ichiga oladi.

4. Lotin alifbosi: Bugungi kunda foydalanilayotgan lotin alifbosi 1928- yil 1-noyabr da qabul qilingan boʻlib 29 harfdan iborat. Ular:

Turkcha harflar	**Nomla-nishi**	**Talaf-fuzi**	**Turkcha harflar**	**Nomla-nishi**	**Talaffuzi**
A a	a	a	M m	Me	M
B b	be	b	N n	ne	n
C c	je	j	O o	qat. oʻ	rus. o
Ç ç	che	ch	Ö ö	yumsh.	yumsh.
D d	de	d	P p	oʻ	oʻ
E e	e	e	R r	pe	p
F f	fe	f	S s	re	r
G g	ge	g	Ş ş	se	s
Ğ ğ	yumsh.	yumsh.	T t	she	sh
H h	gʻ	gʻ	U u	te	t
İ i	xe	x	Ü ü	qat. u	qat. u
I ı	i	i	V v	yumsh.	yumsh.
J j	i	rus i	Y y	u	u
K k	j	ji	Z z	ve	v
L l	ke	k		ye	y
	le	l		ze	z

[Aa] – harfi turk tilida ikki xil boʻlib, “qalin”i ya’ni sof turkcha soʻzlarda uchrasa ağaç - daraxt, anne - ona, “ingichka”lari esa boshqa tillardan kirib kelgan soʻzlarda lale - lola, dikkat - diqqat uchraydi. [Bb] – harfi aynan oʻzbek tilidagidek talaffuz etiladi, baba - ota, bardak – stakan, [Cc] – harfi oʻzbek tilida “joʻja” soʻzida ishlatilgan “j” harfining aynan oʻzidir, cam - oyna (shisha), cadde - koʻcha, [Çç] – harfi ham oʻzbek tilidagi “changʻi” soʻzidagi “ch” harfi kabi talaffuz etiladi, çiçek - gul, çam - archa [Dd] – harfi ham oʻzbek tilidagi “d” harfi kabi talaffuz etiladi, dal - shox, dalga - toʻlqin, [Ee] – harfi oʻzbek tilidagi “eshik, egar, elak” soʻzlarida ishlatilgan “e” harfining aynan oʻzidir, ev -

uy, eldiven - qoʻlqop. Biz bu harfni oʻzbek tilida koʻrinishi oʻxshash boʻlgan “yelkan, yem, ” soʻzlaridagi “e” xarfi bilan adashtirmasligimiz kerak. [Ff] – harfi ham aynan oʻzbek tilidagi “f” harfi kabi talaffuz etiladi, fıçı - bochka, fırça - choʻtka. [Gg] – harfi ham oʻzbek tilidagi kabidir: gezi - sayohat, gül - atirgul. [Ğğ] – harfi haqida toʻxtalganda bu ham oʻzbek tilidagi “gʻayrat, gʻildirak” soʻzlaridagi “gʻ” harfiga oʻxshaydi deya olmaymiz. Sababi, turk tilidagi “ğ” harfi oʻzbek tilidagi “gʻ” harfidan yengil talaffuz etiladi: iğne - igna, eğlence - dam olish, eğitim - taʼlim. Ammo “dağanık - 1.betartib 2.parishon, doğmak - tugʻilmoq” soʻzlarida oʻzbek tilidagi “gʻ”ni eslatib, qattiqroq talaffuz etiladi. Shunga asosan turk tilida ikki xil “qalin” va “ingichka” “ğ” harfi mavjud deyishimiz mumkin boʻladi. Bundan tashqari turk tilida “ğ” harfi hech qachon soʻz boshida kelmaydi. Shu sababli turkcha lugʻatlarda “g” harfidan keyin “ğ” emas, “h” harfi bilan boshlanuvchi soʻzlarga oʻrin beriladi. [Hh] – harfi bilan boshlangan soʻzlar sof turkcha emas (1) deb qayd etiladi baʼzi manbalarda. Ammo ʻhatun - ayol, hani - qani, hangi - qaysiʼ soʻzlari sof turkcha boʻlsada, “h” harfi bilan boshlanishining sababi k > h ga oʻtganligidadir. Turk tilidagi , “h” harfi oʻzbek tilidagi qattiq “x” bilan birday talaffuz etiladi: havlu - sochiq, horoz - xoʻroz. [Iı] – harfining aynan talaffuzi oʻzbek tilida kuzatilmaydi. Turk tilidagi [Iı] – harfini rus tilidagi “i” harfining talaffuziga tenglashtira olamiz: ırmak - irmoq, ızgara - qoʻra. [İi] – harfi oʻzbek tilidagi “i” kabi talaffuz etiladi: İnek - sigir, ilaç - dori. [Jj] – harfini beruvchi tovush turk tilida mavjud emas. Turk tilida ushbu harf bilan boshlanuvchi soʻzlarning barchasi boshqa tillardan kirib kelgandir: Jaluzi - chiy parda, jimnastik - badan tarbiya. Turk tilidagi [Jj] – harfining ayni talaffuzini rus tilidagi “j” harfiga tenglashtirish mumkin. [Kk] – harfining talaffuzi oʻzbek tilidagi “k” kabidir: kafa - bosh, kalla, kaldırım - yoʻlak. [Ll] – harfi ham aynan oʻzbek tilidagidek talaffuz

etiladi: leke - dog‘, lira - lira, pul birligi. [Mm] – harfining talaffuzi ham o‘zbek tilidagidek: mısır - jo‘xori, makas - qaychi. [Nn] – harfi ham o‘zbekchadagi kabidir: ninni - alla, nine - buvi. Turk tilidagi [Oo] – harfini o‘zbek tilidagi “o‘”ga qiyoslay olmaymiz. Chunki o‘zbek tilidagi “o‘” ikki xil; qattik “o‘t” “maysa”, “olov” ma’nolarida va yumshoq “o‘takasi yorildi” shaklda uchraydi. Shu sababli o‘zbek tilidagi qattiq “o‘” va rus tilidagi “o” harfidek talaffuz etiladi deyishimiz mumkin: oda, olta. [Öö] – harfi o‘zbek tilidagi yumshoq “o‘”ga “o‘rdak, o‘takasi yorilmoq” teng. Turk tilida asosan birinchi bo‘g‘inda keladi. Agar birinchi bo‘g‘inda emas, ikkinchi yoki uchinchi bo‘g‘inda kelsa, o‘sha so‘z sof turkcha bo‘lmaydi: ödül - mukofot, ödev - vazifa, professör - professor, aktörlük - aktyorlik. [Pp] – harfi ham aynan o‘zbek tilidagidek: pamuk - paxta, pancar - lavlagi. [Rr] – harfi ham aynan o‘zbek tilidagidek: reçel - murabbo, raptiye - knopka. [Ss] – harfi ham aynan o‘zbek tilidagidek talaffuz etiladi: salam - qaynatilgan kolbasa, saksı - gultuvak. [Şş] – harfi ham aynan o‘zbek tilidagi talaffuzdan farq qilmaydi: şarkı - qo‘shiq, şampiyon - chempion. [Tt] – harfi ham aynan o‘zbek tilidagidek: torba - xalta, paket, tutkal - kley. [Uu] – harfi ham aynan o‘zbek tilidagi qattiq “u” dek misol uchun “U” kishilik III shaxs yoki ko‘rsatish olmoshi kabi : uçak - samolyot, uzay - fazo. [Üü] – harfi esa o‘zbek tilidagi yumshoq “u” ga teng misol “uch raqami”, “umid” so‘zlaridagi kabi: ütü – dazmol, üzüm - uzum. [Vv] – harfi bizga yaxshi ma’lumki, o‘zbek tilida ikkita: lab-tish “Vali” va lab-lab “sovun”. Turk tilidagi [Vv] harfi o‘zbek tilidagi lab-tish kabi talaffuz etiladi: vişne - olcha, vapur - paraxod. [Yy] harfi o‘zbek tilidagi “y” harfidek talaffuz etiladi: yengeç - qisqichbaqa, - yumurta - tuxum. [Zz] – harfi ham aynan o‘zbek tilidagidek talaffuz qilinadi: zil - qo‘ng‘iroq, zarf - konvert.

Yuqorida sanab o‘tilgan 29 ta harfning 8 tasi unli va 21 tasi undosh harflar sanaladi.

Topshiriqlar:

1. Turk alifbosini yod oling.
2. Yangi so‘zlarni yod oling.

Savollarga javob bering:

1.Alifbo nima?

2.Bugunga qadar turk xalqi qaysi alifbolardan foydalandi? Nomlarini va harflar sonini ayting.

3.Lotin alifbosida nechta unli va nechta undosh harflar bor?

GÜLMECE

Zeki Çocuk

Öğretmen Zeki’ye sormuş:
- Alfabeyi öğrendin mi Zeki?
- Öğrendim öğretmenim.
- Peki A’dan sonra ne gelir?
- Öteki harfler gelir öğretmenim.

Tanışma

Demir: Merhaba!
Canan: Merhaba!
Demir: Adınız ne?
Canan: Benim adım Canan, sizin adınız ne?
Demir: Benim adım Demir.
Canan: Sizinle tanıştığıma memnun oldum.
Demir: Ben de memnun oldum.
Canan: Nasılsınız?
Demir: Teşekkür ederim, iyiyim, siz nasılsınız?
Canan: Sağ olun, ben de fena değilim.
Demir: Görüşmek üzere!
Canan: Güle güle!

Yeni kelimeler

merhaba – salom
selam – salom
selâmünaleykum – asslomu alaykum
aleykümselam – vaaleykum assalom
günaydın – hayrli tong
iyi günler – hayrli kun
iyi akşamlar – hayrli oqshom (kech)
nasılsınız? – qandaysiz?
iyiyim – yaxshiman
fena değilim – yomon emasman
sağolun – rahmat
teşekkürler – tashakkur
adınız ne? – ismingiz nima?
görüşmek üzere – ko'rishguncha
allaha ısmarladık – xayr, xudo yor bo‘lsin
güle güle – xayr

Dialog

Ömer: Merhaba!
Aysel: Merhaba!
Ömer: Adınız ne?
Aysel: Benim adım Aysel, ya sizin?
Ömer: Benim adım Ömer.
Aysel: Sizinle tanıştığıma memnun oldum.
Ömer: Ben de memnun oldum, nasılsınız?
Aysel: Teşekkürler, iyiyim, siz nasılsınız?
Ömer: Sağolun ben de iyiyim.
Aysel: Haydi, görüşmek üzere.
Ömer: Güle güle.

Topshiriqlar-Alıştırmalar

1. Aşağıdaki boşlukları doldurunuz.

Quyidagi nuqtalar o‘rniga kerakli so‘zlarni yozing.

A: İyi günler

B: .....

A: .....

B: Benim adım Ayşe. Sizin adınız ne?

A: .....

2. Aşağıdaki kelimeleri özbekçeye tercüme ediniz.

Quyidagi gaplarni o‘zbek tiliga tarjima qiling.

Adınız ne? , Merhaba! , İyi geceler, Günaydın.

OLMOSHLAR (ZAMİRLER)

Ot bo‘lmagan holda ot o‘rnida qo‘llanadigan so‘z turkumiga olmosh deyiladi.

Turk tilida olmoshlar to‘rt bo‘limda ajratilib o‘rganiladi. Bular quyidagilardir.

Kişi zamirleri: Tekil; ben, sen, o. Çoğul; biz, siz, onlar, kendi.

Shaxs nomlari o‘rnida qo‘llaniladigan olmoshlarga kishilik olmoshlari deyiladi. Turk tilida o‘zlik olmoshi sanaluvchi *kendi* olmoshi ham kishilik olmoshi sanaladi va ularning ichida o‘rganiladi. Kendi olmoshi barcha kishilik olmoshlari o‘rnida qo‘llanila oladi.

İşaret zamirleri: Tekil; bu, şu, o. Çoğul; bunlar, şunlar, onlar, beriki, öteki.

Soru zamirleri: kim? ne? nasıl? ne zaman? nerede? kaç? hangi? nerede?

Belgisiz zamirler: bir kaç, biri, kimi, bazı, hepsi, çoğu, birtakım, birazı.

Shulardan gumon olmoshlarining vazifasi predmet, belgi yoki hodisa haqidagi noaniq tasavvurni bildirib, ularga umumiy (abstrakt) va taxminli ishora qiladi.

Eslatma: Turk tilida “insan” “adam” kabi so‘zlar ham o‘rni bilan gumon olmoshlari ma’nosida ishlatiladi.

İnsana bir sorarlar değil mi?

Adam ahbabından belli olur.

Ushbu gaplarda ifodalangan “insan” “adam” kabi so‘zlar gumon olmoshlari vazifasida “har qanday kishi” ma’nosini ifodalamoqda.

Şahis Zamirleri –Kishilik olmoshlari

Birinci Tekil Şahıs → Ben

İkinci Tekil Şahıs → Sen

Üçüncü Tekil Şahs→ O

Birinci Çoğul Şahıs → Biz

İkinci Çoğul Şahıs → Siz

Üçüncü Çoğul Şahıs → Onlar

Mashq. *Atoqli otlarning o‘rniga kishilik olmoshlarini qo‘ying. Altı çizili özel isimler yerine kişi zamirleri koyunuz.*

1.Yıldız ders çalışıyor.

2.Erol ve Kaya birlikte çalışıyorlar.

3.Orhan’ın babası evdedir.

4.Deniz’i telefona çağırıyorlar.

5.Uğur’dan bir mektup bekliyoruz.

6. Kitaplarımı Ayhan’a veriyorum.

7.Hasan’da güzel araba var.

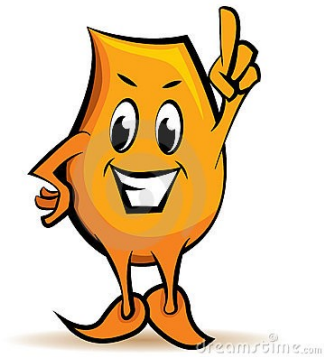
Konuşmada çok kullanılan deyimler–
So‘zlashuvda ko‘p qo‘llaniladigan so‘z va iboralar

1. Nasılsınız? – Yaxshimisiz? Ishlaringiz yaxshimi?
2. Ne var ne yok? – Qanday yangiliklar bor? Nima gaplar olamda?
3. Neyiniz var? – Sizga nima bo‘ldi? Sizni nima bezovta qiladi?
4. Teşekkür ederim, iyiyim. – Rahmat, yaxshiman.
5. Ne var? – Nima gap?, Nima bo‘ldi?
6. Güzellik sağlık! – Hammasi yaxshi.
7. Değişen bir şey yok. – Hammasi yaxshi, yangiliklar yo‘q.
8. Size nasıl yardımcı olabilirim. – Qanday qilib sizga

yordam bersam bo‘ladi.

2-DARS

UNLILAR VA ULARNING TASNIFI. UNLILAR UYG’UNLIGI

Kelime çalışması – So‘z boyligi: “Hal hatır sorma”- Hol ahvol so‘rash. Nasılsınız? Dialog.

Ayrılma – uğurlama – vedalaşma: *Görüşmek üzere; Güle güle; Hoşça kalın; Allaha ısmarladık; İyi günler; İyi akşamlar; İyi geceler.*

Unli tovushlar va ularning tasnifi (Sesliler ve sesli sınıflandırılması)

Tovush tilning eng kichik bo‘lagidir. So‘zlashuv, kelishuv va til, tovush va tovush guruhlari asosida yuzaga keladi. Turk adabiy tilida sakkiz unli fonema mavjud. Bular: [a], [e], [ı], [i], [o], [ö], [u], [ü].

Og‘izdan hech bir to‘siqqa uchramasdan chiqadigan tovushlarga ***unli tovushlar*** deyiladi. Bu unli tovushlar og‘izdan chiqishdagi ovozning toni, lablarning va jag‘larning holatiga ko‘ra quyidagi guruhlarga bo‘linadi:

A. Tovush toniga ko‘ra:

1) Orqa qator (***Qalin)(kalın) unlilar*** ; [a], [ı], [o], [u].

Bu unlilar talaffuz etilganda tillar beixtiyor orqaga tortilib, tovush og‘iz bo‘shlig‘ining orqa qismida yuzaga keladi va yo‘g‘on talaffuz etiladi. Shu sababli o‘zbek tilshunosligida bu tovushlarga orqa qator unlilar deyiladi.

2) Old qator (***Ingichka) (ince) unlilar***; [e], [i], [ö], [ü].

Bu unlilar talaffuz etilganda tillar orqaga tortilmaydi. Tovush og‘iz bo‘shlig‘ining oldingi qismida

yuzaga keladi va qalinlarga koʻra ingichka talaffuz etiladi. Shu sababli old qator unlilar ham deyiladi.

B. Lablarning holatiga koʻra:

1) ***Lablanmagan (düz) unlilar***; [a], [e], [ı], [i].

Ushbu unlilar talaffuzida lablar ishtiroki kam boʻlib, shakllarini oʻzgartirmaydi. Shu sababli lablanmagan deyiladi.

2) ***Lablangan (yuvarlak) unlilar***; [o], [ö], [u], [ü].

Ushbu unlilar talaffuzida lablar beixtiyor dumaloq shaklga kirib, faol harakat koʻrsatadi. Shu sababli lablangan unlilar deyiladi.

C. Jagʻlarning holatiga koʻra:

1) ***Keng (geniş) unlilar;*** [a], [e], [o],[ö].

Bu unlilar talaffuz etilganda jagʻ suyaklarimiz pastga harakat qilib, ogʻiz keng ochiladi. Shundan kelib chiqqan holda keng unlilar deyiladi.

2) ***Tor (dar) unlilar;*** [ı], [i], [u], [ü].

Bu unlilar talaffuz etilganda jagʻ suyaklar pastga harakat qilmaganligi sababli ogʻiz keng ochilmaydi. Shu sababli bu unlilar tor unlilar deyiladi.

Ushbu tasnifni quyidagi jadvalda shu tarzda koʻrish mumkin:

Lablanmagan (düz)			**Lablangan (yuvarlak)**	
Orqa qator, Qalin (Kalın)	**Keng (geniş)**	**Tor (dar)**	**Keng (geniş)**	**Tor (dar)**
	a	ı	o	u
Old qator, Ingichka (İnce)	e	i	ö	ü

Yuqorida tasnif asosida unlilarga quyidagicha xarakteristika berish mumkin:

a	Qalin, keng, lablanmagan	ağaç, bal, nar

e	Ingichka, keng, lablanmagan	ev, emek, ekmek
ı	Qalin, tor, lablanmagan	ırmak, ızgara, ışık
i	Ingichka, tor, lablanmagan	inek, iş, dil, iki
o	Qalin, keng, lablangan	oda, yol, omuz
ö	Ingichka, keng, lablangan	ödev, ödül, örmek
u	Qalin, tor, lablangan	uçak, umut, uşak
ü	Ingichka, tor, lablangan	ütü, üç, üşütmek

Turk tilida unli fonemalarning tutgan o‘rni juda muhimdir. Turk tilini boshqa tillardan ajratuvchi muhim xususiyat ham mana shu unli fonemalarda namoyon bo‘ladi.

Mavzu bilan bog‘liq savollar:

1. Turk tilida nechta unli fonema mavjud?
2. Unli fonemalar qanday hosil bo‘ladi?
3. Unli fonemalar nimaga asoslangan holda tasnif etiladi?
4. Har bir unli fonemaga yoddan xarakteristika bering.

1-mashq. *Aşağıdaki kelimelerin ünlü ve ünsüzlerini söyleyiniz. Quyidagi so‘zlarning unli va undosh harflarini ajrating.*

Örnek, küçük, bıçak, çatal, fırın, ekmek, yemek, gazoz, ünlü, var, yok, zil, çırak, lamba, fırın, masa, su, sıcak, müz, şelale, zirve, pamuk, Türkiye, salı, alfabe, yazı, büyük, şişman, tatlı, dalga, yakamoz, fil, vatan, ülke, sınır.

2-mashq. *Aşağıdaki kelimelerde bulunan ünlülerin çeşitlerini söyleyiniz. Quyidagi so‘zlarda mavjud bo‘lgan unlilarning turlarini ayting.*

Araba, gemi, limon, lamba, silgi, tahta, tebeşir, tarak, lira, hayat, ev, köşk, soğan, kadın, çorba, dal, köşe, tavan, kenar, dip, sandalye, mektup, sıra, kalem, usta, defter, arı, üşak, köle, efendi, bayan, erkek.

Konuşma – Suhbat

Hal sorma

Leyla: Nasılsın, Hakan?!
Hakan: İyiyim, Leyla, teşekkürler!
Leyla: Hiç gözükmüyorsun ortalıkta. Neyin var?
Hakan: Önemli bir şey yok. Bir az uşutmuşum.
Leyla: A, dedim işte, ne durakta, ne de okulda göremedim seni. Geçmis olsun! Doktora gittin mi?
Hakan: Evet, muayene oldum. Sen nasılsın?
Leyla: Teşekkür ederim. Seni gördüm daha iyi oldum. Dersler çok. Koşturup duruyoruz. Acelem var, kusura bakma, kütüphaneye gidiyorum. Kendine iyi bak. Görüşürüz.
Hakan: Tabii, görüşmek üzere.
Leyla: Güle güle. Hoşça kal.

Topshiriqlar-Alıştırmalar

1. Aşağıdakileri eşleştiriniz. Quyidagilarni birlashtiring.

1. Nasılsınız?	a. Ben de memnun oldum.
2. Hoşça kalın.	b. İyiyim.
3. Adın ne?	c. Güle güle
4. Memnun oldum.	d. Adım Hakan.

2. Aşağıdaki test sorularını cevaplayınız. Quyidagi testlarning to‘g‘ri variantini toping.

1. Sizin adınız ne?
A. Teşekkür ederim
B. Günaydın
C. Adım Serdar
D. İyi günler
2. Nasılsınız?
A. İyiyim, teşekkür ederim
B. Güle güle
C. İyi geceler
D. Günaydın
3. Hoşça kalın
A. İyiyim

B.Güle güle
C.Teşekkür ederim
D.Merhaba

3. Aşağıdaki diyaloğu tamamlayınız. Quyidagi dialogni to‘ldiring.

A: Adınız ne?
B: ..... Sizin adınız ne?
A: .....
B: .....
A: Teşekkür ederim. İyiyim.

4. Aşağıdaki kelimeleri tercüme ediniz. Quyidagi so‘zlarni tarjima qiling va ular ishtirokida gaplar tuzing.

Nasılsınız: Tanıştığımıza memnun oldum.
Hoşça kalın: Güle güle:

Turk tilida unlilar uyg‘unligi (Türkçede ünlü uyumu)

Singarmonizm hodisasi **–** bu so‘zdagi tovushlarning bir biriga va o‘zakka qo‘shilgan qo‘shimchalarning talaffuziga ko‘ra uyg‘unlashuvidir. Turkiy tillarda singarmonizm hodisasi unlilar tizimida ham undoshlar tizimida ham amal qiladi. Turk tilining o‘ziga xos xususiyati bo‘lgan singarmonizm qonuni bu tilning muhim jihatlaridan biri sanaladi. Bu qonun turk tilidan boshqa faqat turk tili bilan bir guruhda bo‘lgan Ural Oltoy tillarida mavjud.

Unlilarda singarmonizm ikki xil bo‘ladi: tanglay uyg‘unligi (Büyük ses uyumu) va lab uyg‘unligi (Küçük ses uyumu).

1.Tanglay uyg‘unligi (Büyük ses uyumu) qonuniga ko‘ra so‘zning birinchi bo‘g‘inida qalin unli harflardan (a,ı,o,u) biri kelsa, undan keyingi bo‘g‘inlarda ham qalin unlilardan biri (a,ı,o,u) keladi.

Agar so‘zning birinchi bo‘g‘inida ingichka unlilardan biri (e,i,ö,ü) kelsa, undan keyin kelgan bo‘g‘inlarda ham ingichka unlilardan biri (e,i,ö,ü) keladi.

Masalan:

Do-lap-lar-ı-mız-ı , ge-lin-cik-ler-den

O-kul-u-muz-u , çi-çek-çi-lik-ten

2. Lab uyg‘unligi (Küçük ses uyumu) qonuniga ko‘ra so‘zning birinchi bo‘g‘inida lablanmagan unlilardan (a,ı,e,i) biri kelsa, undan keyingi bo‘g‘inlarda ham lablanmagan (a,ı,e,i) unlilar keladi. Agar so‘zning birinchi bo‘g‘inida lablangan unlilardan (o,u,ö,ü) biri kelsa, undan keyin kelgan bo‘g‘inlarda, yo tor lablangan (u,ü) unlilardan biri, yoki lablanmagan keng (a,e) unli harflardan biri keladi.

Masalan:

Ka-rın-ca-lar-dan, göz-lük-cü-lük-ten

A-ra-ba-lar-ı-mız-ın, öğ-ret-men-li-ğin

Mavzu bilan bog‘liq savollar:

1. Singarmonizm hodisasi deganda nimani tushunasiz?
2. Singarmonizm hodisasi qaysi tovushlarda uchraydi?
3. Unlilarda singarmonizm hodisasi necha qismga ajraladi?
4. Tanglay uygunligi qonuni qanday qonun?
5. Lab uyg‘unligi qonuni deganda nimani tushunasiz?

Eslatma: Tanglay va lab uyg‘unligi qonunida adashmaslik uchun unlilar tasnifi jadvalini yod oling.

Topshiriq:

1. Turk tilida bilgan so‘zlaringizni yozing. Ular unlilar uyg‘unligi (singarmonizm) qonuniga mos keladimi yo‘qmi aniqlang.

1-mashq. Kelimeleri dikkatle okuyunuz. So‘zlarni diqqat bilan o‘qing.

a --> a, ı	ana, bağlamak, basın, basınç, barış
ı --> a, ı	kılık, kışın, kısa, sıcak, kıyma

o --> a, u	torun, tolga, tohum, soluk, topuk
u --> a, u	tuğla, kuru, yulak, kurşun, kulak
e --> e, i,	tekir, tekin, kesim, keskin
i --> e, i,	piliz, pire, pinti, tiksinti, tilki
ö --> e,ü	özgür, özür, kömür, köle, köpek
ü--> e,ü	gülmek, hüner, dünür, püflemek, püskürtü

ANNE

Anne, zannetme ki günler geçti de
Değişti evvelki hissim gitgide!
Bir hırçın çocuğum değişmez huyum
Seneler geçse de
Ben yine buyum!
Senden umuyorum teselli yine!
Bugün şevkatın, muhabbetine
Zanneder misin ki yok ihtiyacim?
Belki eskisinden daha muhtacım!

Orhan Seyfi ORHON

Yeni kelimeler

zannetmek – o‘ylamoq
geçmek – o‘tmoq
hırçın – sabrsiz, betoqat
değişmek – o‘zgarmoq
ummak – umid qilmoq, kutmoq

Konuşmada çok kullanılan deyimler – So‘zlashuvda ko‘p qo‘llaniladigan so‘z va iboralar

1. Hoş geldiniz! - Xush kelibsiz!
2. Allaha ısmarladık! - Xayr! Xudo yor bo‘lsin!
3. Güle güle! - Xayr! Yaxshi qoling!
4. Hoşça kalın! - Yaxshi qoling!
5. Yolunuz açık olsun - Yo‘lingizni bersin!
6. İyi yolculuklar - Oq yo‘l!

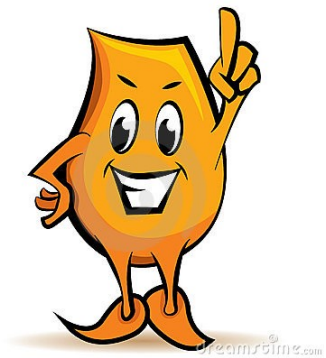
3-DARS

TURK TILIDA UNLI MOSLASHUVI QONUNIYATIGA ZID HODISALAR (ÜNLÜ UYUMUNA AYKIRI DURUMLAR)

Konuşma – Suhbat “Sınıf eşyaları” Sinf anjomlari. Sınıf eşyaları ile igili kelimeler. “Sınfımız” metni. Bizning sinf.

Unli singarmonizmiga mos kelmaydigan qonunlar

(Ünlü uyumuna uymayan kurallar)

Til jonli jarayondir. Turk tili o‘zining ichki qonunlariga to‘la amal qiladigan tillardan biri bo‘lishiga qaramay, uning tizimida doimiy ravishda fonetik-fonologik, leksik-semantik, morfologik, sintaktik, stilistik o‘zgarishlar bo‘lib turadi. Til taraqqiyoti natijasida singarmonizm qonuniga mos kelmaydigan istisnolar yuzaga keldi. Bular quyidagilardan iborat:

1. Sof turkcha so‘z bo‘lishiga qaramay Istanbul shevasida yumshagan so‘zlar:

ana – anne, alma – elma, karındaş, kardaş – kardeş, halva – helva ...

Bu so‘zlar qadimda unli uyg‘unligiga mos kelgan bo‘lsada, keyinchalik shevada buzilgani kuzatiladi.

2. Qo‘shma so‘zlar ham unlilar uyg‘unligiga mos kelmaydi:

Atatürk, başkent, karabiber, hanımeli, Karadeniz, akciğer, gecekondu...

Boshqa boshqa so‘zlarning birlashib yangi so‘z yasashida singarmonizm hodisasining buzilishi tabiiy hodisa hisoblanadi.

3.Turk tilida qo‘shimchalar so‘zning unlilar uyg‘unligiga moslashadi. Ammo ba’zi bir qo‘shimchalar istisno tashkil qiladi. Bular: - yor, -ken, - ki, - leyin, -(i)mtırak.

Geliyor, yazarken, yarınki, Akşamleyin, yeşilimtırak...

Bu qo‘shimchalarning tovush uyg‘unligiga mos kelmasligining sababi, qadimda bu qo‘shimchalar mustaqil – yor > yurur, -ken > iken, - ki > kim ....so‘zlar bo‘lganligidadir.

4.Turk tiliga xorijiy tillardan kirgan so‘zlar singarmonizm qonuniga mos kelmaydi:

Televizyon, telefon, Ahmet, asansör, aktör, dikkat, emsal ...

1. Eslatma: Turk tilining ichki qonunlariga ko‘ra ikki unli harf yonma-yon kelmaydi. Qo‘llanilayotgan yonma-yon ikki unli harfi bo‘lgan so‘zlar turk tiliga xorijiy tillardan kirgan. Masalan:

saat, şiir, aile, kooperatif, fiil, caiz ... kabi.

Turk tilida, faqat qo‘shma so‘zlarda ikki unli yonma yon kelishi mumkin:

Karacaoğlan, Kocaeli ...

2. **Eslatma:** Yuqorida ta’kidlanganidek, ikki unli harf yonma-yon kelmaydi. Shu sababli, unli harf bilan tugagan so‘zga yana unli harf bilan boshlangan qo‘shimcha qo‘shilsa, orasiga bir bog‘lovchi tovush orttiriladi. Turk tilida to‘rtta “Y- Ş- S- N” bog‘lovchi (kaynaştırma) harfi mavjud. Bularga turk tilida “Kaynaştırma Harfleri” (Bog‘lovchi harflar) deyiladi. Masalan:

baba - s - ı , altı - ş - ar , kapı - y - a , Ayşe - n -in.

Bog‘lovchi harflar “Kaynaştırma Harfleri” ni yodlash uchun “YAŞASIN” so‘zidagi unli harflarni chiqarib tashlaymiz. Qolgan undosh harflar bog‘lovchi harflarni tashkil etadi.

Ushbu bog‘lovchi harflardan qaysi biri qachon qo‘llanilishi bilan bog‘liq hech qanday qoida mavjud

emas. Shu sababli ularni matnlar ichida o‘rganish orqali bilib olish mumkin bo‘ladi.

1-mashq. *Quyidagi so‘zlar bilan qo‘shimchalar orasiga mos bog‘lovchi harflardan birini qo‘ying. Aşağıdaki sözcüklerle eklerin arasına uygun kaynaştırma harflerini koyunuz.*

masa + * + a pencere + * + in
yedi + * + er kızı + * + a
bahçe + * + e demokrasi + * + in
abla + * + ı kitabı + * + ı

2-mashq. *Quyidagi so‘zlarning qaysi biri singarmonizm qonuniga mos emas? Aşağıdaki kelimelerden hangileri ses uyumuna uymuyor?*

Direksiyon, televizyon, masa, asansör, Fenerbahçe, kardeş, tren, Pazartesi, polis, tarak, kömür, geziyor, öğleyin, karnabahar, patates, sivrisinek, yazarken, odun, çorba, ekmek, pasta, suyu, terlik, bıyık.

3-mashq. *Quyida berilgan so‘zlarga singarmonizm hodisasiga mos kelmaydigan qo‘shimchalarni qo‘ying. Aşağıdeki sözcüklere, ses uyumu kuralına uymayan eklerini ulayınız.*

sabah + ...= ( ) mavi + ...= ( )
yarın + ...= ( ) al + ...= ( )
sonra + ...= ( ) söyle + ...= ( )
yeşil + ...= ( ) gül + ... = ( )
siyah + ...= ( ) burada + ... = ( )

SINIF EŞYALARI

sınıf – sinf
tahta – doska
tebeşir – bo'r
silgi – o'chirg'ich
masa – parta
sandalye – stul
harite – xarita

tablo – jadval
jalüzi – jalyuzi
klima – konditsioner
avize – qandil
priz – razedka
fiş – elektrik vilkasi
kalorifer – isitgich
kova, çöp sepeti – axlat chelagi
elektrik düğmesi – chiroq tugmasi
duvar – devor
tavan – shift
taban – pol
ecza kütüsü – dori qutisi
bilgisayar – kompyuter
denizlik – tokcha
kapının kolu – eshiknıng ushlagichi
kapı – eshik
pencere – deraza
raf – javon

Bizim Sınıf

Bizim sınıfımız geniş, aydın ve temizdir. Sınıfımız Enstitümüzün altıncı katında bulunmaktadır. Sınıfımızın kapı numarası № 601'dir. Sınfımızda yirmi sıra, bir öğretmen masası, sandalye, televizyon, teyp var. Televizyonda Türkçe filmler seyrediyoruz, teypte ise Türkçe derslerimizle ilgili kasetler dinleyip, aldığımız bilimleri geliştiriyoruz. Sınifımız duvarlarında Türkiye ile ilgili hariteler ve Türkiye'yi anlatan çeşitli tablolar yer almaktadır. Ayrıca, sınfımız dört mevsimde aynı ilk bahar havasını taşıyan saksılardaki rengarenk çiçeklerle gönüllerimizi aydınlatır. Sınıfımızda bulunan klima sıcak günlerde bizi serinletiyorsa, kaloriferler ise kış günlerinde bizi soğuktan korur. Dolap ve raflarda Türk dili kitapları yer almaktadır. Sınıfımız on erkek ve dört kız çocuk olmak üzere toplam on dört öğrenciden oluşuyor. Hepimiz bu sene liseden mezun olarak Üniversiteyi kazandık. Amacımız dili iyi öğrenip, çeşitli kuruluşlarda çalışıp, ülkemizin gelişmesine katkıda bulunmaktır.

Yeni kelimeler– Yangi so'zlar

geniş – keng

aydın – yorug‘
seyretmek – tomosha qilmoq
temiz – toza
ilgili – bog‘liq
mezun olmak – o‘qishni tamomlamoq
bulunmak – joylashmoq
saksı – gul tuvak
kazanmak – o‘qishga kirmoq, erishmoq
katkıda bulunmak – hissa qo‘shmoq
çeşitli – turli
kuruluş – tashkilot
askı – ilgak
takvim – taqvim

Sorular:

1. Sınfımız nerede bulunmakta?
2. Sınıfta nasıl eşyalar yer almakta ve onlar neye yarar?
3. Sınıf kaç kişiden oluşmaktadır?
4. Neden türkçe öğreniyorsunuz?

KIRTASİYE EŞYALARI

adres defteri = not defteri – bloknot
dosya – qog‘ozlar qo‘yiladigan papka
kalem traş – qalam tarosh, qalam ochgich
zarf – konvert

yedek kalem ucu – ruchka yoki qalam zapasi
kurşun kalem – qora qalam
tükenmez kalem – sharikli ruchka
dolma kalem – avtoruchka
defter – daftar
kitap – kitob
pul – marka
zımba – stepler
karbon kağıdı – yozuvni tushuradigan qora qoğoz
harite – harita
tutkal – kley
cetvel – lineyka
boya kalemi – rangli qalam
kağıt – qog‘oz
ambalaj kağıdı – o‘raydigan qog‘oz
kart postal – otkritka
raptiye = ataç – skrepka
sulu boya – rasm bo‘yog‘i
mürekkep – siyoh

Topshiriqlar – Alıştırmalar

4-mashq. *Quyidagi harflarni joy-joyiga qo‘yib, sinf anjomlari nomini toping. Aşağıdaki karışık kelimelerden sınıf eşyalarının adını bulunuz.*

Masalan: Amas→ masa

1. Dalyesan
2. Tarieh
3. Rası
4. Zıay tasıtah
5. Cerenep
6. Tapki
7. Apkı
8. Antarha
9. Far
10. Kutlok
11. Levtec

12.Kasma
13.Poç tisepe
14.Nezaec

5-mashq. *Quyidagi savollarga javob bering. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.*

1. Sizin kitabınız nerede?
2. Masa üstünde ne var?
3. Bu kimin zımbası?
4. Konuyu defterinize yazdınız mı?

6-mashq. *Quyidagi so‘zlarning mosini topib gap tuzing. Aşağıdaki kelimeleri eşleştirin ve cümle kurun.*

Ev ödevi	yazmak
Kitap	yapmak
Televizyon	kesmek
Defter	seyretmek
Sandalye	okumak
Makas	oturmak
Bilgisayar	oynamak

7-mashq. *Turk tiliga tarjima qiling. Türkçe’ye çeviriniz.*

Bizning sinfimiz juda chiroyli. Sinfimizda kitob javoni, yozuv taxtasi, stol va stullar bor. Sinf xonamiz yorug‘ va keng. Sinfimiz institutnıng oltinchi qavatida joylashgan. Biz, o‘quvchilar sinfimizning tozaligiga e’tıbor beramiz.

8-mashq. *Sinfdagi predmetlarning nomlari ishtirok etgan gaplar tuzıng. Masalan; Tahtaya tebeşirle yazıyoruz. Sınıf eşyalarının adlarını kullanarak cümleler kurunuz.*

9-mashq. *Quyıdagi tarzda savol- javob qiling. Örnekteki gibi diyaloglar oluşturunuz.*

-Silgi niçin gerek?- Tahtayı silmek için.

ÖĞRETMENLER GÜNÜ

Ahmet Bey bir ortaokulda Türkçe öğretmenidir. Mesleğini ve öğrencilerini çok sever. Onun iş arkadaşları ve öğrencileri Ahmet Bey'i çok severler.

Ahmet Bey işine tam vaktinde gelir, derslerine hazırlanıp girer, çok bilgili ve iyi bir öğretmen olarak öğrencilere bir şeyler öğretmek için, her ders konusu üzerinde dikkatle durur, kısacası hep mesleği ve öğrencileri için çalışır, çabalar.

Bir gün dersten önce öğrenciler öğretmenlerine bir sürpriz yapmaya karar verdiler. Ahmet Bey sınıftan içeri girince onu hep birden neşeyle "Öğretmenler Gününüz kutlu olsun!" diyerek kutladılar. Evet o gün öğretmenler günüydü. Ahmet Bey, "Bu zamana kadar Öğretmenler Günü olduğunu nasıl unuttum" diye düşündü. Ama artık bu önemli değildi, çünkü öğrencilerinin bu günü hatırlamaları yeterliydi. İşte bundan çok mutluluk duydu, çok duygulandı. Öğrencilerine teşekkür etti ve aslında bu günün yalnız kendisinin değil, aynı zamanda öğrencilerin de özel bir günü olduğunu söyledi. Ahmet Bey derse başlamak istedi. Derse her zamanki gibi zevkle, heyecanla başladı.

Konuşmada çok kullanılan deyimler -
So'zlashuvda ko'p qo'llaniladigan so'z va iboralar

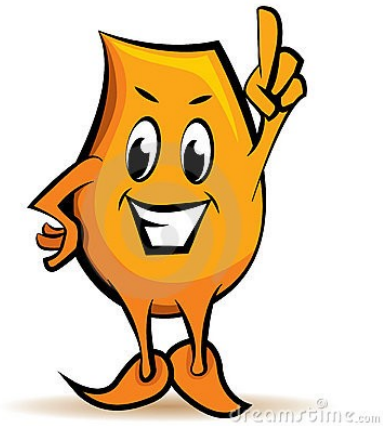
1. Elinin emeğiyle yaşamak. – Peshona teriga yashash.
2. Hoşbeşten sonra... – Salom alikdan keyin...
3. Su gibi bilir, okur... – Juda yaxshi biladi, o'qiydi
4. Boş ver... – Qo'y, e'tibor berma.
5. Hayırlı olsun! – Muborak bo'lsin! Qutlug' bo'lsin!
6. Ufak tefek ... – Mayda chuyda...
7. Üst(ü) baş(ı) ... – Egni boshi, kiyimi...
8. Yola koyulmak – Yo'lga chiqmoq.

4-DARS

UNDOSH TOVUSHLAR VA ULARNING TASNIFI (ÜNSÜZLER)

Kelime çalışması – So‘z boyligi. Gün. Hafta günleri- Hafta kunlari Bugün günlerden ne? Dialog.

Undoshlar va ularning tasnifi (Ünsüzler ve onların sınıflandırılması)

Tovush yo‘lida to‘siqlarga uchrab bir unlining yordami bilan talaffuz etiladigan tovushlarga undoshlar deyiladi. Turk tilining undoshlar tizimida 21 ta fonema mavjud. Bular: b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y,z.

Turk tilida undosh fonemalar xuddi o‘zbek tilidagidek mukammal o‘rganiladi. Ammo undosh fonemalarning xususiyatlari haqida so‘z borganda funksional jihatlari haqida to‘xtalish muhimdir.

Turk tilshunosligida undoshlar avvalo tovush paychalarining ishtirokiga ko‘ra ikkiga bo‘linadi:

1)Jarangsiz undoshlar (sert ünsüzler) 8 ta; f, s, ş, h, ç, k, p, t. Tovush paychalarini titratmasdan hosil bo‘lgan undoshlarga jarangsiz undoshlar deyiladi.

Bu undoshlarni yodda saqlab qolish uchun FISTIKÇI ŞAHAP birikmasini eslab qolib, birikmadagi unli fonemalarni olib tashlaganda qolgan undoshlar jarangsiz ekanligini nazarda tutish zarur.

2)Jarangli undoshlar (yumuşak ünsüzler) esa 13 ta; b, c, d, g, ğ, j, l, m, n, r, v, y, z. Tovush paychalarini titratib hosil bo‘ladigan undoshlarga jarangli undoshlar deyiladi.

Talaffuziga (aytilish usuliga) ko‘ra ham ikkiga bo‘linadi:

1) Sirg‘aluvchi undoshlar (sürekli ünsüzler); f, h, ş, s, ğ, j, l, m, n, r, v, y, z. Sirg‘aluvchi tovushlar talaffuz qilinganida nutq organlari havo yo‘lini to‘sadi, lekin orada qolgan kichik tirqishdan havo sirg‘alib chiqadi. Shu yo‘l bilan hosil bo‘luvchi undoshlarga sirg‘aluvchi undoshlar deyiladi.

2) Portlovchi undoshlar (süreksiz ünsüzler); ç, k, p, t, c, g, b, d. Portlovchi undoshlar talaffuzida havo yo‘li birdan to‘silib, yana birdaniga ochilishi natijasida “portlash” yuz beradi. Tovush yo‘lida to‘siqqa uchrab, portlash shaklida aytiladigan undoshlarga portlovchi undoshlar deyiladi.

Bularni quyidagi shaklda jadvalda ifoda etish mumkin;

Jarangsiz (sert)		**yumshoq(yumuşak)**
Sirg‘aluvchi (sürekli)	f, h, s, ş	ğ, j, l, m, n, r, v, y, z
Portlovchi (süreksiz)	ç, k, p, t	c, g, b, d

Mavzu bilan bog‘liq savollar:

1. Qanday fonemalarga undosh fonemalar deyiladi.
2. Turk tilida nechta undosh fonema mavjud?
3. Qattiq undoshlarni yodda saqlash uchun nima qilish zarur?
4. Undosh fonemalarning nechtasi yumshoq fonema?
5. Undoshlar tasnifida asosan qaysi jihatiga ahamiyat beriladi?

Eslatma: *Undoshlar tasnifi jadvalini yod oling.*

GÜN VE HAFTA GÜNLERİ

Bir gün altı bölümden oluşur: sabah, kuşluk, öğle, ikindi, akşam, gece

Günleri şöyle anlatabiliriz: Geçen gün; Dün; Bugün; Yarın; Obürüsügün.

60 saniye 1 dakikayı oluşturur, 60 dakika 1 saati olşturur, 24 saat 1 Günü oluşturur.

Bir gün sabah, kuşluk, öğle, ikindi, akşam, geceden oluşur.

7 Gün 1 haftayı oluşturur:

Pazartesi - Dushanba
Salı - Seshanba
Çarşamba - Chorshanba
Perşembe - Payshanba
Cuma - Juma
Cumartesi - Shanba
Pazar - Yakshanba

Şiiri ezberleyiniz! Bu she’rni yod oling!

Hafta günleri

Hafta günleri yedidir yedi
Yedidir yedi sayın bakın
Pazertesi ders var
Okullar başlar
Salıya var beş ders
Çalışsın herkes
Çarşamba geç kalma
Uykuya dalma
Perşembe geç gelme
Yolda eğlenme
Cuma geldi gayret
Tatili hak et
Cumartesi Pazar
Çocuklar oynar

1. Aşağıdaki soruları okuyunuz ve tekrar ediniz. Quyidagi savollarni o‘qing va takrorlang.

1.- Bugün günlerden ne?
- Bugün günlerden Pazartesi.
2.- Yarın günlerden ne?
- Yarın günlerden Salı.
3.- Bugün Salı mı?
- Hayır, bugün Salı değil.

4.- Bugün matematik var mı?
- Evet, var.
5. - Yarın müzik var mı?
- Hayır, yok.

2. Aşağıdaki cümlelerden doğru olanın başına ‘D’; yanlış olanın başına ‘Y’ yazınız.

Qavs ichiga to‘g‘ri tuzilgan gap qarshisiga ‘D’ harfini noto‘g‘ri tuzilgan gap qarshisiga ‘Y’ harfini yozing.

1.( ) Bugün günlerden Salı.
2.( ) Yarın günlerden Cuma.
3.( ) Pazar günü tatil.
4.( ) Hafta sonu günleri Cumartesi ve Pazardır.
5.( ) Bugün kimya dersi yok.

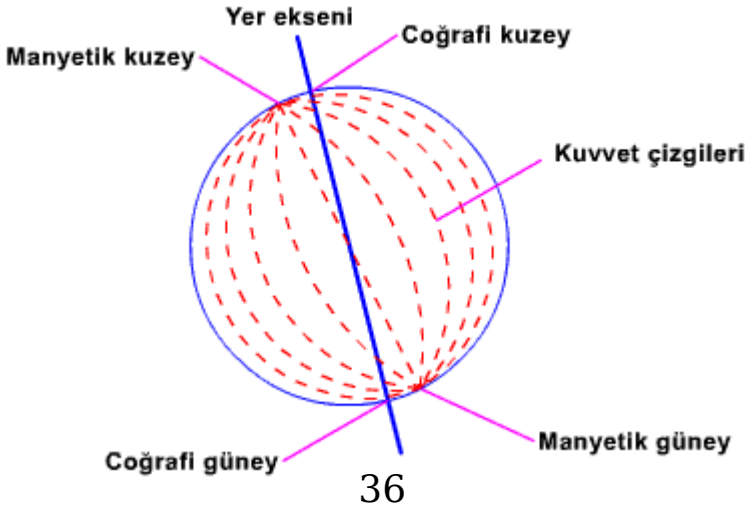
Ahmet Bey

Bu gece Ahmet Bey çok kızgın. Vakit çok geç. Ama o yatağında oturuyor ve saatine bakıyor. Çünkü komşuları gürültü yapıyor. Ahmet Bey ise kızıyor. Sağ yan komşusu dans ediyor. Sol yandaki komşuları odasını süpürüyor. Üstteki komşu keman çalıyor. Alttaki komşuları ise kavga ediyorlar. Karşıdaki komşunun çocuğu hasta. Çocuk devamlı ağlıyor. Bir de dışarıda köpek durmadan havlıyor.

Şu durumda nasıl uyuyabiliyorum diye düşünüyor.

Yönler – tomonlar

Küzey doğu Küzey Küzey doğu

Batı Doğu

Güney batı Güney doğu

Güney

sağ – o‘ng
sol – chap
ön – old
arka – orqa
sağ yan – o‘ng yon
sol yan – chap yon
üst – ust
alt – ost
iç – ich
dış – tashqi
aşağı – past
yukarı – tepa
önünde – oldida
yanında – yonida
arkasında – orqasida
köşesinde – burchagida
kenarında – chekasida, qirg‘og‘ida
kıyısında – qirg‘og‘i
kuytu – eng chekka burchagi, juda uzoq

Benim Ülkem

Ben Özbekistan’da yaşıyorum. Özbekistan’ın başkenti Taşkent’tir. Özbekistan dünyanın Asya bölgesinde yer almaktadır. Benim ülkem bağımsızlığını 1 Eylül 1991 tarihinde kazanmıştır. Benim ülkem beş ülke ile; Küzeyde Kazakistan, Doğuda Kırgızıstan ve Tacikistanla, Güneyde Afganistan, Batıda ise Türkmenistan’la komşu bulunmaktadır.

Benim ülkem on iki il ve bir Muhtar Cumhuriyeti kapsıyor. Özbekistan’ın Buhara, Semerkand, Hiva, Kokand, Karşı gibi dünyaca tanınmış tarihi şehirleriyle birlikte Almalık, Angren, Çirçik, Nevai, Fergana gibi

sanayı şehirleri mevcut. Her şehirde Üniversiteler, kütüphaneler, müzeler ve çeşitli araştırma merkezleri faaliyet göstermektedir. Ülkemin iki deryası Amuderya ve Sirderya suyunu Aral gölüne döküyor. Ayrıca, benim ülkem çeşitli tarım ürünleriyle de tanınmıştır. Bal gibi tatlı meyvelerin tadı dünyanın hiç bir ülkesinde bulunmamaktadır. Bununla birlikte Cizzak, Taşkent, Fergana, Surhanderya ve Kaşkaderya bölgelerinde İsviçre'yi andıran güzel dağ ve ormanları var.

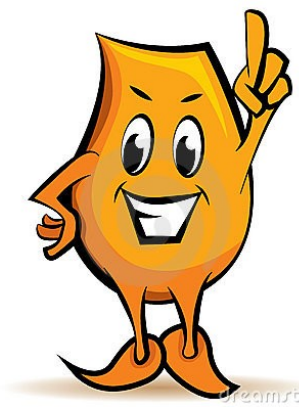
Konuşmada çok kullanılan deyimler – So‘zlashuvda ko‘p qo‘llaniladigan so‘z va iboralar

1. Bugün günlerden ne? - Bugun (haftaning) qaysi kun(i)?
2. Ayın kaçıdır? - Oyning nechanchi kuni?
3. Bu arada... - Bu orada, bu vaqtda...
4. Kaç yılındayız? - Qaysi yildamiz?
5. Günlerden bir gün (Günlerin birinde) - Kunlardan bir kun...
6. Bir daha... - Yana bir marta...
7. (Anlat) bakalım... - (Gapir) qani...
8. Her şeyden önce... - (Eng avval) Hamma narsadan avval...

5- DARS

UNDOSHLARDA SINGARMONIZM HODISASI (ÜNSÜZLER UYUMU)

Kelime çalışması – So‘z boyligi. "Aylar, mevsimler"- Oylar, fasllar. Hangi mevsimdeyiz? Dialog.

Unli fonemalarda bo‘lgani kabi undoshlarda ham singarmonizm hodisasiga qat'iy amal qilinadi. Turk tilida undoshlarning so‘z va

qo‘shimchalarda yozilish va o‘qilishida quyidagi qoidalarga rioya qilinadi.

1. Turk tilida so‘z oxirida portlovchi yumshoq (süreksiz- yumuşak) harflar (c, g, b, d) kelmaydi. Turk tilidagi so‘zlar oxirida portlovchi qattiq (süreksiz sert) harflar (ç,k,p,t) qo‘llaniladi.

Masalan: Ahmet, kitap, ağaç, çırak... kabi.

Istisno: Qattiq va yumshoq portlovchi harflarning o‘rin almashishi bilan ma’no o‘zgarishiga uchraydigan ba’zi so‘zlar bu qoidaga amal qilmaydi.

Masalan : Ad- at, saç- sac, hac- haç, ac- aç ...kabi.

2. Qattiq undosh (sert- süreksiz) bilan tugagan so‘zga portlovchi yumshoq undosh bilan boshlanuvchi qo‘shimcha kelib qo‘shilsa, qo‘shimchaning boshidagi portlovchi yumshoq (süreksiz- yumuşak) undosh qattiqlashadi. Ya’ni, c,g,b,d harflari ç,k,p,t ga aylanadi.

Masalan: kitap +cı= kitapçı,

tabak + dan = tabaktan

geç + di = geçti

piş + gin = pişkin ... kabi.

Turk tilidagi bu hodisaga **“sessizler benzeşmesi”** undoshlarning o‘xshab ketish hodisasi deyiladi.

3. Portlovchi qattiq (süreksiz sert) harflar (ç,k,p,t) bilan tugagan so‘zga unli harf bilan boshlanuvchi qo‘shimcha qo‘shilsa, so‘z oxiridagi portlovchi qattiq harflar yumshaydi. Ya’ni,

ç – c

k - g,ğ

p – b

t – d harflariga o‘zgaradi. Bu hodisaga **“sert sessizlerin yumuşaması”** qattiq undoshlarning yumshashi deyiladi.

Masalan: kitap + ı = kitabı

tabak + ı =tabağı

söğüt + ü =söğüdü

ağaç + ı = ağacı

renk + i = rengi... kabi.

a) **Eslatma:** Ba’zi bir bo‘g‘inli turkcha so‘zlar bilan birga turk tiliga xorijiy tillardan kirgan ko‘p so‘zlar bu qoidaga istisno hosil qiladi.

Masalan: iç+ i = içi millet+i = milleti

ip+e = ipe cumhuriyet+in= cumhuriyetin

suç+u= suçu hap + ı = hapı

süt+ü= sütü hukuk + u = hukuku

b) **Eslatma:** Atoqli otlar ham undoshlar yumshashi hodisasiga istisno yasaydi. Ya’ni, so‘zning oxiriga qanday harf kelishidan qat’iy nazar o‘zgarmaydi.

Masalan: Zonguldak + ı = Zonguldak’ı

Gaziantep + in = Gaziantep’in

Ahmet + i = Ahmet’i

4. Sof turkcha so‘zlarning o‘zaklarida juft undosh uchramaydi.

Masalan: Hürriyet, hiddet, şiddet, iddia ...

Uchragan bu kabi so‘zlar turk tiliga xorijiy tillardan kirgan sanaladi.

5. Sof turkcha so‘zlar ikki undosh harf bilan boshlanmaydi. Turk tilida uchragan bunday so‘zlar ham olinma so‘zlar hisoblanadi.

Masalan: gram, tren, program, spor, krem, fren ...

6. Turkcha so‘zlarda “b” dan oldin “n” undoshi kelmaydi. Aytilishi “n” ga o‘xshaganlar “m” bilan yoziladi.

Masalan:

xato to‘g‘ri

anbar ambar

çarşanba çarşamba

penbe pembe

“İstanbul”, “Safranbolu” kabi joy nomlarida va “sonbahar”, “onbaşı” kabi qo‘shma so‘zlarda bu qoidaga istisno hosil qiladi.

7.Turkcha so‘zlarning boshida “ğ,j,l,r,v,z” undoshlari uchramaydi. Uchragan so‘zlarning barchasi turkchaga horijiy tillardan kirgan

Aylar. Mevsimler

4 hafta 1 ayı oluşturur:

Ocak – Yanvar
Şubat – Fevral
Mart – Mart
Nisan – Aprel
Mayıs – May
Haziran – Iyun
Temmuz – Iyul
Ağustos – Avgust
Eylül – Sentabr
Ekim – Oktabr
Kasım – Noyabr
Aralık – Dekabr

3 ay 1 mevsimi oluşturur:

Kış

İlkbahar, Bahar

Yaz

Sonbahar, Güz

Mevsimler yılı oluşturur. Yıllardan yüzyıl meydana gelir. yıl = sene, yüzyıl = asr

mashq. *Quyidagi savollarga javob bering. Soruları cevaplayınız.*

-Bir yılda kaç ay var?
-Bir yılda kaç mevsim var?
-Bir yıl kaç gündür?
-Bir yıl kaç haftadır?
-Bir hafta kaç gündür?
-Bir günde kaç saat var?
-Bir saatte kaç dakika var?

GÜLMECE

MEVSİMLER

Öğretmen bir öğrencisini kaldırarak sordu:
- Söyle bakalım, yavrum, kaç mevsim vardır?
- İki mevsim vardır, öğretmenim.
- Demek iki ha? Bir de adlarını söyler misin?

Deniz mevsimi, kayak mevsimi, efendim.

Quyidagi dialogni o‘qing. Aşağıdaki diyaloğu okuyunuz

Ayşe: Merhaba Ali.
Ali: Merhaba Ayşe.
Ayşe: Bir yılda kaç mevsim var.
Ali: Dört mevsim var.
Ayşe: Sonbahar mevsiminde hangi aylar var?
Ali: Eylül, ekim, kasım ayları var.
Ayşe: Şimdi hangi aydayız?
Ali: Eylül ayındayız.

Alıştırmalar – Topshiriqlar

1. Quyidagi gaplarning so‘zlarini ajrating. Aşağıdaki cümlenin sözcüklerini ayırın.

1.Kışmevsimisonbaharmevsimindendahasoğuk.
2.Birhaftayedigün.
3.Biryılonikiaydörtmevsim.
4.Bugüngünlerdenperşembemi?

2. Quyidagi harflardan fasl, oy va kun nomlarini yozing. Aşağıdaki harflerden mevsim,ay,gün isimleri yazınız

1. ARBMAÇŞA.....
2. HBAAOSRN.....
3. KILARA.....
4. AAEİSTRZP.....
5. UAEİRTSMC.....
6. UAŞBT.....

3. Gaplarni turk tiliga tarjima qiling. Cümleleri Türkçe'ye çeviriniz.

1. Yilning eng issiq oylari qaysi oylar?
2. Yozda hamma dam oladi.
3. Yangi yil yanvardan boshlanadi.
4. Shanba va yakshanba kunlari nima qilasiz?
5. Bir yilda necha oy bor?
6. Dushanbadan keyin seshanba keladi.
7. Aprelda havo juda yaxshi bo'ladi.
8. Eng qisqa oy-fevral.
9. Mustaqillik bayrami sentabrda nishonlanadi.
10. Oktabrda havo qanday bo'ladi?

4. Quyidagi matnni o'qing va o'zbek tiliga o'giring. Metni okuyunuz ve Özbekçe'ye çeviriniz.

BİLMECE

On iki kuş uçuyor. İlk üçü uçtuğu zaman şiddetli soğuk geliyor. İkinci üçü uçtuğu zaman kırlar yeşil örtü ve ağaçlar yeşil tüllere bürünüyor. Üçüncü üçü uçtuğu zaman çok sıcak oluyor. Dördüncü üçü uçtuğu zaman gökyüzünü bulutlar kaplıyor ve yağmurlar yağıyor. Bunlar sıradan bir kuş değildirler. Her birinin dört kanadı var, her kanadın yedi tüyü var. Kuş kanatlarını açınca bir defa karanlık, bir defa aydınlık oluyor.

Biliniz bakalım, bu kuşlar nedir, adlarını bulun. (.....)

BİLMECELER

Yaprağı var ağaç değil,
Dikilidir elbise değil,

Konuşuyor insan değil,
Bil bakalım o nedir? ***(kitap)***
Duvarda bir değirmen,
Gece gündüz durmadan,
İş bulur,döner, durur.
Tık tık tık diye vurur.
Fakat dönse yüz sene
Öğütemez bir tane.
*Bilin bakalım bu ne?****(saat)***

5. Savollarga javob bering. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Kış mevsiminin ayları hangileridir?

.....

2. Şimdi hangi aydayız?

.....

3. Bir ayda kaç gün vardır?

.....

4. Yedinci ay hangi aydır?

.....

6. Sizga qaysi fasl va oy yoqadi? Shu haqida kichik insho yozing. En sevdiğiniz mevsimi ve en sevdiğiniz ayı yazınız.

7. Quyidagi so‘zlarni tenglashtiring. Aşağıdaki kelimeleri eşleştiriniz.

1. Kış	a. Mart
2. Yaz	b. Eylül
3. Sonbahar	c. Ağustos
4. İlkbahar	d. Aralık

8. Quyidagi o‘rnak kabi siz ham dialog tuzing. Örnektekine benzer diyaloglar kurunuz.

Ayşe: Sence hangi mevsim güzel?
Hakan: Bence yaz mevsimi güzel. Sence?
Ayşe: Bence ilkbahar mevsimi güzel.
Hakan: Peki sence hangi ay güzel?
Ayşe: Bence nisan ayı güzel.

9. Topishmoqni yod oling**.** Bilmeceyi ezberleyiniz
Benim bir ağacım var, ağacımın on iki dalı var,

Her dalında otuz yaprak var, bir tarafı beyaz, öbür tarafı siyah. **(yıl)**

So‘z boyligi – Kelime çalışması

Çok kullandığımız kelimeler

Ayağa kalk! – O‘rningdan tur!
İzin sor! – Ruxsat so‘ra!
Kapıyı çal! – Eshikni taqqillat!
Özür dilerim hocam, geç kaldım, girebilir miyim? – Kech qolganim uchun uzr so‘rayman ustoz, kirsam maylimi?
Hayır, giremezsin! – Yo`q, kirish mumkin emas!
Tabii, buyurun! – Marhamat, kiring!
Gürültü etme! – Shovqin qilma!
El kaldır! – Qo‘lingni ko‘tar!
Anlat! – Gapir!
Süs! – Jim bo‘l!
Tahtayı sil! – Yozuv taxtasini o‘chir!
Pencereyi kapa! – Derazani yop!
Tahtaya çık! – Taxtaga (Doskaga) chiq!
Kolay gelsin! – Horma(ng)!
Konuşma! – Gaplashma!
Allah korusun! – Xudo asrasin!
Acele etmeyin! – Shoshilmang!
Cep telefonunuzu açık bırakmayın! – Qo‘l telefoningizni o‘chiring!
Hazır mısınız? – Tayyormisiz?
Masadan kaldırın! – Stolning ustidan oling!
Dinleyin! – Eshiting!
Kaydedin! – Yozing; Qayd qiling!
Çok yaşayın! – Ko‘p yashang!=Siz de görün! – Siz ham ko‘p yashang = Hep beraber! – Barcha birgalikta uzun uzun umr ko‘rsin!

BAYRAMLAR

Dünya’nın tüm ülkelerinde olduğu gibi Türkiye’de de bir sürü bayramlar kutlanıyor. Türkiye’deki bayramları sayarken onları ikiye ayırıyoruz: resmi bayramlar ve dini bayramlar.

Resmi bayramların başında Cumhuriyet Bayramı geliyor. 29 Ekim 1923 tarihinde Türkiye Mustafa Kemal Atatürk tarafinca Cumhuriyet diye ilan edilmiştir. O tarihten itibaren Cumhuriyet Günü kutlanmaktadır. Resmi bayramlardan daha biri 30 Ağustos'tur. 30 Ağustos Türkiye Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri Günü olarak kutlanır. Yani askeri bir bayramdır. 23 Nisan Türkiye'de Çocuk Bayramıdır. Bu bayramın ilginç tarafi o tarihte tüm Türkiye'yi çocuklar yönetirler. Cumhurbaşkanı bile kendi makam koltuğunu çocuklara verir. 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı olarak kutlanır. Gençler ve sporla ilgili çeşitli yarışmalar düzenlenir. Türkiye'deki önemli resmi bayramlardan daha biri bu 24 Kasım Öğretmenler Günü'dür.

Sözkonusu resmi bayramlarla birlikte güzel dini bayramlarımız da var: Ramazan ve Kurban Bayramı. Ramazan bayramı bir aylık oruçtan sonra kutlanan büyük bayram. Kurban Bayramında deve, dana, koyun gibi hayvanlardan kurbanlıklar kesilir, millete dağatılır. Dini bayramlarda tüm insanlar bir birine ziyarete gider. Yeni kiyafetler alınır. Tatlılar ikram edilir. Büyüklerin eli öpülerek özel saygı gösterilir.

Bir de ayrıca, Nevruz Bayramı var. Nevruz Bayramı Türkiye dışında daha bir sürü ülkelerde de kutlanmakta olan Bahar Bayramıdır. Nevruz 21 Mart günü kutlanır.

Yangi so‘zlar

Oruç – ro‘za
İkram etmek – mehmon qilmoq, tortiq qilish
Yarışma – musobaqa
Silahlı kuvvetler – qurolli kuchlar
Saymak – sanamoq, hurmat qilmoq
Makam koltuk – rasmiy o‘rindiq
Düzenlenmek – o‘tkazilmoq, tartiblanmoq
İlginç – qiziq, qiziqarli

Matn bilan boğliq savollar

1. Türkiye'de kaç çeşit bayramlar var?
2. Hangi bayramlar resmi bayramlar sayılır?

3. Dini bayramlar hangileridir?
4. Nevruz bayramı hangi ülkelerde kutlanır?

Topshiriq: yangi so`zlarni yod oling. Savollarga javob yozing.

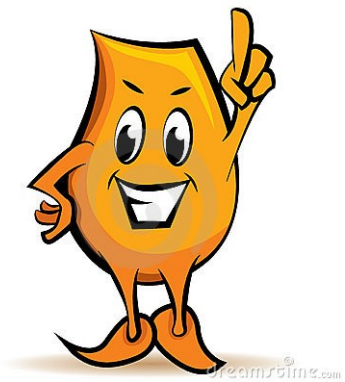
Konuşmada çok kullanılan deyimler – Keng qo‘llaniladigan so‘z va iboralar

1. Affedersiniz! – Kechirasiz!
2. Bir şey değil! = Değmez! – Arzimaydi!
3. Başüstüne – Eshitaman! Xo‘p bo‘ladi...
4. Kolay gelsin! – Hormang!
5. Geçmiş olsun! – Ko‘rgan kechirganingiz shu bo‘lsin!
6. Zaman zaman... – Vaqti vaqti bilan...
7. Baştan başa ... – Butunlay, boshdan oyoq...
8. Elinden geleni (gelen her şeyi) yapmak – Qo‘lidan kelganini (kelgan hamma narsani) amalga oshirish.

6-DARS

OTLARDA BO‘LISHSIZLIK KATEGORIYASI (İSİMLERDE OLUMSUZLUK) KO‘PLIK QO‘SHIMCHASI (ÇOĞUL EKİ) SO‘ROQ QO‘SHIMCHASI (SORU EKİ)

Kelime çalışması – So‘z boyligi. *“Raqamlar. Soatlat ”- Sayılar. Sayıları öğrenelim. Saatler.*

Turk tilida **var** va **yok** so‘zlari fe’l deb emas ot deb o‘rganiladi. Egalik va kelishik qo‘shimchalari bilan turlanadi. Misol:

Varım yoğum memlekettedir.

Varımı yoğumu oğluma veriyorum.

Yok so‘zining oxiridagi - **k** undoshi egalik qo‘shimchalaridagi unli ta’sirida yumshab **- ğ** ga aylanadi.

Olumluluk- olumsuzluk:

Var – yok

Evet – hayır

Olur – değil

Yok so‘zining o‘rniga ba’zan **değil** so‘zini ishlatamiz.

Erol evde mi? Hayır, Erol evde yok; Hayır, Erol evde değil.

Otlarda bo‘lishsizlik ‘değil’ so‘zi yordamida yasaladi.

Örnek: Bu kalem mi? Hayır, bu kalem değil

Bu masa mı? Hayır, bu masa değil.

1-mashq. Savollarga javob yozing. Soruları cevaplandırınız.

1.Evde çocuk var mı? 2.Aysel güzel mi? 3. Bu Türkçe kitap mı? 4.Bahçede çiçek yok mu? 5. Ahmet

okulda mı? 6.Tabakta yemek var mı? 7.Sokakta araba yok mu? 8. Yarın okul var mı? 9. Sizde para yok mu? 10. Bu sözlerin yalan mı?

ÇOĞUL EKİ (KO‘PLIK QO‘ShIMChASI)

Ko‘plik qo‘shimchasi otlarga, olmoshlarga va fe’llarga qo‘shilib birlikdan ko‘plik formasi yasaydi.

Turk tilida ko‘plik qo‘shimchasi ikki shaklga ega: -lar,-ler. Har doim unli uyg‘unligiga (birinchi qonun = büyük ses uyumu) amal qiladi: baba = babalar, balık = balıklar, genç = gençler, ünlü = ünlüler, odun = odunlar.

Eslatma: Ko‘plik ma’nosida qo‘llaniladigan sifatlardan keyin kelgan otlarga ko‘plik qo‘shimchasi qo‘shilmaydi: (birkaç çocuklar) birkaç çocuk, (on adet kitaplar) on adet kitap.

Eslatma: Sifatlar va ravishlarga ko‘plik qo‘shimchasi qo‘shilmaydi.

Eslatma: Turk tilida bu, şu, o olmoshlaridan keyin oraga -n bog‘lovchi harfi orttiriladi: bu-n-lar, şu-n-lar, o-n-lar.

Eslatma: Turk tilida ko‘plik qo‘shimchasiga urg‘u tushadi. Ko‘plik qo‘shimchasidan keyin boshqa qo‘shimchalar qo‘shiladi; arabacıların, yabancılardan, duraklardır, kelimelerde...

Çokluk Eki (-lar, -ler)

Kalın ünlüler: -a, -ı, -o, -u → lar

İnce ünlüler: -e, -i, -ö, -ü → ler

Örnek: defter-ler, kitap-lar, masa-lar

Mavzu bilan bog‘liq savollar:

1. Ko‘plik qo‘shimchasi qaysi so‘z turkumidagi so‘zlarga qo‘shilmaydi?
2. Turk tilida ko‘plik qo‘shimcha nima uchun ikki shaklga ega?
3. Turk tilida ko‘plik qo‘shimcha qachon o‘zidan oldin bog‘lovchi (kaynaştırma) harfini orttiradi?

1-mashq. *Quyidagi soʻzlarga koʻplik qoʻshimchasini qoʻshing. Aşağıdaki kelimelere çoğul eki ekleyiniz.*

Örnek, küçük, bıçak, çatal, fırın, ekmek, yemek, gazoz, ünlü, var, yok, zil, çırak, lamba, fırın, masa, su, sıcak, müz, şelale, zirve, pamuk, salı, alfabe, yazı, büyük, şişman, tatlı, dalga, yakamoz, fil, vatan, ülke, sınır, araba, gemi, limon, lamba, silgi, tahta, tebeşir, tarak, lira, hayat, ev, köşk, soğan, kadın, çorba, dal, köşe, tavan, kenar, dip, sandalye, mektup, sıra, kalem, usta, defter, arı, üşak, köle, efendi, bayan, erkek.

Soru eki (Soʻroq qoʻshimchasi)

Turk tilida soʻroq qoʻshimchasi toʻrt shaklga ega: mı (-mi, -mu,-mü). Soʻroq qoʻshimchasi har doim oʻzidan oldin kelgan soʻzdan ajratib yoziladi. Shunday boʻlsa-da, oʻzidan oldin kelgan soʻzning oxirgi boʻgʻinidagi unliga asosan unlilar uygʻunligiga moslashadi: gördü mü? bildi mi? sarmış mı? bulur mu? ...kabi.

İmek feʼlida soʻroq qoʻshimchasi shaxs va zamon qoʻshimchalaridan oldin keladi. Güzel miydik? Çalışkan mıymış?

Uchinchi shaxs, koʻplikda soʻroq qoʻshimchasi koʻplik qoʻshimchasidan keyin keladi: Çalışkanlar mı? Hastalar mı?

Soʻroq qoʻshimchasi baʼzi holatlarda soʻralgan soʻzdan keyin ham ishlatiladi. Trenle mi geldiniz? Bu mudur hazırladığınız kitab? Erol sınıfın gerisinde mi oturuyor? Lacivert elbiselerinizi mi giyiyorsunuz? Bu shakldagi qoʻllanilish uslublarida soʻroq maʼnosi taajjub maʼnolari ham qoʻshiladi.

Eslatma: Soʻroq qoʻshimchasi hurmat bilan buyurish, koʻrsatma berish maʼnolarida ham qoʻllaniladi. Bunday hollarda feʼl asosan hozirgi-kelasi zamon shaklida boʻladi. Buraya gelir misin(iz)? Bana bir su verir misiniz? Odacıyı çağırır mısınız?

mı soʻroq qoʻshimchasi boʻlishsizlik maʼnosida ham ishlatiladi. Hiş öyle şey olur mu? Öyle şey mi olur?

(öyle şey olmaz) Yerlere tükürülür mü? (tükürülmez) Derse geç kalınır mı? (kalınmaz)

Turk tilida mı so‘roq qo‘shimchasi bo‘lishli ma’nosida ham ishlatiladi. Size yardım etmez olur muyum? (yardım ederim) Söylediğim saatte gelmez olur muyum? (gelirim)

Ba’zi hollarda mı so‘roq qo‘shimchasi orttirma ma’nosida ishlatiladi. Bugün hava soğuk mu, soğuk. Yüzü kara mı, kara.

So‘roq qo‘shimchasi hozirgi-kelasi zamon, hozirgi zamon, uzoq o‘tgan zamon, kelgusi zamon, keraklilik mayillarida zamon qo‘shimchasidan keyin keladi: alır mıyım? veriyor muyum? görmüş müyüz? satacak mısınız? bilmeli miyim? Yaqin o‘tgan zamon va mayllarda mı so‘roq qo‘shimchasi shaxs qo‘shimchalaridan keyin keladi: gördünüz mü? gitsek mi? yediler mi? duracak mısınız? insem mi?

‘mi’ soru eki

a-ı → mı
e-i → mi
o-u → mu
ö-ü → mü

<u>Örnek</u>:

Bu kapı mı?
Bu kalem mi?
Şu televizyon mu?

Mavzu bilan bog‘liq savollar:

1. So‘roq qo‘shimchasining boshqa qo‘shimchalardan farqi nimadan iborat?
2. Turk tilida so‘roq qo‘shimchasi necha shaklga ega, nima uchun?
3. Turk tilida so‘roq qo‘shimchasi so‘rash ma’nosidan tashqari yana qanday ma’nolar bildirishga xizmat qiladi?

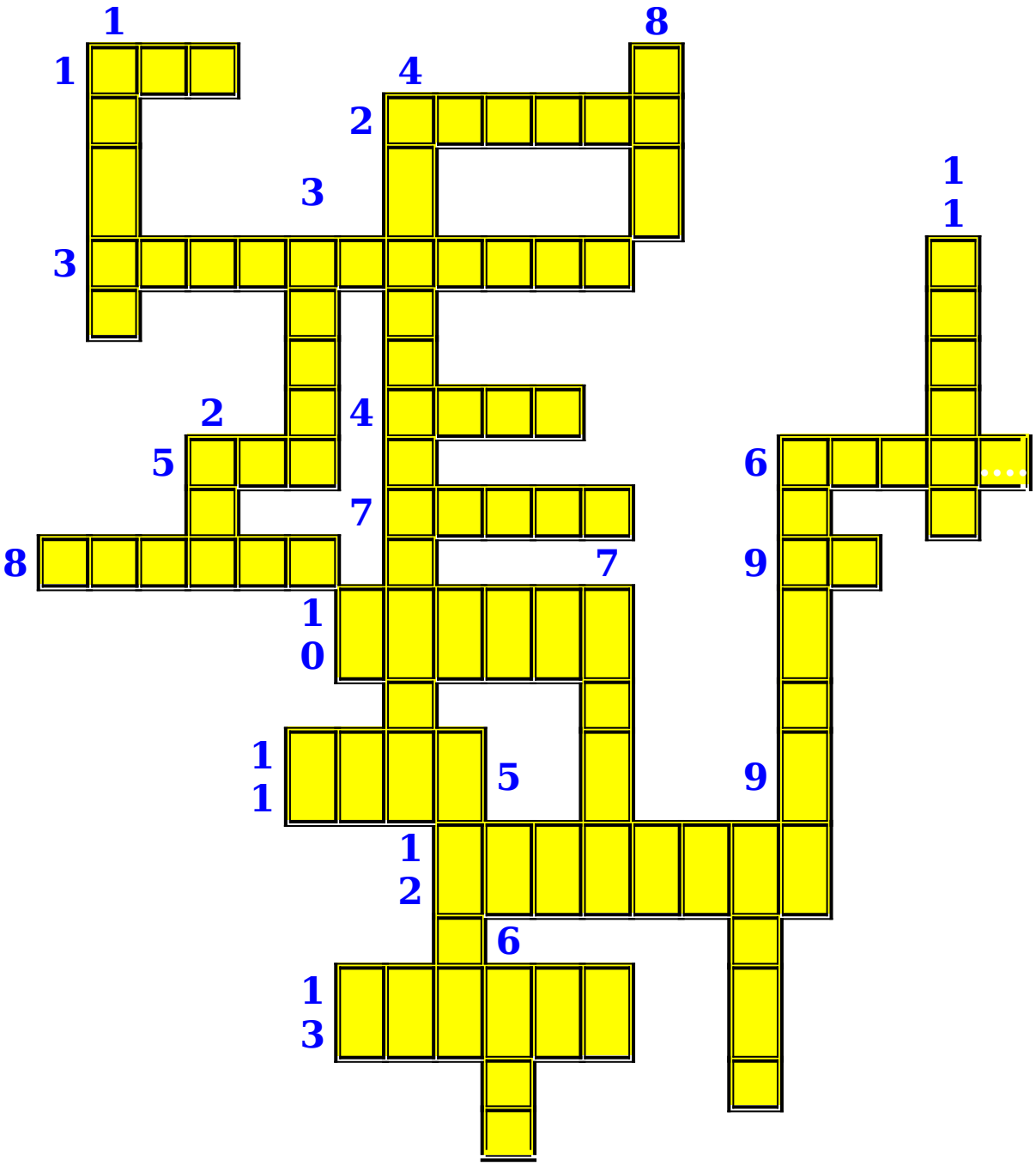
2-mashq. *Quyidagi gaplarni so‘roq gapga aylantiring. Aşağıdaki cümlelri soru cümlesi yapınız.*

1) Pencereyi kapatıyorsunuz. 2) Yeni elbisen güzeldi. 3) Okulun camları kırılmış. 4) Şehir harabedir. 5) Arkadaşlar turistleri şehirde dolaştırıyorlar. 6) Yüksek yerlerde hava temizdir. 7) Hikaye anlatıyorsunuz. 8) Bana portakal sıkacaklar. 9) Üç bin lira maaş alıyorsun. 10) Subaya selam verdiniz. 11) İçeride münakaşa oluyor. 12) Kahve ocağından bir barak aldık. 13) Kimsesizlere bin lira yardım toplamışsın. 14) Çürüyen dişimi çektireceğim. 15) Saçlarınızı kestireceksiniz.

3-mashq. *Gapda berilgan nuqtalar o‘rniga so‘roq qo‘shimchasi qo‘ying. Gapning ma’nosiga diqqat qiling. Unlilar uyg‘unligiga e’tibor bering. Aşağıdaki boşluklara soru eki koyunuz. Cümlenin anlamını öğreniniz. Ünlü uyumuna dikkat ediniz.*

1) Tırnakları uzun ... uzun. 2) Etekleri kısa ... kısa. 3) Tuzsuz yemek olur ...? 4) Çocuğa böyle davranılır ...? 5) Muhtarsız köy olur ...? 6) Saçları kıvırcık ... kıvırcık. 7) Kaplıcanın suları sıcak ... sıcak. 8) Çocuğunuz yaramaz ... yaramaz. 9) Kuyu derin ...derin. 10) Gözleri küçük ... küçük. 11) Yapraklar yeşil ... yeşil. 12) Çocuk yalan söyler ... söyler. 13) Kaya bu işi yapar ... yapar. 14) Köyünüze içme suyu gelmez olur ... ? 15) Size uğramaz olur ...yum?

Quyidagi fonetikaga oid krossvordni yeching

Tepadan pastga bo‘ylab

1 – Türklerin kullandığı alfabelerden sonuncusu.

2 – "ı, i, u, ü" ünlülerinin özelliklerinden biri.

3 – Yalnız başına söylenmeyen ancak bir ünlü harf yardımıyla söylenebilen harflere verilen ad.

4 – "a, ı, o, u" harflerinin ortak özelliği.

5 – Büyük ünlü uyumuna uymayan eklerden biri.

6 – Büyük ünlü uyumuna uymayan eklerden biri.

7 – (Tersi) Büyük ünlü uyumuna uymayan bir sözcük.

8 – Akciğerlerden gelen havanın; gırtlakta bulunan ses tellerini titreştirmesiyle oluşup, dil, diş, çene, ve dudakların yardımıyla şekillenmesine verilen ad.

9 – Türklerin kullandığı alfabelerden biri.

10 – Türklerin ilk kullandığı alfabenin adı.

11 – ünlünün olumsuzu.

Chapdan o‘nga qarab

1 – (Tersi) İnsanların birbiriyle anlaşmasını sağlayan araç.

2 – Bir ya da birden fazla heceden oluşan, yalnız başına anlamı olmayan ya da tümce içerisinde anlam kazanan hece topluluğuna verilen isim.

3 – "e, i, ö, ü" ünlülerinin ortak özelliği.

4 – Ağzımızdan çıkarken hiçbir engele uğramadan çıkan harflere verilen isim.

5 – "a, e, ı, i" ünlülerinin ortak özelliği.

6 – "a, e, o, ö," ünlülerinin ortak özelliği.

7 – Büyük ünlü uyumuna uymayan eklerden biri.

8 – Büyük ünlü uyumuna uymayan eklerden biri.

9 – Büyük ünlü uyumuna uymayan eklerden biri.

10 – Harflerin belli bir sıraya göre dizilmiş durumuna verilen isim.

11 – Seslerin yazıdaki işaretlerine verilen isim.

12 – "o, ö, u, ü" harflerinin ortak özelliği.

13 – Türklerin kullandığı dilin adı.

GÜLMECE
SÖZÜMDEN DÖNMEM

Nasrettin Hoca’ya kaç yaşındasın diye sorduklarında ‘kırk’ der. Bir yıl sonra yine sorarlar aynı cevabı verir. O zaman ‘Hocam geçen yıl da kırk demiştin. Bu nasıl oluyor?’ dediklerinde:

– Ben sözümden dönmem, der.

Sayılar. Sayıları öğrenelim

1. bir	11. on bir	30. otuz
2. iki	12. on iki	40 kırk
3. üç	13. on üç	50 elli
4. dört	14. on dört	60 altmış
5. beş	15. on beş	70 yetmiş
6. altı	16. on altı	80 seksen
7. yedi	17. on yedi	90 doksan
8. sekiz	18. on sekiz	100 yüz
9. döküz	19. on dokuz	1000 bin
10. on	20. yirmi	1000.000 bir milyon

1000.000.000 bir milyar

Quyidagi dialogni o‘qing. Aşağıdaki diyaloğu okuyunuz.

Sayıları öğrenelim
Sekreter: Hoş geldiniz.
Zeynep: Hoş bulduk.
Sekreter: Adın ve soyadın.
Zeynep: Adım Zeynep. Soyadım Koç.
Sekreter: Kaç yaşındasın?
Zeynep: On üç yaşındayım.
Sekreter: Kaç kardeşin var?
Zeynep: Dört kardeşim var.
Sekreter: Kaçıncı sınıftasın?
Zeynep: Yedinci sınıftayım.
Sekreter: Doğum tarihin kaç?
Zeynep: 7 Nisan 1988
Sekreter: Telefon numaranız kaç?
Zeynep: 247 15 19
Sekreter: Teşekkür ederim.

Alıştırmalar-Topshiriqlar

1-mashq. *Siz ham partadoshingiz bilan quyidagi o‘rnak kabi dialoglar tuzing. Siz de arkadaşınızla yukarıdakine benzer diyaloglar kurunuz.*

Hakan: Kaç yaşındasın?
Ayşe: 14 yaşındayım.
Hakan: Ben de 14 yaşındayım.
Ayşe: Kaç kardeşin var?
Hakan: İki kardeşim var. Senin kaç kardeşin var.
Ayşe: Benim bir kardeşim var.

2-mashq. *Quyidagilarni tenglashtiring. Aşağıdakileri eşleştiriniz.*

1.

Yirmi dört	104
Beş	11
On bir	5
On sekiz	519
Yüz dört	18
Beş yüz on dokuz	24

2.

Dördüncü	a. 119
On birinci	b. 1
Yirmi dokuzuncu	c. 11
Yüz on dokuzuncu	d. 4
Birinci	e. 29

3-mashq. *Quyidagi savollarga javob bering. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.*

1. Telefon numaran kaç? .....
2. Onun telefon numarası kaç? .....
3. Evinizin telefon numarası kaç? .....
4. Okulunuzun telefon numarası kaç?.....

5. İş yerinizin telefon numarası kaç? .....
6. Cep telefonuzun telefon numarası kaç? .....
7. O kaçıncı öğrenci? .....
8. Burası ikinci kat mı? .....
9. Bu kaçıncı ders? .....
10. Bu kaçıncı sayfa? .....

***4-mashq**. Quyidagi javoblarga mos savollar tuzing. Aşağıdaki cevaplara uygun sorular yazınız?*

1. .....?
– 16 yaşında.
2. .....?
– Yedinci sınıftayız.
3. .....?
– Hayır, dördüncü ev bizim değil.
4. .....?
– Doğum yılım 1985.
5. .....?
– İş telefonum 302 08 14.
6. .....?
– 2.Sınıftayım
7. .....?
– Evet, ikinci ders İngilizce.

5-mashq. *Quyidagi sonlarni yozing. Aşağıdaki sayıları yazıyla yazınız.*

18 → .....
121 → .....
500 → .....
2004→ .....
9998 → .....
82.000.000 → .....
275.000→ .....
1.300.000→ .....
5.100.000→.....
110.000.000→ .....
720.000.000→ .....
15.000.000.000→ .....
850.000.000.000→ .....

SAATLER

Barcha tillarda bo‘lgani kabi turk tilida ham soatlarni ikki xil usuldagi savol orqali o‘rganiladi.

Birinchi savol: **Soat necha bo‘ldi? - Saat kaç?**

Bu savol o‘rtaga qo‘yilganda bizga ma’lum bo‘lgan 60 daqiqani ikkiga ajratamiz;

a) 1 dan 30 ga qadar bo‘lgan daqiqa orasi uchun **...ı,i,u,ü ... geçiyor** qo‘shimcha va so‘zi qo‘llaniladi. Misol:

14.25 – on dörd**ü** yirmi beş **geçiyor**

08.15 – sekiz**i** çeyrek **geçiyor**

b) 30 dan 60 ga qadar bo‘lgan daqiqa orasi uchun esa **...a,e ... var** qo‘shimcha va so‘zi qo‘llaniladi. Misol:

12.55 – on iki elli beş *veya* bir**e** beş **var**

17.40 – on yedi kırk *veya* on sekiz**e** yirmi **var**

İkkinchi savol: **Soat nechada? – Saat kaçta?**

Bu savol oʻrtaga qoʻyilganda ham yana 60 daqiqani ikkiga ajratamiz;

a) 1 dan 30 ga qadar boʻlgan daqiqa orasi uchun **...ı,i,u,ü ... geçe** qoʻshimcha va soʻzi qoʻllaniladi. Misol:

12.05 – on ikiy**i** beş **geçe**

13.15 – on üç**ü** çeyrek **geçe**

b) 30 dan 60 ga qadar boʻlgan daqiqa orasi uchun esa **...a,e ... kala** qoʻshimcha va soʻzi qoʻllaniladi. Misol:

11.35 – on bir otuz beş *veya* on ikiy**e** yirmi beş **kala**

12.45 – on iki kırk beş *veya* on üç**e** çeyrek **kala**

Eslatma: Turk tilida 15 daqiqa uchun **'çeyrek'**, 30 daqiqa uchun **'buçuk'** yoki **'yarım'** va **'00'** uchun **'tam'** soʻzlari ishlatiladi.

Topshiriq: quyidagi soatlarni ikki: **saat kaç?** va **saat kaçta?** Savollariga javob tarzida gap shaklida yozing.

01.30.....
13.25.....
02.10.....
14.15.....
07.00.....
14.05.....
07.30.....
15.10.....
08.35.....
15.45.....
09.40.....
16.50.....

Quyidagi savollarga javop yozing.

Aşağıdaki sorulara cevap yazın

1. Genellikle saat kaçta uyuyorsunuz? (11.15)
2. Genellikle saat kaçta uyanıyorsunuz? (06.45)

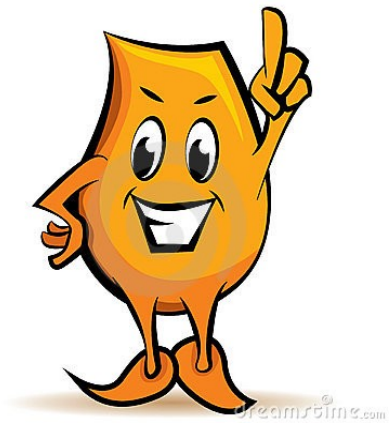
3. Babanız saat kaçta işe gidiyor? (07.40)
4. Babanız kaçta işten geliyor? (18.00)
5. Saat kaçta okulda ders başlıyor? (08.30)
6. Saat kaçta okulda ders bitiyor? (13.20)
7. Öğle yemeğini kaçta yiyorsunuz? (13.40)
8. Ne zaman arkadaşınızla buluşacaksınız? (14.10)

7-DARS

EGALIK QO‘SHIMCHALARI (İYELİK EKLERİ)

Kelime çalışması – So‘z boyligi «Qarindoshlik atamalari» – Akrabalarımız.

Otlarda egalik qo‘shimchalari (İyelik ekleri)

Ot so‘z turkumiga oid so‘zlarga qo‘shilib, predmetning kimga oid ekanligini bildirishga xizmat qiladigan qo‘shimchalar turiga egalik qo‘shimchasi deyiladi.

Turk tilidagi egalik qo‘shimchalari unlilarda kuzatiladigan ham tanglay uyg‘unligiga, ham lab uyg‘unligiga amal qiladi. Buni quyidagi jadalda ko‘rib chiqamiz:

	e, i ‘li bo‘g‘indan keyin	**ö, ü‘li bo‘g‘indan keyin**	**a, ı‘li bo‘g‘indan keyin**	**o, u‘li bo‘g‘indan keyin**
Egalik qo‘shimchalari	**-(i)m, -(i)n,-(s)i; -(i)miz,-(i)niz, -(leri)**	**-(ü)m, -(ü)n, -(s)ü; -(ü)müz, -(ü)nüz, -leri**	**-(ı)m, -(ı)n, -(s)ı; -(ı)mız, -(ı)nız, -ları**	**-(u)m, -(u)n,-(s)u; -(u)muz,-(u)nuz, -ları**
Benin **Senin** **Onun** **Bizim** **Sizin** **Onların**	**ineğim** **ineğin** **ineği** **ineğimiz** **ineğiniz** **inekleri**	**ütüm** **ütün** **ütüsü** **ütümüz** **ütünüz** **ütüleri**	**masam** **masan** **masası** **masamız** **masanız** **masaları**	**torunum** **torunun** **torunu** **torunumuz** **torununuz** **torunları**

Eslatma: Egalik qo‘shimchasining bo‘lishsiz shakli turk tilida “değil” so‘zi orqali beriladi. Misol: Benim masam değil. Senin torunun değil.

Mavzu bilan bog‘liq savollar:

1. Egalik qo‘shimchasi qaysi so‘z turkumidagi so‘zlarga qo‘shiladi?
2. Egalik qo‘shimchasining vazifasi nimadan iborat?
3. Turk tilida egalik qo‘shimchasi unlilar uyg‘unligiga amal qiladimi undoshlar uyg‘unligigami?

Topshiriq: Turk tilida çiçek, gül, okul, araba so‘zlarini bo‘lishli va bo‘lishsiz shakllarda, birlik va ko‘plikda turlang.

Akrabalar

anne – ona
baba – ota
anne anne – buvi (ona tomonidan)
anne baba – buva (ona tomonidan)
baba baba – buva (ota tomonidan)
baba anne – buvi (ota tomonidan)
karı –xotin,
koca – er
eş – turmuş o‘rtoq, umr yo‘ldosh
ağabey – aka
abla – opa
bacı – singil
kardeş – aka,uka
kızkardeş – opa, singil
amca (emmi) – amaki
hala – amma
dayı – tog‘a
teyze – xola

kuzen – xola,amma,tog‘a, amakining erkak farzandi
yeğen – jiyan
çocuk – bola
torun – nabira
evlât – farzand
görücü – sovchi
dünür – quda
kayınvalide (kaynana) – qaynona
kayın peder (kaynata) – qaynota
baldız – boldiz
görümce – qayin opa, qayin singil
elti – ovsin
kaynı – qayin uka
damat – kuyov
gelin – kelin
yenge – kennoyi
enişte – pochcha
bacanak – boja
nişanlı – unashtirilgan
evli – oilali

Ailemiz

Bizim ailemiz büyüktür. Ahmedovlar soyadını taşımakta olan ailemiz yedi kişiden oluşmaktadır. Ailemizin en büyüğü dedemle ninemdir. Dedem de ninem de emekli. Babamın adı Fehriddin. Babam hastahanede doktor olarak çalışıyor. Sabah erken gidip, akşam geç döner. Annemin adi Münise. İlk okul öğretmeni. Annem hem işe gider, hem evin düzenli olmasını sağlar. Dedemle ninem anneme ev işlerinde yardımcı oluyorlar. Benim adim Şahzod. Ben ailede büyük çocuğum. Bu sene Taşkent Devlet Şarkşınaslık Enstitüsünü kazandım. Türkçe öğreniyorum. Kızkardeşimin adı Lale. Lale Tıp kollejinde eğitim görmektedir. Arzusu Taşkent Tıp Akademisini kazanıp,

ileride babam gibi doktor olmaktır. Küçük kardeşim ilk okul öğrencisi, ismi Aziz’dir.

Ailemiz bireyleri arasında sevgi, saygı ve işbölümü var. Ben Enstitüden dönüp, dedeme yardım ederim. Kızkardeşim ise hem nineme hem de anneme yardımcıdır. Ben ailemle gurur duyarım.

Yeni kelimeler

Emekli – nafaqaxo‘r
Dönmek – qaytmoq
Eğitim görmek – tahsil olmoq
Tıp – meditsina, tibbiyot
Aile bireyleri – oila a’zolari

Alıştırmalar – Topshiriqlar

Aşağıdaki boşlukları uygun isimlerle tamamlayınız. Quyidagi bo‘sh o‘rinlarni mos so‘zlar bilan to‘ldiring.

1. Annemizin annesine ..... deriz.
2. Babamızın annesine ..... deriz.
3. Annemizin ve babamızın babasına ..... deriz.
4. Annemizin kız kardeşine ..... deriz.
5. Babamızın kız kardeşine ..... deriz.
6. Annemizin erkek kardeşine ..... deriz.
7. Babamızın erkek kardeşine ..... deriz.
8. Amcamızın, dayımızın ve erkek kardeşimizin eşine ..... deriz.
9. Teyzemizin, halamızın ve kız kardeşimizin eşine ..... deriz.
10. Çocuğunun çocuğuna ..... denir.
11. Kızın kocasına ..... denir.
12. Oğlun karısına ..... denir.
13. Eşinin babasına ..... denir.
14. Eşinin annesine ..... denir.
15. Kardeşinin çocuğuna ..... denir.
16. Teyze, dayı, amca, ve halanın erkek çocuğuna ..... denir.
17. Karısının kız kardeşine ..... denir.
18. Kocasının kız kardeşine ..... denir.
19. Hanımları kardeş olan erkeklerden her birine ..... denir.
20. Erkek kardeşlerin hanımlarının her birinin ötekine göre adına ..... denir.
21. Eşlerin anne ve babalarının her birinin ötekisine göre adına ..... denir.
22. Karısının veya kocasının erkek kardeşine ..... denir.

GÜLMECE
SEBEBİ NEYMİŞ?

– Ne yapıyorsun Ayşe?

– Kardeşime mektup yazıyorum.
– Niye ağır ağır yazıyorsun peki?
– Kardeşim çabuk okuyamaz da, ondan.

AİLEM VE BEN

Ben ailenin en küçük çocuğuyum. 12 yaşındayım. Adım Ahmet. İlkokul beşinci sınıfa gidiyorum. Biz üç kardeşiz. Benden 4 yaş büyük bir ablam ve 6 yaş büyük bir ağabeyim var. Ablam lise birinci sınıfta okuyor. Ağabeyim ise lise üçüncü sınıfta okuyor. Bu yıl üniversiteye hazırlanıyor.

Bu sabah evde yine telaş var. Annem kahvaltı hazırlıyor. Babam traş oluyor. Ablam giyiniyor. Ağabiyim hala uyuyor. Ben çok erken kalkıyorum ve ödevlerimi yapıyorum. Bugün, ailemizin bir gününü yazıyorum. Bu arada kahvaltı geliyor. Babam banyodan çıkıyor. Ağabeyim uyanıyor. Bugün bizim için sıradan bir gün.

1-mashq. *Quyidagi savollarga matnga ko‘ra javob bering. Aşağıdaki soruları ‘Ailem ve Ben’ adlı metne göre cevaplayınız.*

1. Ahmet’in kaç kardeşi var?

.....

2. Ablası kaçıncı sınıfta?

.....

3. Ahmet’in ağabeyi kaç yaşında?

.....

4. Ahmet kaç yaşında?

.....

5. Ahmet ağabeyinden kaç yaş küçük?

.....

2-mashq. *Quyidagi dialogni o‘qing va tarjima qiling. Aşağıdaki diyaloğu okuyunuz ve Özbekçe’ye çeviriniz.*

Yasemin: Bu ailenizin fotoğrafı mı Osman?

Osman: Evet. Bu, benim. Bu da babam. Babam doktor. Ismi Salih. Hastahanede çalışıyor. Annem öğretmen. Ismi Ayşe. O da okulda çalışıyor. Bu da kız kardeşim Nilgün.

Yasemin: Güzel bir kız kardeşin var. O kaç yaşında.

Osman: Nilgün 10 yaşında.

Yasemin: Bu yaşlı adam kim? Neyin oluyor?

Osman: O benim dedem.

Yasemin: Bu fotoğrafta kimler var?

Osman: Halam Selma ve eniştem Sabri. Bunlar da kuzenlerim Hakan ile Fatih. Kolejde okuyorlar.

Yasemin: Peki, şu genç adam kim Osman?

Osman: Bu, amcam Hüseyin.

3-mashq. *Quyidagi jadvaldan qarindoshlik atamalarini toping. Aşağıdaki tablodan akraba isimleri* bulunuz.

K	T	İ	H	U	T	B	R	N
M	Z	B	A	B	A	E	L	E
D	S	İ	T	K	O	N	İ	N
E	O	L	A	T	E		Z	E
D	T	S	U	Y	C	İ	F	Z

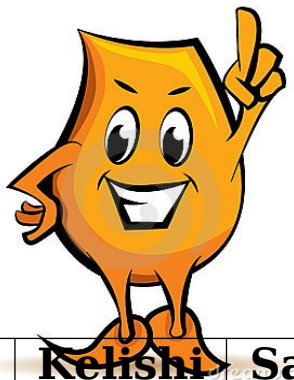
E	K	E	N	İ	Ş	T	E	D

8-DARS

KELISHIKLAR (AD DURUM EKLERİ)

Kelime çalışması – So‘z boyligi «Uy ashyolari» - Ev eşyaları. Eviniz kaç odalı? Dialog. “Mening uyim ”- Benim evim. Metin.

Kelishik qo‘shimchalari (Durum ekleri)

Otning boshqa so‘zlar bilan sintaktik munosabatini ko‘rsatuvchi qo‘shimchalar turiga kelishik qo‘shimchalari deyiladi. Turk tilida olti kelishik mavjud. Ular quyidagi jadvalda ko‘rsatilgan.

	Kelishik nomlari	**Savollar**	**Qo‘shimchalar**	**so‘zlar**
1.	Yalın hali	kim? ne?	- - -i,-ı,-ü,-u	çiçek, torun, ütü, duvar
2.	Belirtme hal	kimi? neyi?	-a, -e	çiçeği, torunu, ütüyü, duvarı
3	Yönelme hali	kime? neye?	-da,-de;-ta,-te	çiçeğe, toruna, ütüye, duvara
4.	Bulunma hali	kimde? nerede?		çiçekte, torunda, ütüde, duvarda
	Çıkma hali	kimden?	-dan,-den; -tan,-ten	çiçekten, torundan, ütüden duvardan
5.	Tamlanan hali	nerede n?	(n)- in,ın,ün,un	çiçeğin, torunun, ütünün duvarın
6		kimin?		

.		neyin?		

Eslatma: Turk tilida kelishik qo‘shimchalari ham unli, ham undosh uyg‘unligiga amal qiladi. Bundan tashqari, turk tilidagi ikki unli harf yonma-yon kelmasligi sababli, unli harf bilan tugagan so‘zga unli harf bilan boshlanuvchi qo‘shimcha qo‘shilganda oraga bog‘lovchi harflar orttiriladi.

Topshiriq: Turk tilida **anahtar, kilit, örtü, boru, dünya, fiş** so‘zlarini kelishiklarda turlang.

Alıştırmalar – Topshiriqlar

1-mashq. *Quyidagi so‘zlarga tushum kelishigi qo‘shimchasini qo‘shib gaplarni tugallang. Lütfen isimlere uygun yönelme eki ekleyiniz.*

Örnek: masa – masa**yı**

yüz…., lamba….
kış….. kaşık….
yaz…. iş…….
çamur… sofra…..
perde…. silgi…..
böcek….. su…….
bayrak….. makas…..

2-mashq. *Quyidagi so‘zlarga o‘rin-payt kelishigi qo‘shimchasini qo‘shib gaplarni tugallang. Lütfen isimlere uygun bulunma eki getiriniz.*

1. Paralar cebim…….. duruyor.
2. Çocuk sokak……. oynuyor.
3. Ev…. kitap okuyorum.
4. Küçük kuş ağaç….. ötüyor.
5. Yeşil çay….. çok fayda var.
6. Kök….. hastalık var.

3-mashq. *Quyidagi so‘zlarga jo‘nalish kelishigi qo‘shimchasini qo‘shib gaplarni tugallang. Lütfen isimlere uygun belirtme eki ekleyiniz.*

1. İstanbul….. gidiyorum.
2. Uçak….biniyorum.

3. At..... bakıyorum.
4. Seyirciler perde..... bakıyor.
5. Kütüphane.... gidiyorum.

Ev eşyaları

ev – uy, xonadon
apartman – ko'p qavatli uy
kat – qavat
bahçeli ev – hovli uy
kiralı ev – ijarali uy
bahçe – bog‘
garaj – garaj
merdiven – zina
kapı – eshik
pencere – deraza
oda – xona
giriş odasi – koridor
salon – zal
yatak odası – yotoqxona
misafir odası – mehmonxona
mutfak – oshxona
banyo – vanna

Giriş odasında şu eşyalar var:

eşik – ostona
yolluk – poyandoz
askı – ilgak
taban döşeme – linoleum
Salonda şu eşyalar var;
kilim – sholcha
halı – gilam
perde – parda
koltuk takımı –yumshoq mebel
koltuk – kreslo
kenepe – divan
televizyon – televizor

kumanda – pult
teyp – magnitafon
klima – konditsioner
avize – qandil
saat – soat
radyo – radio
soba – pechka

Yatak odasında şu eşyalar var;

yatak – kravat
dolap – shkaf
yorgan – koʻrpa
battaniye – odeal
yastık – yostiq
şilte – matras
minder – ko'rpacha
çarşaf – choyshaf
sandık – sandiq
ayna – oyna
kalorifer – isitish batareyasi
bilgisayar – komputer

Mutfakta şu eşyalar var;

mutfak takımı – oshxona mebeli
buz dolabı – muzlatkich
bulaşık makinesi – idish-tovoq yuvish mashinasi
gaz (elektrik) ocağı – gaz (elektr) plitasi
masa – stol
sandalye – stul
fırın – duxovka; tandir
kazan – qozon
kıyma makinesi – go`sht qiymalagich
tabak – tarelka (likopcha)
leğen – toğora
tava – tova
kavanoz – banka
kova – chelak

masa örtüsü – dasturxon
sofra – tuzalgan dasturxon
tencere – gaz qozon, kastrulka
bardak – stakan
fincan – kahva krujkasi
kase, tas – kosa
kevgir – kapkir
kepçe – cho‘mich
kashık – qoshiq
çatal – vilka
bıçak – pichoq
rende – qirğich
lavabo – rakovina
paspas – shvabra
elektrik süpürgesi – changyutgich
süpürge – supurgi

Banyoda şu eşyalar var;
banyo – hammom
küvet – vanna toğorasi
düş perdesi – hammom pardasi
musluk – kran (jo`mrak)
sabun – sovın
havlu – sochiq
çamaşır makinesi – kir yuvish mashinasi

Bizim Evimiz

Bizim evimiz büyük bahçeli evdir. Evimiz iki kattan oluşuyor. Bahçemizde çeşitli meyveli ağaçlar var. Ayrıca çiçek dikmek içinde yer ayrılmıştır. Bahçemizin köşesinde köpek külbesi bulunmaktadır. Köpeğimizin adı Karadır. Kara benim candan sevdiğim köpektir. Evimizin girişinde küçük bir salon vardır. Bu giriş salonunda biz ayakkabılarımızı çıkarıyoruz. Evimizin birinci katında tüm yatak odalarıyla birlikte banyo ve bir tane çalışma odası var. Benim yatak odam aynı zamanda çalışma odam sayılır. Burada masa, sandalye, bilgisayar ve

kitaplık mevcüt. Kitaplikta türk dili ile ilgili bir çok kitap var.

Sorular:

1. Eviniz nasıl, anlatır mısınız?
2. Evinizin bahçesinde neler var?
3. Evde hayvan besliyor musunuz?
4. Evinizin odalarını ve eşyalarını sayar mısınız?

Yeni kelimeler – yangi so‘zlar

çeşit – tur, xil
dikmek – ekmoq
köşe – burchak
külübe – uycha
bulunmak – joylashmoq
ayakkabı – tufli (poyafzal)
çıkarmak – yechmoq

Topshiriq: Yangi so‘zlarni yod oling. Matnni gapirib bering. Savollarga yozma javob bering.

Alıştırmalar – Topshiriqlar

4-mashq. *Quyidagi dialogni yod oling. Aşağıdaki dialoğu ezberleyiniz.*

Murat: Senin odan var mı?

Hatice: Evet, var.

Murat: Odanda neler var?

Hatice: Pencerenin yanında yatağım var. Pencerenin karşısında ise küçük bir vitrin var. Kitaplığım pencerenin yanında. Çöp kutusu ise köşede.

Murat: Bilgisayarın var mı?

Hatice: Evet var.

Murat: Odan düzenli midir?

Hatice: Evet, her zaman düzenlidir. Ya seninki?

Murat: Benim odam her zaman dağınıktır.

3-mashq. *Quyidagi so‘zlarni tenglashtiring va gaplar tuzing. Aşağıdaki kelimeleri eşleştiriniz ve cümle içi*nde kullanınız.

1. Televizyon	a. Mutfak
2. Yatak	b. Banyo
3. Küvet	c. Oturma odası
4. Buzdolabı	d. Yatak odası

5-mashq. *To‘g‘ri variant qarshisiga ‘D’, noto‘g‘ri javobga ‘Y’ harflarini joylashtiring. Aşağıdakilerden doğru olanın başına ‘D’; yanlış olanın başına ‘Y’ yazınız.*

1. ( ) Banyo-küvet
2. ( ) Ağaç-oda
3. ( ) Garaj-bahçe
4. ( ) Televizyon-oturma odası

6-mashq. *Quyidagi misollardan foydalangan holda dialog tuzing. Aşağıdakileri kullanarak diyaloglar kurunuz.*

1. Levent /Leyla

- Evet, Ankara’da.
- Dört katlı.

- Hayır, bahçesi yok.
- Evet, garajı var.

2. Mehmet/Salih

- Evet, Samsunda.
- Beş katlı.
- Bahçe.
- Garaj.

3. Cemal/Kerem

- Evet, İstanbul’da
- İki katlı.
- Bahçe.
- Garaj.

7-mashq. *Quyidagi so‘zlarni guruhlarga ajrating. Aşağıdaki kelimeleri gruplayınız.*

Mutfak, koltuk, sandalye, masa, öğrenci, tebeşir, harita, kaşık, perde, laboratuvar, sınıf, pencere, öğretmen, buzdolabı, lamba.

Okul / Ev

8-mashq*. Odanızdaki eşyaları defterinize yazınız. Xonangizda mavjud jihoz nomlarini daftaringizga yozib chiqing.*

Bilmeceleri ezberleyin – topishmoqlarni yod oling

Ağzı açık alamet,
İçi dolu kıyamet. **(fırın)**
Akşam yaparım, sabahleyin bozarım. **(yatak)**
Alçacık damdan kar yağar. **(elek)**
Altı yapı, üstü yapı,
İçinde yüz kalpaklı. **(kibrit kutusu)**
Bir ağacı oymuşlar,
İçine Dünya’yı koymuşlar. **(televizyon)**
Aşağı iner fıkır fıkır,
Yukarı çıkar şıpır, şıpır. **(su kovası)**
Hey ne idim ne idim,
Adalarda bey idim.
Buraya geldim ne oldum,

Başı bağlı kul oldum. **(süpürge)**
Dağda tak eder,
Evi yatak eder. **(balta)**
Gider Leyla, gelir Leyla,
Bir ayakta durur Leyla. **(kapı)**
Bir kizim var,
Gelen öper, giden öper. **(bardak)**
Bilmece bildirmece,
Resim yapar gündüz gece **(ayna)**
Dolu gelir, boş gider,
Ağzımıza hoş gider. **(kaşık)**
Bir kızım var,
Gelen elini öper, giden elini öper. **(kapı)**

Evimiz

Doğduğum, büyüdüğüm evi çok seviyorum. Evimizi herkes beğenir. Duvarlarla çevrili geniş bir bahçesi vardır. Bahçesinde meyve ağaçları, çiçekler, sebze ekilen yerler vardır.

Evimiz iki katlıdır. Evimizi size tanıtayım. Evimize geniş bir bahçe kapısından girilir. Bahçe yolu taş döşelidir. Yolun iki yanı çimenliktir. Evimizin geniş bir kapısı vardır. İçeri girince, geniş bir salonla karşilaşırsınız. Burada paltolarımızı, ayakkabılarımızı çıkarırız.

Salonun sağ tarafında misafir odası vardır. Misafirleri burada ağırlarız. Salonun sol tarafında oturma odası bulunuyor. Burada biz yemek yeriz. Alt katta mutfak, tuvalet, banyo, üst kata çıkıp inmemizi sağlayan merdiven bulunur. Üst katta üç oda vardır. Bunların ikisi yatak odası, biri kitaplarım bulunduğu çalışma odasıdır. Yatak odaları doğuya bakar. Sabahları güneş alır. Evimiz aydınlıktır.

9-mashq. *Berilgan so‘zlarga egalik qo‘shimchalarini qo‘shing. Aşağıdaki kelimelere iyelik eklerini ekleyiniz.*

1) çanta 2) araba 3) defter 4) ev 5) kalem 6) kitap 7) kravat 8) ülke 9) sınıf 10) bilgisayar

***10-mashq**. Tez aytishlarni yod oling. Tekerlemeleri ezberleyiniz.*

TEKERLEMELER

1. Bu köşe yaz köşesi, şu köşe kış köşesi, ortada su şişesi.

2. Bu yoğurdu sarımsaklasakta mı yesek, sarımsaklamasakta mı yesek.

3. Al şu takatukaları takatukacıya takatukalatmak için götür, eğer takatukacı takatukaları takatukalamazsa, takatukaları takatukacudan takatukalattırmadan geri getir.

***11-mashq.** Nuqtalar o`rniga egalik qo`shimchalarini qo`ying. Noktaların yerine uygun iyelik eklerini koyunuz.*

1) Elbisenin renk … güzel mi?
2) Ders … nasıl geçti?
3) Bizim köy … çok büyük.
4) Sizin oda … kaçıncı katta?
5) Çocuğun kitap … kayboldu.
6) Sizin ev …….. nerede?
7) Bu yıl bizim okul …un yirminci yılı kutlanır.
8) Bahçedeki çiçekler … çeşitli renkte.
9) Radyodan verilen haber … dinledik.

***12-mashq.** Quyidagi so‘zlarga egalik qo‘shimchalarini qo‘shing. Aşağıdaki kelimelere iyelik eklerini ekleyiniz.*

İp, pencere, şehir, boyun, keşif, akıl, ağız, gönül, top, bilet, saz, bulut, burun, alın, hap, zehir, maç, suç, karın, yavru, ilaç, ev, yavru, torun, baba.

Fıkra:

Yiğit hayran

Yusufcanı tanımayan bir genç dar caddenin başında onun kendisine rastlamış ve sormuş;

- Yusufcan güldürücünün avlusu hangisi, biliyor musunuz?

- İşte oradaki kırmızı kapı. Genç gidip kırmızı kapıyı vurmuş;

- Yusufcan abi, o Yusufcan abi! Bir az arkada onu izleyerek gelen Yusufcan güldürücü cevap vermiş;

- Efendim.

- Genç şaşarak geri dönüp sormuş:

- Yusufcan güldürücü siz misiniz?

- Evet, biziz.

- Öyleyse niçin bir az önce sorduğumda benim demediniz?

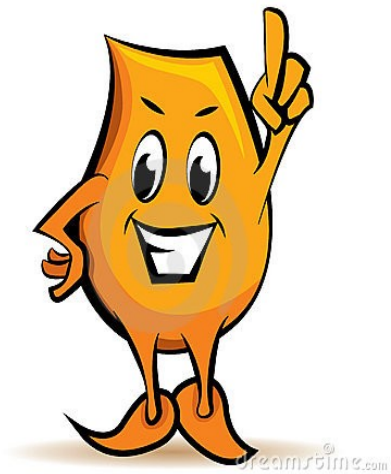
- O zaman beni değil, avlumu sormuştunuz, kardeşim.

9-DARS

HOZIRGI ZAMON (ŞİMDİKİ ZAMAN (-YOR)

Kelime çalışması – So‘z boyligi Ranglar» - Renkler. Hangi renkten hoşlanırsınız? Dial «Liboslar» - Kıyafetlerimiz. «Kiyim-kechak do‘konida» - (Mağazada) Dialog.

Hozirgi zamon fe’li (şimdiki zaman (-yor)

Gapda kesim anglatgan harakatning hozir, ayni paytda sodir bo‘layotganini bildiradi. Turk tilida hozirgi zamon (-yor) qo‘shimchasi yordamida hosil qilinadi. Hozirgi zamon qo‘shimchasining o‘ziga xos jihati fe’l o‘zagi undosh tovush bilan tugasa hozirgi zamon qo‘shimchasi qo‘shilishidan oldin zamon qo‘shimchasidan oldin unli moslashuviga ko‘ra (ı, i, u, ü) tovushlaridan biri orttiriladi, ya’ni -iyor, -ıyor, -üyor, -uyor shaklida qo‘llaniladi. Agar fe’l o‘zagi unli tovush bilan tugasa (sula-mak) o‘zak oxiridagi unli torayishi yuzaga keladi va hozirgi zamon qo‘shimchasi -iyor,-ıyor, -üyor, -uyor (sul-u-yor) shaklida qo‘llaniladi. Misol:

gelmek – kelmoq

bo‘lishli shakli

Tekil	çoğul
Ben gel-i-yor-um	Biz gel-i-yor-uz
Sen gel-i-yor-sun	Siz gel-i-yor-sunuz
O gel-i-yor	Onlar gel-i-yor-lar

Fe’lning bo‘lishsiz shakli **-*ma*\-*me*** qo‘shimchasi yordamida hosil bo‘ladi. Bo‘lishsizlik qo‘shimchasi unli tovush bilan tugagani sababli qo‘shimchaning oxiridagi unli tovush torayadi:

Tekil	çoğul

Ben gel-mi-yor-um Biz gel-mi-yor-uz
Sen gel-mi-yor-sun Siz gel-mi-yor-sunuz
O gel-mi-yor Onlar gel-mi-yor-lar

Fe’lning so‘roq shakli so‘roq qo‘shimchasi bilan hosil qilinib har doim alohida yoziladi:

Tekil çoğul
Ben gel-iyor muyum? Biz gel-iyor muyuz?
Sen gel-iyor musun? Siz gel-iyor musunuz?
O gel-iyor mu? Onlar gel-iyor-lar mı?

Bo‘lishsiz so‘roq shakli quyidagicha yasaladi:

Tekil çoğul
Ben gel-mi-yor muyum? Biz gel-mi-yor muyuz?
Sen gel-mi-yor musun? Siz gel-mi-yor musunuz?
O gel-mi-yor mu? Onlar gel-mi-yor-lar mı?

Misollarda ko‘rilganidek hozirgi zamon qo‘shimchasi (-yor) unli moslashuviga amal qilmaydi. Ammo o‘zidan oldin orttirilgan (ı,i,u,ü) tovushlari unli uyg‘unligiga mos shaklda qo‘llaniladi.

ÇEKİM TABLOSU

	Olumlu	**Olumsuz**	**Olumlu Soru**	**Olumsuz Soru**
Ben	Okuyorum	Okumuyorum	Okuyor muyum?	Okumuyor muyum?
Sen	Okuyorsun	Okumuyorsun	Okuyor musun?	Okumuyor musun?
O	Okuyor	Okumuyor	Okuyor mu?	Okumuyor mu?
Biz	Okuyoruz	Okumuyoruz	Okuyor muyuz?	Okumuyor muyuz?
Siz	Okuyorsunuz	Okumuyorsınız	Okuyor musunuz?	Okumuyor musunuz?
Onlar	Okuyorlar	Okumuyorlar	Okuyorlar mı?	Okumuyorlar mı?

Kim ne yapıyor?- Kim nima qilayapti?

Bizim evde herkes meşgul. Babam araba tamir ediyor. Kardeşim lavaboda bulaşıkları yıkıyor. Annem ütü yapıyor. Küçük kız kardeşim odasını temizliyor. Ablam ise öğle yemeğini hazırlıyor. Dedemle ninem bahçede çay içiyor.

Bugün ben de çok meşgulüm. Bahçemizdeki parmaklıkları boyuyorum.

Topshiriq: Matnda uchragan fe’llarni hozirgi zamon bo‘lishli, bo‘lishsiz, bo‘lishli so‘roq va bo‘lishsiz so‘roq shakllarida tuslang.

1-mashq. *Quyidagi so‘zlar ishtirokida hozirgi zamonda gaplar tuzing. Aşağıdaki kelimelerden şimdiki zamanlı cümleler yazınız.*

Örnek: Araba/binmek/istemek

Arabaya binmek istiyorum.

1. Domates/almak/istemek
.....
2. Ağaç/çıkmak/istemek
.....
3. Erken/uyumak/istemek
.....
4. Oyun/oynamak/istemek
.....
5. Kitap/okumak/istemek
.....

2-mashq. *Quyida berilgan so‘zlar ishtirokida hozirgi zamonda bo‘lishli va bo‘lishsiz gaplar tuzing. Aşağıdaki kelimelerle şimdiki zamanda olumlu, olumsuz cümleler kurunuz.*

Örnek: çalışmak/çok/Salih

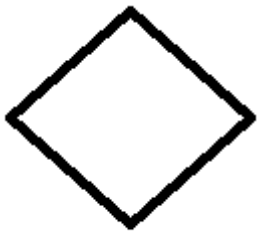
1. Salih çok çalışıyor. (olumlu)
2. Salih çok çalışmıyor. (olumsuz)

1. Sınıfta/öğrenciler/oturmak
.....
.....
2. Hakan/oynamak/futbol
.....
.....
3. Yemek/ben/çok/sevmek
.....
.....
4. Süt/ben/her gün/içmek
.....
.....
5. Tatilde/gitmek/ben/denize

.....

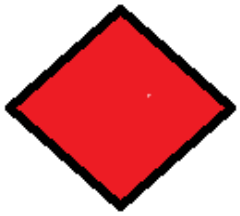
.....

Renkler – Ranglar

Beyaz

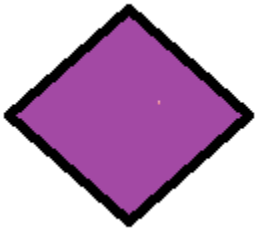
Kırmızı

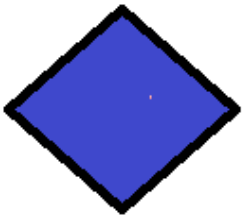

Siyah, kara

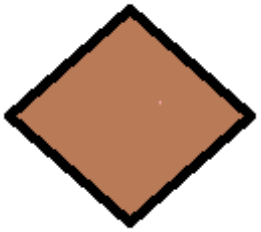
Mor

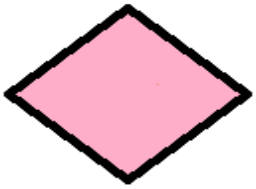

Lacivert

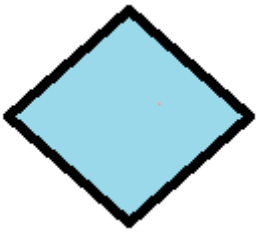
Kahve rengi

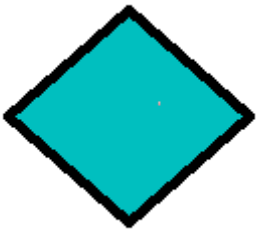

Pembe

Mavi

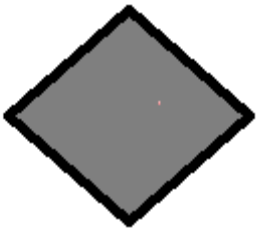

Turkuaz

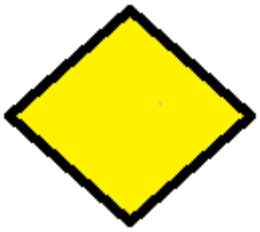
Bordo

Gri

Sarı

Turuncu

Topshiriqlar-Alıştırmalar

3-mashq. *Quyidagi so‘zlarga mos harflarni qo‘shib ranglarni toping. Aşağıdaki kelimeleri uygun harflerle tamamlayın.*

K_RM_Z_ P_M_E
Y_S_L B_Y_Z
S_RI TU_K_A_
S_Y_H _AR_

4-mashq. *Quyidagi so‘zlarni tenglashtiring. Aşağıdaki kelimeleri eşleştiriniz.*

- yeşil sarı
- mavi kar
- lale ağaç
- limon göz
- beyaz gök
- kara kırmızı

5-mashq. *Nuqtalar o‘rniga kerakli so‘zlarni qo‘ying. Aşağıdaki boşlukları doldurun.*

1. Gökyüzü ..... renklidir.
2. Kan ..... renklidir.
3. Süt ..... renklidir.
4. Portakal ..... renklidir.
5. Erik ..... renklidir.

6. Kahve.....renklidir.
7. Elma ..... renklidir.
8. Ağaç ..... renklidir.

6-mashq. *Aşağıdaki diyaloğu okuyunuz ve çeviriniz. Quyidagi dialogni o‘qing va tarjima qiling.*

Fatma: Bu güzel bir etek.

Hüseyin: Beğendin mi?

Fatma: Evet, çok hoşuma gitti. Mavi renkten çok hoşlanırım. Sen hangi renklerden hoşlanıyorsun?

Hüseyin: Kırmızı ve siyahtan hoşlanıyorum. Pembe ve yeşil renkler ise hoşuma gitmiyor.

Fatma: Ben mavi ve yeşili seviyorum. Siyah renkten nefret ediyorum.

7-mashq. *Quyidagi javoblarga mos savollar tuzing. Aşağıdaki cevaplara uygun sorular yazınız.*

1. A: .....?
   B: Evet, beğendim.
2. A: .....?
   B: Hayır, siyah rengi sevmiyorum.
3. A: .....?
   B: En sevdiğim renk mavi.
4. A: .....?
   B: Yeşil renkten hoşlanmıyorum.
5. A: .....?
   B: Evet, gömlek güzel.

8-mashq. *Quyidagi jadvaldan foydalangan holda o‘rnakdagi kabi savollar tuzing. Aşağıdaki tablodan örnekteki gibi anlamlı soru cümleleri kurunuz.*

<u>Örnek</u>: Gökhan’ın mavi bir ceketi var mı?

		Mavi		Ceket			
		Kırmızı		Şapka			
Gökh	ın	Pembe		Çanta			
an		Yeşil		Tişört	-ı, -i	Var	Mı?
	nin	Siyah	bir	Ayakka			
Ayşe		Beyaz		bı	-sı, -		
		Gri		eşofma	si		

Sarı n

9-mashq. *Quyidagi jadvalni mos so‘zlar bilan to‘ldiring. Aşağıdaki renklerle ilgili kelime türetiniz.*

Beyaz	Süt, yoğurt, kar, bulut
Mavi	
Kırmızı	
Yeşil	
Siyah	

Bayram alışverişi

Fatma Hanım bayram alışverişi yapıyor. Ailesi için hediyeler alıyor. Fakat çok zorluk çekiyor.

Kocası için kahverengi bir cüzdan arıyor. Fakat pazardaki bütün cüzdanlar siyah. Kardeşi için lacivert bir kravat arıyor. Ama bütün kravatlar kırmızı. Kızı için yün beyaz kazak arıyor. Mağazadaki bütün kazaklar polyester. Kayın pederi için gri veya kahverengi yağmurluk bakıyor. Fakat bütün yağmurluklar sarı. Kayın validesi için turuncu bir deri çanta bakıyor ama bulamıyor.

Zavallı Fatma Hanım’ın kafası çok karışık. Ailesinin özel insanları için hediyeler arıyor. Fakat bulmakta çok sıkıntı çekiyor. Bayram alışverişinde size iyi şanslar Fatma Hanım. Bayramınız kutlu olsun.

Sorular

1. Fatma Hanım ne yapıyor?
2. Kocası için ne arıyor?
3. Kızı için ne arıyor?
4. Kayın pederi ile kayın validesine hediye aldı mı?

Yeni kelimeler– yangi so‘zlar

alışveriş – bozorlik
zorluk çekmek – qiynalmoq
cüzdan – hamyon

kravat – galstuk
yağmurluk – plash
polyester – poleystr
karışık – chigal
sıkıntı çekmek – yomon ahvolda qolish
iyi şanslar – omad

Topshiriq: Yangi so‘zlarni yod oling. Matnni gapirib bering. Savollarga yozma javob bering.

GÜLMECE

Moda o kadar çabuk değişiyor ki...

Adam elinde bir kutu, koşa koşa giderken dostlarından birine rast gelir. Dostu der ki:

- Azizim, o kutuda ne var?
- Bizim hanım, benden son moda bir şapka istemişti de onu aldım.
- Niçin koşarak gidiyorsun?
- Moda değişmeden yetişeyim diye...

Giysiler

şapka – shapka
atkı, kaşkol – sharf
baş örtüsü – ro`mol
kazak – sviter
yelek – nimcha
hırka – kordigan
bluz – ayollar ko'ylagi
çorap – paypoq
gömlek – erkaklar ko'ylagi
kravat – galustuk
ceket – pidjak
takım elbise – kostyum shim
etek – yubka
pantalon – shim

kot pantalon – jinsi shim
tulum – kombinzon
kemer – kamar
tişört – futbolka
eşofman – sport kiyimi
tualet elbise – oqshom kiyimi
pijama – tungi kiyim
bornoz – hammom xalati
palto – palto
manto – ayollar paltosi
perdüsü – plash
kürk – shuba
eldiven – qo'lqop
iskarpin – ayollar tufligi
terlik – shippak
spor ayakkabısı – krasovka
bot – botinka
çizme – etik
ayakkabı – tufli
iç çamaşır – ich kiyim
külotlü çorap – kalgodki
cep – cho'ntak
yırtmaç – ochiq
düğme – tugma
fermuar – zamok
paça – pocha
etek – yubka
kol – yeng
tersi – teskari tarafi
yüzü – o'ng tarafi
mendil – dastro`mol
üniform – mahsus kiyim, forma

Mağazada

Kız: Günaydın anneciğim bugün alış veriş yapmak için mağazaya gidiyor muyuz?

Anne: Günaydın kızım, tabii gidiyoruz. Önce kahvaltımızı yapalım sonra gidelim.

Kız: Kahvaltı hazır anne gelir misin?

Anne: Geliyorum ...

Kahvaltı yaptıktan sonra anne kız mağazaya geldiler.

Satıcı: Hoşgeldiniz, efendim buyurun.

Anne: Hoşbulduk, önce vitrinlere bakmak istiyoruz.

Satıcı: Başüstüne, buyurun!

Kız: Anne ilk önce şapkalara bakalım, sonra bluz ile eteği seçeriz

Anne: Olur, kızım.

Kız: Anne şu siyah şapkaya ne dersin? Mantoma da uyuyor.

Anne: Çok güzel, sana yakıştı, bunu alalım.

Kız: Şu eteğe ne dersin?

Anne: Etek güzel, ama biraz acayiplik var.

Satıcı: Efendim, bu eteğin fermuarı önde olacak, eteği yalnış giymişsiniz.

Kız: Evet haklısınız şimdi oldu, bu bluzun rengi de güzel hem de etekle uyuyor ama kolu biraz kısa.

Satıcı: Bir daha büyük beden ölçüsünü deneyin .

Anne: Evet, kızım, şimdi daha iyi. Fiyatı ne kadar?

Satıcı: Şapka 10 lira, etek 15 lira, bluz 8 lira,toplam 33 lira yapıyor.

Anne: Teşekkürler ederiz , buyurun parası.

Satıcı: Güle güle, hayırlı olsun her zaman bekleriz .

Anne ve kız: Kolay gelsin.

4-mashq. *Kelimelere çokluk eklerini ekleyiniz. Berilgan so‘zlarga ko‘plik qo‘shimchasini qo‘shing.*

o, ev, fikir, merkez, dünya, kuş, böcek, kelebek, arı, çocuk, kalem, defter, kedi, kartal, fındık, ceviz, kiraz, ceket, ayakkabı, gömlek.

5-mashq. *Quyidagi jadvaldan kiyim-kechak nomlarni toping. Aşağıdaki tablodan giyecek isimlerini bulunuz.*

G	Ö	M	L	E	K	B	A	S	A	A	T	P
E	N	E	A	C	A	O	C	B	S	E	A	A
R	L	N	K	N	İ	T	K	Ü	P	E	M	N
D	Ü	D	P	A	T	O	K	A	R	E	P	T
A	K	İ	E	A	L	O	P	I	S	K	K	O
N	İ	L	Y	M	L	Z	H	A	L	E	K	L
L	B	L	U	Z	U	T	K	O	L	Y	E	O
I	T	E	R	L	İ	K	O	E	T	T	L	N
K	R	A	V	A	T	Ç	Y	C	E	K	E	T
A	Y	A	K	K	A	B	I	K	Ü	N	Y	E

AY İLE GÜNEŞ

Günlerden bir gün, Ay, Güneş’e gitmeye karar vermiş. “Ona konuk olar gidiyorum. Konuklar gittikleri yere bir armağan götürmelidir. Ne götüreyim? Ne götureyim?” diye düşünmüş saatlerce. Sonra yıldızlardan bir demet yapıp Güneş’e armağan etmeyi düşünmüş.

Yolda giderken bir o yıldızdan, bir bu yıldızdan derken güzel bir demet yapmış. Bir süre sonra Güneş’in yanına varmış Ay. Güneş armağanlara çok sevmiş. Bir süre konuştuktan, gecelerden gündüzlerden söz ettikten sonra Ay geri dönmüş. Konukluk sırası Güneş’teymiş.

“Ay’a armağan olarak ne götüreyim?” diye düşünmeye başlamış Güneş. Birden aklına gelmiş, bulutlardan bir giysi armağan etmenin çok güzel bir şey olacağını düşünmüş.

Çağırmış terzisini:

- Ay’a konuklüğa gideceğim. O bana gelirken, yıldızlardan bir demet yapıp armağan etmişti. Ben de eli boş gitmemeliyim. Onun için bulutlardan bir giyisi yap onu götüreyim, demiş.

Terzi, hemen karşı çıkmış Güneş’in bu önerisine:

- Hayır efendim, ben Ay’a giysi dikemem. Çünkü bir gün yusyuvarlak oluyor , bir başka gün ise incecik... Nasıl dikeyim? Ya dar gelecek ya da çok bol.

Güneş bir şey diyememiş terzisinin bu sözlerinin karşısıda. Ertesi gün, gitmiş Ay’a konukluğa. Ay, gülümseyerek karşılamış Güneş’i:

- Ben, küçücük Ay, sen, koskocaman Güneş’e konukluğa giderken, az da olsa bir armağan götürmüştüm. Oysa sen bana gelirken hiçbir şey getirmemişsin. Gökyüzünün hukumdarı demek bana armağan getirmeyi düşünmedi bile.

Güneş üzülmüş bu sözlerin karşısında: - Çok düşündüm. Ama bulamadım bir şey. Eğer istersen, benim ışığımı al, süslen onunla, demiş.

Konuğu gittikten sonra, uzunca bir süre düşünmüş Ay bu öneriyi. Önceleri kabullenmemek istememiş. Sonra, ‘‘Aman, boş ver!’’ demiş ve canı çektiği zaman kullanmış Güneş’in ışığını.

Bülent HABORA

Yangi so‘zlar

konuk = misafir – mehmon
demet = buket= deste – dasta, buket
armağan = hediye – sovg‘a
öneri = teklif – taklif
terzi – tikuvchi
karşılamak – kutib olish
üzülmek – xafa bo‘lmoq
canı çekmek= istemek – xohlamoq, istamoq

Matin bilan bog‘liq savollarga yozma javob bering

1. Ay, Güneş’e neyi armağan etmeyi düşünmüş?
2. Ay, armağanını nasıl hazırlıyor?
3. Güneş Ay’a armağan olarak ne yapmayı düşünür?
4. Terzi Güneş’in isteğine neden karşı çıkıyor?
5. Güneş Ay’a ne öneriyor?

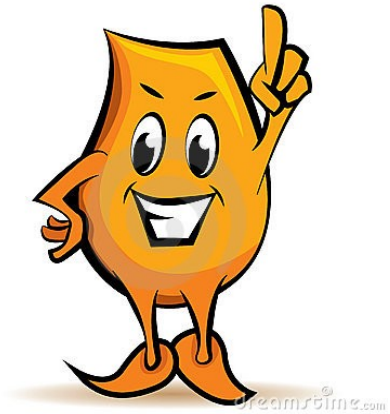
Konuşmada çok kullanılan deyimler – So‘zlashuvda keng qo‘llaniladigan so‘z va iboralar

1. Yüz vermek –e’tibor ko‘rsatish, erkalash
2. Göbek atmak – juda xursand bo‘lish, raqsga tushmoq
3. Dünyası yıkılmak – umidlarining barbod bo‘lishi
4. Nazar değmek – ko‘z tegmoq
5. Allah görünmez kazadan korusun – Xudo ko‘rinmas
balodan asrasin.
6. Karnı zıl çalmak – juda och qolish.
7. Yiğitlik sende kalmak – fidoyilik, mardlik qilmoq
8. Ayak uydurmak – moslashish

10-DARS

YAQIN O‘TGAN ZAMON FE’LI (GÖRÜLEN GEÇMİŞ ZAMAN)

Kelime çalışması – So‘z boyligi “Mening bir kunim” – Benim bir günüm.

O‘tgan zamon harakatning nutq momentiga qadar bo‘lib o‘tganini bildiradi. Turk tilida o‘tgan zamon o‘z ichida ikkiga bo‘linadi:

1. Yaqin o‘tgan zamon (di’li geçmiş zaman).
2. Uzoq o‘tgan zamon (miş’li geçmiş zaman).

Turk tilida yaqin o‘tgan zamon bir necha nom bilan yuritiladi: *di’li geçmiş zaman, bilinen geçmiş zaman, görülen geçmiş zaman, belirli geçmiş zaman* kabi. Yaqin o‘tgan zamonning o‘ziga xos jihati shundaki, harakat va holatda so‘zlovchi shaxsan o‘zi ishtirok etadi, o‘zi ko‘rgan yoki eshitgan voqe’alar haqida gapiradi.

Yaqin o‘tgan zamon qo‘shimchasi sakkiz turdan iborat. Buning sababi, unlilar uyg‘unligiga moslashganda -dı,-di,-du,-dü; undoshlar uyg‘unligiga moslashganda esa, -tı,-ti,-tu,-tü shaklida bo‘lishidadir. Yaqin o‘tgan zamon qo‘shimchasi fe’l o‘zagi yoki negiziga qo‘shiladi. Misol:

Gezmek- bo‘lishli shakli

tekil	çoğul
Ben gez-di-m	Biz gez-di-k
Sen gez-di-n	Siz gez-di-niz
O gez-di	Onlar gez-di-ler

Fe’lning bo‘lishsiz shakli *-ma,-me* qo‘shimchasi yordamida hosil bo‘ladi.

tekil	çoğul
Ben gez-me-di-m	Biz gez-me-dik
Sen gez-me-di-n	Siz gez-me-di-niz
O gez-me-di	Onlar gez-me-di-ler

Fe’lning so‘roq shakli so‘roq qo‘shimchasi *-mi?,-mı?,-mü?,-mu?* bilan hosil qilinib har doim alohida yoziladi:

tekil	çoğul
Ben gez-di-m mi?	Biz gez-dik mi?
Sen gez-di-n mi?	Siz gez-di-niz mi?
O gez-di mi?	Onlar gez-di-ler mi?

Bo‘lishsiz so‘roq shakli quyidagicha yasaladi:

tekil	çoğul
Ben gez-me-di-m mi?	Biz gez-me-dik mi?
Sen gez-me-di-n mi?	Siz gez-me-di-niz mi?
O gez-me-di mi?	Onlar gez-me-di-ler mi?

Yaqin o‘tgan zamon qo‘shimchasi undoshlar uyg‘unligiga moslashishi quyidagicha bo‘ladi: bırak-tım, git-tim, tut-tum, ört-tüm... kabi.

ÇEKİM TABLOSU

	Olumlu	**Olumsuz**	**Olumlu soru**	**Olumsuz soru**
Ben	Ödedim	Ödemedim	Ödedim mi?	Ödemedim mi?
Sen	Ödedin	Ödemedin	Ödedin mi?	Ödemedin mi?
O	Ödedi	Ödemedi	Ödedi mi?	Ödemedi mi?
Biz	Ödedik	Ödemedik	Ödedik mi?	Ödemedik mi?
Siz	Ödediniz	Ödemediniz	Ödediniz mi?	Ödemediniz mi?
Onlar	Ödediler	Ödemediler	Ödediler mi?	Ödemediler mi?

İşe geç kaldı

Bekir her sabah saat yedide kalkar. Yirmi dakika sabah sporu yapar. Uzun bir duş alır. İyi bir kahvaltı yapar. Evden saat sekizde ayrılır. O genellikle işe arabasıyla gider. Saat sekiz buçukta işinde olur.

Bu sabah Bekir yedide kalkmadı. Saat altıda kalktı. Sabah sporunu yirmi dakika yapmadı, sadece beş dakika yaptı. Uzun bir duş almadı, çok kısa bir duş aldı. Kahvaltı da yapmadı, sadece kahve içti. Evden saat sekizde ayrılmadı. Saat yedide ayrıldı.

Bekir bu sabah evden bir saat erken çıktı.Çünkü onun arabası tamirde. O işe otobüsle gitmek zorunda. Kasabanın merkezine kadar iki kilometre yürüdü. On beş dakika otobüs bekledi. Otobüsten indikten sonra üç kilometre daha yürüdü.

İşin doğrusu Bekir bügün erken kalktı ve evden erken çıktı. Fakat işe vaktinde gelmedi. O kırk beş dakika geç kaldı. Onun müdürü ona çok kızdı ve bağırdı.

Zavallı Bekir, işe vaktinde yetişmek için çok çalıştı ama başaramadı.

Yangi so‘zlar

tamir – remont, ta’mir
kasaba – shaharcha, mikrorayon
beklemek – kutmoq
kızmak – jahli chiqmoq
bağırmak – baqirmoq
başarmak – uddalamoq

Topshiriq: Matnda uchragan fe’llarni yaqin o‘tgan zamon bo‘lishli, bo‘lishsiz, bo‘lishli so‘roq va bo‘lishsiz so‘roq shakllarida tuslang.

Topshiriq: So‘zlarni yod oling. Matnni gapirib bering. Matn bilan bog‘liq savollar tuzing.

Benim bir günüm

Ben her gün sabah yedide kalkıyorum. Yatağımı düzeltiyorum. Yüzümü elimi yıkıyorum ve dişlerimi fırçalıyorum. Havluyla ellerimi yüzlerimi kurulayarak kahvaltı yapıyorum. Kahvaltıda süt, yumurta sosis ve ekmek yerim. Kahvaltıdan saat sekizde kalkıyorum va Ensitütüye gidiyorum.

Derslerimiz saat sekizde başlıyor ve 13:30 da bitiyor. Dersten sonra eve dönerek saat 14:00 da öğle yemeğini yiyorum. Yemekten sonra ev işlerinde anneme yardımcı oluyorum. Saat 16:00 da ev ödevlerimi yapıyorum.

Akşam yemeğini ailece evde yiyoruz. Yemekten sonra ailece televizyon seyrediyoruz. Akşam 22:00 de uyumak üzere yatağıma gidiyorum.

1-mashq. *Nuqtalar o‘rniga o‘tgan zamon qo‘shimchasini yozing. Noktaların yerine geçmiş zaman eklerini koyunuz.*

Nil bugün okula git..... ama derse gir..... .
Ben bu parçayı oku.....fakat bir şey anla..... .
Biz dün tanış..... ama hiç konuş..... .
Biz evden çık.....ama anahtarı unut..... .

2-mashq. *Fe’llarning bo‘lishli shaklini yozing. Fiillerin olumlu şeklini yazınız.*

1. Biz soruyu anlamadık.
2. Filmi seyrettiler ama gülmediler.
3. Her gün kitap okumadı.
4. Tatilde iyi dinlenmedi.
5. Derslerden çok yorulmadım.
6. Ali ev ödevini yapmadı.
7. Ahmet sınavı geçmedi.
8. Ben dün işlerimi bitirmedim.
9. Antalya ‘da çok yağmur yağmadı.

3-mashq. *Fe’llarning bo‘lishsiz shaklini yozing. Fiillerin olumsuz şeklini yazınız.*

1. Bugün traş olurken yüzümü kestim.
2. O akşam yemeği yerken çorbayı üstüne döktü.
3. Parkta gezerken yorulduk ve bir boş bank bulup oturduk.
4. Ali geçen gün sınavını kazandı.
5. Mehmet geçen hafta müdür oldu .
6. Ayşe alış verişe gitti .
7. Cuma günü çok yağmur yağdı.
8. Göz doktoruna gidip randevu aldım.
9. Berber kardeşimin saçların kesti.
10. Sevgili ninemi çok özledim.

4-mashq. *Savollarga javob yozing. Soruları cevaplayın.*

1. Sen hiç yalan söyledin mi?
2. Sen İstanbul’a neden gittin?
3. İstanbul’da İtalyanlar’la tanıştınız mı ?
4. Evinize uçakla mı döndünüz ?
5. Hiç denizde yüzdünüz mü ?
6. Taşkent kulesini gördünüz mü ?
7. Nerede doğdunuz ?
8. Dün gece nerede kaldın ?
9. Siz lokantanın yemeklerini beğendiniz mi ?
10. Sen dünkü filmi izledin mi ?

5-mashq. *Nuqtalar oʻrniga mos qo`shimchalarni qoʻying. Noktaların yerine uygun ekleri ekleyerek cümleleri tamamlayınız.*

1. Biz burada çok önemli şeyler öğren……
2. Enstitüde altı ay Türkçe öğren…..
3. Bugün biz kütüphanede çok çalış….
4. Antalyaʻda uzun zaman kal…
5. Doğum günümde annem büyük bir pasta yap….
6. Ayşe ile uzun uzun sohbet et….
7. Ben Melek'la gezide tanış…
8. Ben altı ay önce Türkçe öğrenmeye başla….
9. Ben geçen yıl kampta tatil yap…
10. Ben bugün okula dolmuşla git…

6-mashq. *Berilgan soʻzlardan gaplar tuzing. Aşağıdaki kelimelerden cümleler kurunuz.*

1. otobüs \ tanışmak\bir kız\ beklerken\ Ali
2. arkadaş\ toplantı\ uyumak\ o
3. başarı\ Selim\ sınav\ kazanmak
4. içmek\ çok \ sonra\ yemek \ çay
5. yemek \ pahalı\ Orhan \ lokanta
6. çekmek \ çok\ dağ\ fotoğraf
7. Türkçe\ kütüphanede\ konuşmak \ biz
8. akraba \ ziyaret etmek\ bayram\ ben
9. oda\ temizlemek\ gün\ biz\ bütün
10. ben \tatil\ arkadaş\ İstanbul\ gitmek

Konuşmada çok kullanılan deyimler –
So‘zlashuvda
keng qo‘llaniladigan so‘z va iboralar

1. Suyu görmeden paçaları sıvamak – bir ishni bilmasdan harakat qilish
2. El sıvamak – bir ishni boshlash uchun harakatga kirishish
3. El üstünde tutmak – bir kishiga katta hurmat va e’tibor ko‘rsatish
4. Şansı yaver gitmek – toleyi baland bo‘lish, baxtli bo‘lish
5. Sesi kesilmek – ovozining to‘xtashi, o‘chishi
6. Kuş sütü eksik olmamak – eng noyob narsaning ham mavjud bo‘lishi
7. Kafadan atmak. – tavakkal gapiruvchi.
8. Ayaklı kutuphane. – ko‘p biluvchi va hozirjavob

ANNELER GÜNÜ

O gün sabah erkenden kalktı. Perdeleri ve pencereleri açtı. İçeriye güneş ışığıyla birlikte temiz hava doldu. Kendine kahvaltı hazırlarken sokaktan geçen sütçünün ve simitçinin sesini duydu. Bir an simit almayı düşündü ama vazgeçti. Masaya oturduğu zaman canı hiçbir şey yemek istemedi. Bir bardak çay alıp radyoyu açtı. O gün anneler günüydü. Radyoda bu günle ilgili şarkılar, şiirler, konuşmalar vardı. Kendisi de bir anneydi ama, çocuklarının hiçbiri yanında değildi. ‘Keşke şimdi burada olsalardı’ diye düşündü. Ama, çocuklarının anneler gününü hatırlayıp bir telefon bile etmediklerini düşünerek birden onlara kızdı. Pencereden bakarken karşıdaki komşunun çocuklarının, annelerinin gününü kutlamaya geldiklerini gördü. O zaman kendisini çok yalnız hissetti.

O sırada kapı çalındı. Sütçünün geldiğini düşünerek kapıyı açtı. Birdenbire hem çok şaşırdı, hem de çok

sevindi. Çünkü kapıyı çalan çocuklarıydı. Hepsi birden karşısında ‘Sürpriz’ diye bağırdılar. Onları böyle karşısında görünce, ‘Anne olmak güzel bir şey’ diye düşündü.

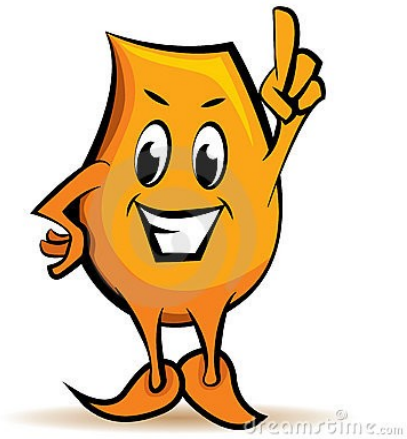
Topshiriq: Matnda uchragan fe’llarni yaqin o‘tgan zamon bo‘lishli, bo‘lishsiz, bo‘lishli so‘roq va bo‘lishsiz so‘roq shakllarida tuslang.

Topshiriq: Matin bilan bog‘liq savollar tuzing. Yangi so‘zlarning tarjimasini lug‘atdan topib yozing va yod oling.

11-DARS

UZOQ O‘TGAN ZAMON FE’LI (DUYULAN GEÇMİŞ ZAMAN)

Kelime çalışması – So‘z boyligi «Tana a’zolari» - Vücudumuz. Burnumuz ne işe yarar? Metin.

Uzoq o‘tgan zamon harakatning uzoq bir o‘tmishda sodir bo‘lganini bildiradi. Uzoq o‘tgan zamonning yaqin o‘tgan zamondan farqi harakatni, voqea va hodisani so‘zlovchi o‘zi aniq bilmaydi, balki boshqa bir shaxs orqali eshitganlari haqida gapiradi.

Turk tilida uzoq o‘tgan zamon duyulan geçmiş zaman, mış’lı geçmiş zaman, belirsiz geçmiş zaman, bilinmeyen geçmiş zaman kabi nomlar bilan yuritiladi.

Fe’lning o‘zak yoki negiziga -mış,-miş,-muş,-müş qo‘shimchasini qo‘shish orqali yasaladi. Misol:

vermek- bo‘lishli shakli

tekil	çoğul
Ben ver-miş-im	Biz ver-miş-iz
Sen ver-miş-sin	Siz ver-miş-siniz
O ver-miş	Onlar ver-miş-ler

Fe’lning bo‘lishsiz shakli *-ma,-me* qo‘shimchasi yordamida hosil bo‘ladi.

tekil	çoğul
Ben ver-me-miş-im	Biz ver-me-miş-iz
Sen ver-me-miş-sin	Siz ver-me-miş-siniz
O ver-me-miş	Onlar ver-me-miş-ler

Fe’lning so‘roq shakli so‘roq qo‘shimchasi *-mi?,-mı?,-mü?,-mu?* bilan hosil qilinib har doim alohida yoziladi:

tekil	çoğul
Ben ver-miş mi-y-im?	Biz ver-miş mi-y-iz?

Sen ver-miş mi-sin? Siz ver-miş mi-siniz?
O ver-miş mi? Onlar ver-miş-ler mi?

Bo‘lishsiz so‘roq shakli quyidagicha yasaladi:

tekil çoğul

Ben ver-me-miş mi-y-im? Biz ver-me-miş mi-y-iz?

Sen ver-me-miş mi-sin? Siz ver-me-miş mi-siniz?

O ver-me-miş mi? Onlar ver-me-miş-ler mi?

Uzoq o‘tgan zamon qo‘shimchasi unlilar moslashuviga amal qiladi: bak-mış, oku-muş, gel-miş, gör-müş kabi.

YALAN SÖZ

Bir varmış, bir yokmuş, çok eski zamanda devekuşu ve bir aslan yaşamış. Devekuşu ve aslan dost olmaya, hep bir birine yardım etmeye karar vermişler.

Günün birinde devekuşu:’İmdat, aslan, yardım et, bana kurtlar saldırıyor’ diye bağırmış. Aslan, ses gelen tarafa doğru koşmuş. Gidip bakmış ki devekuşu yalan söylemiş, kurt yokmuş. Devekuşu, aslana demiş ki;

-Ben senin ne kadar iyi dost olduğunu bilmek için böyle yaptım.

Günler geçip bu durum yine tekrarlanmış. Bu defa aslan çok kızmış. Günün birinde ise, gerçekten kurtlar saldırmışlar. Devekuşu çok bağırmış. Yalvararak aslanı çağırmış. Ama aslan yardım etmeye gelmemiş. Devekuşunun yine yalan söylediğini zannetmiş.

Böylece, devekuşu, yalan söyleme alışkanlığının kurbanı olmuş.

1-mashq. *Berilgan gaplarni turk tiliga tarjima qiling. Cümleleri Türkçe’ye çeviriniz.*

O‘rtoqlarim uy vazifasini yozmabdilar. Ali bugun darsga kelmabdi. Gullarga suv quyishni yana unutibman.

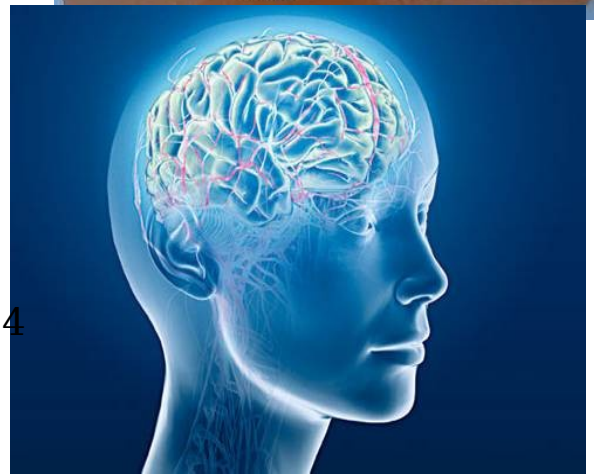
Ularga ko‘p marta tushuntirdim, lekin hech tushunmabdilar. Uyda non qolmabdi. Ko‘chadagi bolalar derazamizni sindirishibdi. Onam bugun juda mazali taom pishiribdilar. Tog‘am seni bozorda ko‘ribdi. Hech kimga aytmasdan ketibsan.

2-mashq. *Berilgan so‘zlarning antonimlarini toping. "Bayat - kısa - sıcak - yüksek" kelimelerinin karşıt anlamlılarını bulunuz.*

Vücudumuzu tanıyalım

baş – bosh
beyin – miya
alın – peshona
saç – soch
kulak – quloq
kulak memesi – quloqning teshiladigan joyi
göz – ko'z
göz göbeği – ko'z qorachig'i
göz kapağı – ko'z qovog'
ağız – og'iz
dudak – lab
yanak – yanoq
çene – jag'
dil – til
diş – tish
diş eti – tish milki
diş zarı – tish ildizi
boğaz – tomoq
boyun – bo‘yin
geniz – dimoq
gırtlak – hiqildoq
omuz – yelka
sırt – kurak
göğüs – ko'krak
karın – qorin
göbek – kindik

kol – qo'lning yelkagacha bo'lgan qismi
el – qo‘lning kaft qismi
dirsek – tirsak
parmak – barmoq
tırnak – tirnoq
bacak – son
diz – tizza
topuk – tovon
damar – tomir

Bulmacaları ezberleyiniz. Tana a’zolari bilan bog‘liq topishmoqlarni yod oling

Bir baktım dört ayaklı,
Bir baktım iki ayaklı,
Bir baktım üç ayaklı. (**insan**)
Yedi delikli tokmak,
Bunu bilmeyen ahmak. (**baş**)
Altı mermer, üstü mermer,
İçinde bir gelin oynar. (**ağız**)
Başa yapışık, bir sapsız kaşık. (**kulak**)
Karanlık derede al gelin oynar. (**dil**)
Sandığı kapadım, püsküllleri dışarıda kaldı. (**kirpik**)
Kırmızı duvar üstünde beyaz bardaklar. (**dişler**)
Beş kardeş bir kuyuya taş atar. (**parmaklar**)
Bana değer, sana değmez,
Babaya değer, anaya değmez. (**dudak**)

Aşağıdaki diyaloğu okuyunuz. Quyidagi dialogni o‘qing.

Organlarımız

Mustafa: Merhaba Merve, nasılsın?
Merve: Teşekkür ederim iyiyim.
Mustafa: Dersler nasıl gidiyor?
Merve: Çok iyi gidiyor.
Mustafa: En çok hangi dersi seviyorsun?
Merve: En çok bioloji dersini seviyorum.

Mustafa: Niçin?

Merve: Çünkü bu derste organlarımı yakından tanıyorum.

Mustafa: Sence en önemli organımız hangisi?

Merve: Bence bu soru doğru değil. Çünkü her organın ayrı ayrı görevleri var.

Mustafa: Gerçekten öyle. Ne burnumuzu kulağımıza, ne de gözümüzü elimize tercih edebiliriz. Hepsi aynı.

Merve: Dün dersimizde kulağımızı tanıdık. Kulağın yapısı ve çalışması karşısında hayretler içinde kaldım.

Mustafa: Biyoloji dersine hiç bu açıdan bakmamıştım. Çok teşekkür ederim

Topshiriq. Quyidagi savollarga dialogga ko‘ra javob bering. Aşağıdaki soruları “Organlarımız” adlı diyaloğa göre cevaplayınız.

1. Ayşe en çok hangi dersi seviyor? Niçin?

.....

2. Sizce en önemli organımız hangisidir?

.....

3. Bir organ ile ilgili bildiklerinizi anlatınız.

.....

EN ÖNEMLİ ORGAN

Ayaklar, kollar ve baş kendi aralarında konuşuyorlardı.

Ayaklar şöyle dedi:

- Biz olmasak siz hiçbir yere gidemez, hiçbir iş yapamazsınız. Bizim değerimizi bilmelisiniz.

Kollar:

- Ya biz olmasak, siz ne işe yararsınız? Sizin işlerinizi biz yaparız. Yemeğinizi yedirir, sizi yıkar, sizi temizleriz.

Baş:

- Yanlış düşünüyorsunuz, dedi. Vücudun hiçbir organı diğerinden üstün değildir. Bakınız! Bende göz, kulak, burun, dil var. Bundan başka en önemli organ beyin de bende. Gözler olmasa siz ne yaparsınız? İyiyi, kötüyü, güzeli, çirkini gören gözlerdir. Kulağa gelince

sesleri işitir, şarkıları dinler, dil yiyeceklerin tadını almaya yarar. Dil olmasa acı, tatlı, ekşi ... bilinemez. Burun olmasa koku alınamaz. Baş, daha birçok şey söyledi. Kollar ve bacaklar başı dinledi ve ondan özür diledi.

6-mashq. *Quyidagi savollarga "Eng muhim tana a'zosi" matnga ko'ra javob bering. Aşağıdaki soruları "En önemli Organ" adlı metne göre cevaplayınız.*

1. Kulaklar ne işe yarar?
.....
2. Burun ne işe yarar?
.....
3. Kollarımızla neler yaparız?
.....
4. Vücudumuzda en önemli organ hangisidir?
.....

7-mashq. *So'zlarning oxirgi harflaridan boshlanadigan so'zlarni topib jadvalni to'ldiring. Masalan: ev,ve, ek. Sözcüklerin son harfleriyle başlayan kelimeleri* bulunuz.

E	l																					
G	Ö	Ğ	Ü	S																		
D	İ	L																				
A	Y	A	K																			
D	Ü	D	A	K																		

Konuşmada çok kullanılan deyimler - So'zlashuvda keng qo'llaniladigan so'z va iboralar

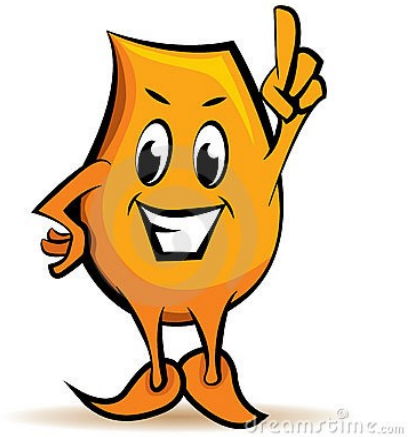
1. Kafadan uydurmak – yo'q narsani o'ylab chiqarish
2. Yüzüstü bırakmak – yolg'iz, qiyin ahvolda, e'tiborsiz qoldirish
3. Horozlanmak – kekirdagini cho'zish
4. Cana yakın – o'ziga tortuvchi, istarali

5. Güler yüzlü – istarali, kulib turuvchi.
6. Taş kesilmek – lol qolish
7. El bebek, gül bebek büyütülmek. – e’tibor bilan (gulning soyasida) ulg‘ayish.
8. Açık gözlü – tez ilg‘ovchi, chaqqon.

12-DARS

FE’LNING KELASI ZAMON SHAKLI (GELECEK ZAMAN (-ACAK,-ECEK)

Kelime çalışması - So‘z boyligi Mevalar» - Meyveler. Manavda. Dialog.

Kelasi zamon nutq momentidan keyin bo‘ladigan harakatni bildiradi. Harakat so‘zlovchining nutqidan keyin amalga oshadi. Fe’lning o‘zak yoki negiziga -acak, -ecek qo‘shimchasi qo‘shilishi orqali yasaladi.

Turk tilidagi gelecek zaman qo‘shimchasi ham unli ham undoshlar uyg‘unligiga amal qiladi. Misol: sevmek – bo‘lishli shakli

tekil	çoğul
Ben sev-eceğ-im	Biz sev-eceğ-iz
Sen sev-ecek-sin	Siz sev-ecek-siniz
O sev-ecek	Onlar sev-ecek-ler

Fe’lning bo‘lishsiz shakli *-ma,-me* qo‘shimchasi yordamida hosil bo‘ladi.

tekil	çoğul
Ben sev-me-y-eceğ-im	Biz sev-me-y-eceğ-iz
Sen sev-me-y-ecek-sin	Siz sev-me-y-ecek-siniz
O sev-me-y-ecek	Onlar sev-me-y-ecek-ler

Fe’lning so‘roq shakli so‘roq qo‘shimchasi *-mi?,-mı?,-mü?,-mu?* bilan hosil qilinib har doim alohida yoziladi:

tekil	çoğul
Ben sev-ecek mi-y-im?	Biz sev-ecek mi-y-iz?
Sen sev-ecek mi-sin?	Siz sev-ecek mi-siniz?

O sev-ecek mi? Onlar sev-ecek-ler mi?

Bo‘lishsiz so‘roq shakli quyidagicha yasaladi:

tekil çoğul

Ben sev-me-y-ecek mi-y-im? Biz sev-me-y-ecek mi-y-iz?

Sen sev-me-y-ecek mi-sin? Siz sev-me-y-ecek mi-siniz?

O sev-me-y-ecek mi? Onlar sev-me-y-ecek-ler mi?

Turk tilidagi gelecek zaman qo‘shimchasi unli uyg‘unligiga amal qiladi: karış-acak, eriş-ecek, oku-y-acak, ezberle-y-ecek...kabi.

Çekim tablosu				
	Olumlu	**Olumsuz**	**Olumlu soru**	**Olumsuz soru**
Ben	Giyeceğim	Giymeyeceğim	Giyecek miyim?	Giyemeyecek miyim?
Sen	Giyeceksin	Giymeyeceksin	Giyecek misin?	Giymeyeck misin?
O	Giyecek	Giymeyecek	Giyecek mi?	Giymeyecek mi?
Biz	Giyeceğiz	Giymeyeceğiz	Giyecek miyiz?	Giymeyecek miyiz?
Siz	Giyeceksiniz	Giymeyeceksiniz	Giyecek misiniz?	Giymeyecek misiniz?
Onlar	Giyecekler	Giymeyecekler	Giyecekler mi?	Giymeyecekler mi?

Medyum

Ali ünlü Medyum Memiş’i ziyaret ediyor. Ali geleceğini çok merak ediyor. Medyum Memiş, Ali’nin geleceğine bakıyor. M.Memiş’e göre gelecek yıl Ali için çok ilginç olacak. Ocak’ta güzel bir kızla tanışacak ve ona aşık olacak. Şubat’ta onunla evlenecek. Mart’ta güzel bir yere tatile gidecek. Nisan’da hastalanacak. Mayıs’ta anne babası başka bir şehire taşınacak. Haziran’da evi yanacak. Başka bir ev arayacak.

Temmuz’da arkadaşları ona doğum günü hediyesi verecek. Ağustos’ta patronu onu işten atacak. Eylül’de yeni bir işe başlayacak. Ekim’de piyangodan araba kazanacak. Ekim’de kaza yapacak, fakat yaralanmayacak. Aralık’ta baba olacak. Medyum Memiş’e göre bunlar olacak. Ali bunlara pek inanamıyor. Çünkü gelecekten hiçbir insan haber veremeyeceğini çok iyi biliyor.

Yangi so‘zlar

medyum – bashoratchi
merak etmek – qiziqmoq, xavotir olmoq
ilginç – qiziq
evlenmek – oila qurish, uylanish, turmushga chiqish
taşınmak – ko‘chib o‘tish
piyango – lotoreya
kazanmak – erishmoq, yutmoq

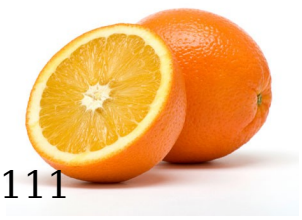
Topshiriq: Matnda uchragan fe’llarni kelasi zamon bo‘lishli, bo‘lishsiz, bo‘lishli so‘roq va bo‘lishsiz so‘roq shakllarida tuslang.

Topshiriq: So‘zlarni yod oling. Matnni gapirib bering.

Meyveler

elma – olma
vişne – olcha
kiraz – gilos
ayva – behi
hurma – hurmo
kayısı – o'rik
erik – olxo'ri
mandalina – mandarin
portakal – apelsin
çilek – qulupnay
nar – anor
dut – tut
armut – nok

iğde – jiyda
incir – anjir
şeftalı – shaftoli
fıstık – pista, yer yonǧoq
badem – bodom
fındık – funduk
kabak – qovoq
kavun – qovun
karpuz – tarvuz
üzüm – uzum
muz – banan
ahududu – malina
limon – limon
ceviz – yong‘oq

Bulmacalar

Ağaçta kilitli sandık. **(ceviz)**
Dal üstünde al yanak. **(elma)**
Alçacık tepe, kırmızı küpe. **(vişne)**
Bir ufacık fıçıcık,
İçi dolu turşucuk. **(limon)**
Alçak dallı, yemişi ballı. **(çelik)**
Altı tahta, üstü tahta,
İçinde bir sarı sofra. **(badem)**
Ben ne idim, ne idim,
Samur kürklü bey idim,
Felek beni şaşırttı,
Kızgın külde pişirtti. **(kestane)**
Bir yeşil fincan,
içi dolu mercan. **(incir)**
Çarşıdan aldım bir tane,
Geldim baktım bin tane. **(nar)**
Dal üstünde sarı oğlan. **(ayva)**
Karşından baktım – al,
Yanına vardım – dal,
Ağzıma attım – bal. **(kiraz)**
Suludur, şeftalı değil,

Sarıdır, zerdalı değil,
Ne vallah şeftalı, ne billah zerdalı? **(portakal)**
Hanım uyanmış, cama dayanmış,
Cam kırılmış, kana boyanmış. **(nar)**

Topshiriqlar - Alıştırmalar

1-mashq. *Aşağıdaki karışık kelimelerden meyve ve sebze adlarını bulunuz.*

Kire, berbi, razki, matesdo, huvaç, mzu, salatlika, ran, tud, atatesp, ansoğ, inric, mutra, canlipat, akssarmi, andamlina.

2-mashq*. Test savollariga javob bering. Test sorularını çözünüz.*

Aşağıdakilerden hangisi sebzedir?	
INCLUDEPICTURE "http://turkrusclub.ru/study/test/meyve_ve_sebzeler/meyve_ve_sebzeler1/1/images/q_099_test/curve/lightblue/choice_spot_1_0.gif" * MERGE	Portakal

FORMATINET	
INCLUDEPICTURE "http://turkrusclub.ru/study/test/meyve_ve_sebzeler/meyve_ve_sebzeler1/1/images/q_099_test/curve/lightblue/choice_spot_1_0.gif" * MERGEFORMATINET	Hıyar
INCLUDEPICTURE "http://turkrusclub.ru/study/test/meyve_ve_sebzeler/meyve_ve_sebzel	Üzüm

er1/1/ images/ q_099_te st/ curve/ lightblue / choice_s pot_1_0. gif" * MERGE FORMAT INET	
INCLUD EPICTU RE "http://tu rkrusclu b.ru/stud y/test/me yve_ve_s ebzeler/ meyve_v e_sebzel er1/1/ images/ q_099_te st/ curve/ lightblue / choice_s pot_1_0. gif" * MERGE FORMAT INET	Fındık

Aşağıdakilerden hangisi sebze değildir?	
◉	Havuç
◉	Ayva
◉	Turp
◉	Patates
Aşağıdakilerden hangisi meyve değildir?	
◉	Karpuz
◉	Kavun
◉	Portakal
◉	Bezelye
Aşağıdakilerden hangisi sebze değildir?	
◉	Maydanoz
◉	Dereotu
◉	Domates
◉	Çilek
Aşağıdakilerden hangisi sebzedir?	
◉	Lahana
◉	Üzüm
◉	Muz
◉	Limon
Aşağıdakilerden hangisi meyve değildir?	
◉	Domates
◉	Erik
◉	Kayısı
◉	Ayva
Aşağıdakilerden hangisi farklıdır?	
◉	Elma
◉	Kayısı
◉	Şeftali
◉	Pırasa

3-mashq. Quyidagi jadvaldan meva va sabzavot nomlarini toping. Aşağıdaki tablodan meyve ve sebze adlarını bulunuz.

E	**H**	**U**	**R**	**M**	**A**	**U**	**K**	**I**	**R**	**A**	**Z**	**I**	**A**
L	**A**	**L**	**P**	**E**	**X**	**Z**	**E**	**A**	**O**	**B**	**A**	**R**	**D**

M	**R**	**S**	**O**	**C**	**V**	**U**	**M**	**V**	**D**	**O**	**M**	**D**	**U**
A	**R**	**S**	**R**	**O**	**P**	**M**	**M**	**L**		**U**	**A**	**V**	**T**
S	**E**	**F**	**T**	**A**	**L**	**I**	**A**	**D**	**T**	**K**	**T**	**G**	**K**
P	**O**	**P**	**A**	**P**	**M**	**N**	**N**	**Z**	**A**	**S**	**E**	**A**	**E**
A	**R**	**U**	**K**	**A**	**K**	**Q**	**D**	**D**	**O**	**K**	**V**	**X**	**P**
T	**P**	**E**	**A**	**Z**	**L**	**P**	**A**	**L**	**M**	**U**	**N**	**N**	**A**
A	**S**	**A**	**L**	**A**	**T**	**A**	**L**	**I**	**N**	**L**	**A**		**T**
T	**L**	**I**	**O**	**O**	**S**	**Z**	**I**	**K**	**R**	**O**	**C**	**I**	**L**
E	**P**	**A**	**R**	**D**	**K**	**U**	**N**	**D**	**V**	**A**	**F**	**S**	**H**
S	**E**	**K**	**A**	**B**	**A**	**H**	**A**	**F**	**S**	**O**	**G**	**A**	**N**

4-mashq. *Nuqtalar o‘rniga mos kelasi zamon qo‘shimchalarini qo‘ying. Noktaların yerine uygun gelecek zaman eklerini koyunuz.*

1. Ben gelecekte araba satın al...
2. O yeni kelimeleri ezberle...
3. Lale yarın İstanbul’a git...
4. Biz büyüklere saygı göster...
5. Ben bu akşam erken uyu...
6. O yine mektup yaz...
7. Hasan sınava çok iyi hazırlan ...
8. Biz ona yardım et...
9. Biz internetten gerekli bilgileri bul...
10. Onlar bizi hep anla…

5-mashq. *Berilgan fe’llarni kelasi zamonda tuslang. Fiilleri gelecek zamanda yazınız.*

Masalan: bitireceğim, bitireceksin, bitirecek, bitireceğiz, bitireceksiniz, bitirecekler.

Bitirmek, savaşmak, ezberlemek, çalışmak, anlatmak, gitmek, seyretmek, yapmak, istemek, oynamak.

6-mashq. *Berilgan gaplarni kelasi zamonning so‘roq shakli ko‘rinishida yozing.*

1. O yarın kitap okuyacak.
2. Sen bize geleceksin.
3. O çocuğuna oyuncak araba alacak.
4. Onlar sıcak bir yerde yemek yiyecekler.

5. Ben bu arabayla gideceğim.
6. Ömer Bey küçük bir oda kiralayacak.
7. Yarın öğrenciler bayramında Reyhan şarkı söyleyecek.
8. Davut akşam ders çalışacak.
9. Bugün ben yeni kelimeleri ezberleyeceğim.
10. Mahmut yemek pişirecek.

7-mashq. *Berilgan gaplarni kelasi zamonning inkor shaklida yozing. Aşağıdaki cümleleri gelecek zamanın olumsuzluk ekleriyle yazınız.*

1. O bu kitabı size verecek.
2. Sen bu sene tatile çıkacaksın.
3. Biz bu otobüse bineceğiz.
4. Yarın arkadaşımla buluşacağım.
5. Ben bu akşam sinemaya gideceğim.
6. Bugünkü trene yetişeceğiz.
7. Ben bayramda sizi arayacağım.
8. Ben sıcak bir çorba içeceğim.
9. Bugün yağmur yağacak.
10. Akşam ders çalışacağım.

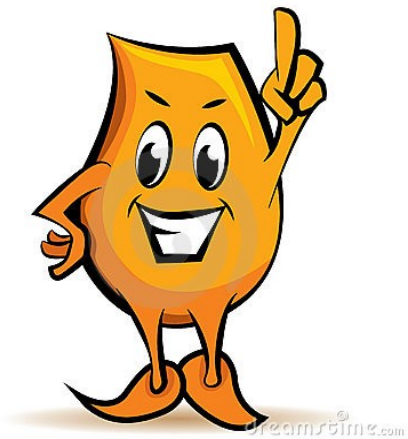
8-mashq. *Quyidagi gaplarni davom ettiring. Cümleleri tamamlayınız.*

1. Evdeki herkes kitap ...
2. Esra Hanım yemek ...
3. Arkadaşım bize ...
4. Rana Hanım kazak ...
5. Ben yazın seyahat ...
6. Akşam çok süt ...
7. Ben bayramda köye ...
8. Okulumuz bir ay sonra ...
9. Hafta sonu stadyumda futbol maçı ...
10. Muhtaç insanlara...

13-DARS

FE’LNING HOZIRGI-KELASI ZAMON SHAKLI (GENİŞ ZAMAN (-R)

Kelime çalışması – So‘z boyligi «Sabzavotlar» - Sebzeler. Pazarda. Dialog.

Turk tilidagi hozirgi-kelasi zamonning o‘ziga xos jihati, harakat har uch zamonni qamrab olib; o‘tgan, hozirgi va kelasi zamonda amalga oshishini bildiradi. Hozirgi-kelasi zamon yetti qo‘shimcha -r,-ar,-er,-ir,-ır,-ür,-ur orqali yasaladi. Misol:

İnsanlar binlerce yıllardan beri doğar, büyür ve ölürler.

Güneş her gün doğudan doğar, batıdan batar.

Agar hozirgi-kelasi zamon qo‘shimchasi unli bilan tugagan fe’lga qo‘shilsa -r shaklida qo‘llaniladi: *yaşa-r, uyu-r, büyü-r, söyle-r* kabi.

Agar fe’l bir bo‘g‘inli bo‘lib, undosh tovush bilan tugasa -ar,-er qo‘shimchasi qo‘llaniladi: *bit-er, ak-ar, sev-er, bat-ar* kabi.

Eslatma: Turk tilida o‘n uch fe’l bu qoidaga amal qilmaydi. Bu o‘n uch fe’lning yettitasi “l” undoshi bilan: *al-mak, kal-mak, bil-mek, bul-mak, gel-mek, ol-mak, öl-mek*, beshtasi “r” undoshi bilan: *var-mak, ver-mek, vur-mak, dur-mak, gör-mek,* va bir donasi “n” undoshi bilan *san-mak* tugaydi.

Agar fe’l ikki yoki undan ortiq bo‘g‘indan tashkil topsa, unli uyg‘unligiga ko‘ra -ir,-ır,-ür,-ur qo‘shimchalaridan biri qo‘llaniladi:

konuşmak- gapirmoq

bo‘lishli shakli

tekil	çoğul
Ben konuş-ur-um	Biz konuş-ur-uz
Sen konuş-ur-sun	Siz konuş-ur-sunuz

O konuş-ur Onlar konuş-ur-lar

Turk tilidagi hozirgi-kelasi zamon fe’lning bo‘lishsiz shakli boshqa zamonlardan farqli ravishda birlik va ko‘plik birinchi shaxsda *-ma,-me* qo‘shimchasi yordamida, birlik va ko‘plik ikkinchi, uchinchi shaxsda esa *-maz,-mez* yordamida hosil bo‘ladi.

tekil	çoğul
Ben konuş-ma-m	Biz konuş-ma-y-ız
Sen konuş-maz-sın	Siz konuş-maz-sınız
O konuş-maz	Onlar konuş-maz-lar

Eslatma: Fe’lning bo‘lishsizlik shaklida zamon qo‘shimchasi -r umuman qo‘llanilmaydi.

Fe’lning so‘roq shakli so‘roq qo‘shimchasi *-mi?,-mı?,-mü?,-mu?* bilan hosil qilinib har doim alohida yoziladi:

tekil	çoğul
Ben konuş-ur mu-y-um?	Biz konuş-ur mu-y-uz?
Sen konuş-ur mu-sun?	Siz konuş-ur mu-sunuz?
O konuş-ur mu?	Onlar konuş-ur-lar mı?

Bo‘lishsiz so‘roq shakli hosil qilinganda birlik va ko‘plikdagi barcha shaxslarda *-maz,-mez* yordamida hosil bo‘ladi va quyidagicha yasaladi:

tekil	çoğul
Ben konuş-maz mı-y-ım?	Biz konuş-maz mı-y-ız?
Sen konuş-maz mı-sın?	Siz konuş-maz mı-sınız?
O konuş-maz mı?	Onlar konuş-maz-lar mı?

Çekim tablosu				
	Olumlu	**Olumsuz**	**Olumlu soru**	**Olumsuz soru**
Ben	Otururum	Oturmam	Oturur muyum?	Oturmaz mıyım?

Sen	Otururs un	Oturmazs ın	Oturur musun?	Oturmaz mısın?
O	Oturur	Oturmaz	Oturur mu?	Oturmaz mı?
Biz	Otururuz	Oturmayız	Oturur muyuz?	Oturmaz mıyız?
Siz	Otururs unuz	Oturmazs ınız	Oturur musunuz?	Oturmaz mısınız?
Onlar	Otururlar	Oturmazlar	Otururlar mı?	Oturmazlar mı?

Çalışmalarımız

Kardeşlerim ve ben hergün öğleden sonra meşgul oluruz. Hepimiz derslerimizden sonra değişik çalışmalar yaparız.

Ben hergün okuldan sonra tenis oynarım. Hocam, benim iyi bir oyuncu olduğumu söyler. Bu nedenle hergün tenis çalışırım. Ablam Leyle keman çalar. Müzik öğretmeni Leyla'ya ileride iyi bir kemancı olacağını söyler. Bu yüzden ablam çok çabalar. Erkek kardeşim Erol futbol oynar. Kız kardeşim bale çalışır.

Çalışmalardan sonra hepimiz bir araya gelir ve bol bol konuşuruz. Tatlılarla çay içeriz, televizyon seyrederiz.

Yangi so‘zlar

meşgul – band
değişik – farqli
çalışma – ish, faoliyat
neden – sabab
keman – skripka
ileride – kelgusida
çabalar – harakat qiladi
seyretmek – tomosha qilmoq

Topshiriq: Matnda uchragan fe'llarni hozirgi-kelasi zamon bo‘lishli, bo‘lishsiz, bo‘lishli so‘roq va bo‘lishsiz so‘roq shakllarida tuslang.

Topshiriq: So‘zlarni yod oling. Matnni gapirib bering.

Sebzeler – sabzavotlar

soğan – piyoz
taze soğan – yashil piyoz
patates – kartoshka
domates – pomidor
patlıcan – baqlajon
salatalık – bodring
biber – qalampir
dolmalık biber – bulg'or qalampiri
sivri biber – garimdori
havuç – sabzi
ıspanak – ismaloq
şalgam – sholg'om
börülce – oq loviya
pancar – lavlagi
sarımsak – sarimsoq
lahana – karam
karnabahar – gulkaram
nohut – no`hat
Pirinç – guruch
mercimek – yasmiq
dere otu – ukrop
maydanoz – kashnich

Bulmacalar – Topishmoqlar

Alçacık boylu, kadife donlu. (**patlıcan**)
Bir tavuk, bin yavru çıkarır. (**patates**)
Gömleği kat kat,
Düğmesi yoktur fakat. (**lahana**)
Yer altında altın direk. (**havuç**)

Yer altında vezir bardağı. (**turp**)
Yer altında babam bıyığı. (**pirasa**)
Bir direkli, bin yelekli. (**mantar**)
Allah yapar yapısını, demir açar kapısını. (**karpuz**)

Pazarda

Bugün haftanın pazar günü. Ahmet bey tatil olduğu için işe gitmedi.

Bugün pazara gidip alış veriş yapmak istedi. Taşkent'in en güzel pazarlarından Alay pazarını dolaştı ve bir sürü meyve ve sebzeler almak istedi.

Ahmet Bey: Elmanın kilosu kaç?

Satıcı: 5 lira

Ahmet Bey: Portakalın kilosu kaç?

Satıcı: 10 lira.

Ahmet Bey: Biraz ucuz olmaz mı?

Satıcı: Çok alırsanız olur, tabii.

Ahmet Bey: Peki, o zaman bana iki kilo elma, iki kilo portakal, bir kilo armut ve bir kilo üzüm verir misiniz?

Satıcı: Hay hay, efendim, iki kilo elma, iki kilo portakal, bir kilo armut ve bir kilo üzüm toplam otuz lira yapar.

Ahmet Bey: Buyurun elli lira.

Satıcı: Bu da paranızın üstü, afiyet olsun, tekrar bekleriz.

Ahmet bey: Teşekkürler, iyi günler. Kolay gelsin!

Topshiriq: Matnda uchragan yangi so‘zlarni daftaringizga qayd qiling. Lug‘atdan ma’nolarini toping. Matnga turk tilida savollar tuzing. Siz ham shunga o‘xshash dialogni daftarga yozing.

Konuşmada çok kullanılan deyimler - So‘zlashuvda keng qo‘llaniladigan so‘z va iboralar

1. Yas tutmak. – motam tutish.
2. Para etmez –arzimaydi, qadri yo‘q.
3. Kendini bilmek. – o‘z o‘rnini bilib harakat qilish
4. Bozuk para gibi harcamak. – ayamasdan, qadrini bilmasdan foydalanish
5. Hayal kırıklığına uğramak. – o‘ylagan ishining amalga oshmasligi.
6. Eline sağlık! – qo‘ling dard ko‘rmasin!
7. Eli sıkışık. – puli yo‘q, moddiy imkoniyati cheklangan
8. Türkü yakmak – qo‘shiq xirgoyi qilish.

1-mashq. *Quyidagi maqollarni davom ettiring va bu maqollarga mos keladigan fe’lni topib hozirgi-kelasi zamon qo‘shimchalarini qo‘ying. Aşağıdaki atasözlerini geniş zaman ekleriyle tamamlayınız.*

1. Misafir on kısmetle ....., birini ....., dokuzunu ..... .
2. Ilim sahibine dost, mal sahibine dişman ..... .
3. Kitapsız büyüyen çocuk susuz ag‘aca ..... .
4. Eller çok olunca, yik ..... .
5. Gönül alıcı bir söz, kışı yaza ..... .
6. Kusursuz dost arayan dostsuz ..... .
7. Dağ dağa kavuşmaz, insan insana ..... .
8. Gülü seven dikenine ..... .
9. Acele işe şeytan ..... .
10. Tatlı dil yilanı deliğinden ..... .

(benzemek, çıkarmak, kalmak, yemek, kazandirmak, hafifleşmek, kavuşmak, gelmek, çevirmek, bırakmak, karışmak,katlanmak)

2-mashq. *Quyidagi fe’llarni turkchaga tarjima qiling va hozirgi-kelasi zamon so‘roq va inkor shaklida*

yozib chiqing. Aşağıdaki fiilleri çeviriniz ve geniş zaman ekleriyle yazınız.

zerikmoq, qatnashmoq, kutmoq, shamollamoq, boqmoq, tinglamoq, tanlamoq, so‘ramoq, topmoq, ishonmoq

3-mashq. *Quyidagi gaplarga hozirgi-kelasi zamonning kerakli qo‘shimchalarini qo‘ying.*

1. Babam beni görürse sevin… .
2. Öfke ile kalkan zararla otur… .
3. Ahmet her gün okula erken gel… .
4. O akşamleyin spor yap… .
5. Mehmet her akşam sevgilisini ara… .
6. İnsan bu hayatta çok şeyleri iste… .
7. İnsan ne yapmak istiyorsa, çok düşünmeli. Çünkü acele işe şeytan karış… .
8. Ahmet şunu anladiki, dost kötü günde belli ol… .
9. Polat çok şeyleri bil… .
10. İnsana dayanma, çünkü o bir gün gelip öl… .

4-mashq. *Quyidagi fe’llarni hozirgi-kelasi zamonda tuslang. Fiillerin geniş zaman çekimini yapınız.*

özlemek, görmek, vurmak, kutlamak, söylemek, dinlemek, varmak, çalışmak, sormak, bulmak

5-mashq. *Maqollarda kelgan zamon qo‘shimchalariga e’tibor bering. Atasözlerinde geçen geniş zaman eklerine dikkat ediniz.*

Ağaca dayanma kurur, insana dayanma ölür.

Araba kırılınca yol gösteren çok olur.

Mum dibine ışık vermez.

Dost uyur, su uyur, düşman uyumaz.

Ummadığın taş baş yarar.

Gülme komşuna gelir başına.

Kusursuz dost arayan dostsuz kalır.

Düşenin dostu olmaz.

14-DARS

TO‘LIQSIZ FE’L (EK FİİL)

Kelime çalışması – So‘z boyligi «Uy hayvonlari» - Evcil hayvanlar. «Yovvoyi hayvonlar» - Yabani hayvanlar.

İmek fiili (To‘liqsiz fe’l)

Turk tilida imek fe’lining ikki vazifasi bor: 1) otlarga qo‘shilib (otlar – keng ma’noda) otlarning kesim vazifasini bajarishini ta’minlaydi; 2) fe’llar bilan qo‘lanilib oddiy zamon fe’llaridan murakkab zamonli fe’llar hosil qiladi. To‘liqsiz fe’llar mustaqil ma’noga ega emas. Lekin tarixan “*ermek*” shaklidagi mustaqil fe’l bo‘lgan. Til taraqqiyoti natijasida bu mustaqil fe’l o‘zgarib to‘liqsiz “*idi, ise, imiş, iken*” shaklini olgan. Bu to‘rt to‘liqsiz fe’l ichidagi *iken* shakli hozirda ravishdosh ichida o‘rganilsa, *idi, ise, imiş* shakllaridagi “ *i* ” tovushi noturg‘un bo‘lib tushib qolishi mumkin. Turk tilidagi *imek fiili* shu tarzda maydonga keldi.

Turk tilidagi to‘liqsiz fe’lning hozirgi-kelasi zamon shakli shaxs-son qo‘shimchalari bilan yasaladi; -im,-sin,-dir/-iz,-siniz,-dirler. Unlilar uyg‘unligiga amal qiladi.

tekil	çoğul
Ben öğretmen-im	Biz öğretmen-iz
Sen öğretmen-sin	Siz öğretmen-siniz
O öğretmen(dir)	Onlar öğretmen-(dir)ler

To‘liqsiz fe’lning bo‘lishsiz shakli “değil” so‘zi yordamida yasaladi.

tekil	çoğul
Ben öğretmen değilim	Biz öğretmen değiliz
Sen öğretmen değilsin	Siz öğretmen değilsiniz

O öğretmen değil(dir) Onlar öğretmen değil(dir)ler

To‘liqsiz fe’lning so‘roq shakli quyidagicha bo‘ladi:

tekil	çoğul
Ben öğretmen miyim?	Biz öğretmen miyiz?
Sen öğretmen misin?	Siz öğretmen misiniz?
O öğretmen mi(dir)?	Onlar öğretmen mi(dir)ler?

EK FİİLİN ÇEKİMİ

Olumlu				Olumsuz
- um	- im	Ben	Doktor-um	Doktor değilim
- un	- sin	Sen	Doktor-sun	Dktor değilsin
-	-	O	Doktor	Doktor değil
- uz	- iz	Biz	Doktor-uz	Doktor değiliz
- sun uz	- sini z	Siz	Doktor-sunuz	Doktor değilsiniz
- lar	- ler	Onlar	Doktor-lar	Doktor değiller

Örnek: Ben öğrenciyim. Biz futbolcuyuz. Onlar yüzücü. Ben doktorum. Sen öğrencisin.

Topshiriq: Quyidagi so‘zlarni tuslang: sişman, zayıf, zengin, konuşkan, işçi, müdür.

1-mashq. *Nuqtalar o‘rniga unli harflar qo‘ying. Aşağıdaki boşluklara uygun ünlü koyunuz.*

1) Kapı açık m...? 2) Yemekler tuzlu m...? 3) Sokaklar temiz m...? 4) Para çok m..? 5) Türk m...? 6) Çirkin m...? 7) Güvey .m..? 8) Üzgün m..sün? 9) Yorgun..z. 10) Hasta değils.n.z.11) Evli..m. 12) Mert.m.

2-mashq. *Quyidagi savollarga javob bering. Aşağıdaki sorulara cevap veriniz.*

Örnek: Bugün hava güzel mi?

Evet, bugün hava güzel.

Hayır, bugün hava güzel değil.

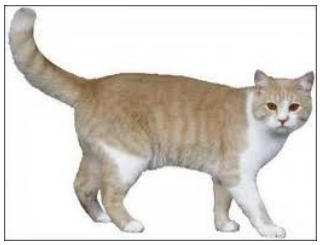
1) Yorgun musunuz? 2) Erol hasta mı? 3) Köylü müsünüz? 4) Ayşe çirkin mi? 5) Oruçlu musunuz? 6) Bu ilaç zararlı mı? 7) Yumurtalar taze mi? 8) Limon ekşi mi? 9) Dünya yuvarlak mı? 10) Türkçe kolay mı?

Aşağıdaki diyaloğu okuyunuz. Quyidagi dialogni o‘qing.

.....

Hayvanlar

Evcil hayvanlar – Uy hayvonlar

köpek – it, kuchuk
kedi – mushuk
inek – sigir
öküz, boğa,– xo‘kiz, buqa
koyun – qo‘y
kuzu – qo‘zi
keçi – echki
oğlak – uloqcha
at – ot
eşek – eshak
sıpa – yosh eshak
tavuk – tovuq
horoz – xo‘roz
civciv – jo‘ja
ördek – o‘rdak
kaz – g‘oz
hindi – kurka
güvercin – kabutar
tavşan – quyon
bal arısı – asal ari

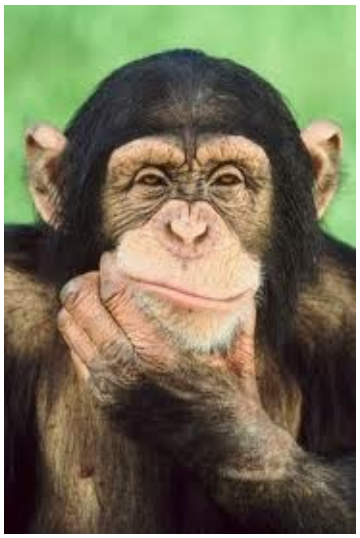

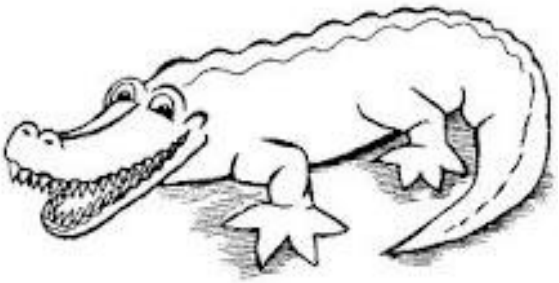

Yabani hayvanlar – Yovvoyi hayvonlar

kurt – bo‘ri
tilki – tulki
çakal – chiyabo‘ri
aslan – sher
kaplan – qoplon
bars – yo`lbars
fil – fil
ayı – ayiq
domuz – cho‘chqa
zürafa – jirafa
deve – tuya

geyik – kiyik
tımsah – timsoh
köpek balığı – akula
yunus balığı – delfin
kaplumbağa – toshbaqa
kurbağa – qurbaqa
kertenkele – kaltakesak
bukalemun – hamelion
karınca – chumoli
yengeç – qisqichbaqa
akrep – chayon
sincap – olmaxon
serçe – chumchuq
kumru – musicha
sinek – pashsha
sivrisinek – chivin
martı – chayka qushi
doğan – lochin
kartal – burgut
akbaba – qiyğir = qirğiy
bıldırcan – bedana
ağustos böceği – ninachi
solucan – chuvalchang
yırtıcı – yirtqich
sürüngen – sudralib yuruvch ilar

GÜLMECE

Balıklar Neden Konuşmazmış?

Öğretmen: Balıklar neden konuşmaz, Zeki?

Zeki: Siz suyun altında konuşabilir misiniz, öğretmenim ?

REYHAN'IN HAYVANLARI

Reyhan, bahçeli bir evde oturuyordu. Evlerinin bahçesinde bir çok hayvan besliyordu.

Azar, dört yaşında, siyah bir kurt köpeğiydi. Eve bir aylıkken gelmişti.

Hayalet, bembeyaz bir kediydi. İnsanların önüne aniden çıkıverdiği için bu adı almıştı. Evin neşesi olan

papağanın adı Limon. Sapsarı tüyleri olduğu için ‘Limon’ diye çağrılırdı. Toprak, minik ve beyaz bir tavşan. Reyhan ona havuç getirdiğinde sevinir, zıp zıp zıplardı. Şair, Reyhan’ın hindisinin adıydı. Ah bu hayvan ne kadar düşünceliydi.

Şaşkın Prenses, çok güzel bir ördekti. Zaman zaman bahçede gezerken havuzunu kaybederdi. İşte, bu yüzden Şaşkın Prenses adını almıştı. Karagöz çok sevimli bir kuzuydu. Gözlerinin etrafında siyah sürmeleri olduğu için adı Karagözdü. İşte bugün bütün bu hayvanlara bir yenisi daha ekleniyordu. Küçük kertenkele...

İnsandan daha çok hayvan vardı bu evde.

Yangi so‘zlar

kurt köpeği – bo‘ri bosar
neşe – quvonch, hursandchilik
minik – kichkina
zıp zıp zıplamak – dikir dikir sakramoq
düşünceli – o‘ychan

Savollar:

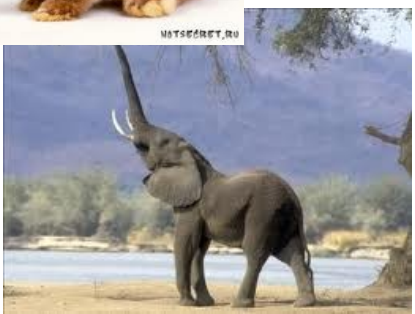
1. *Reyhan nasıl bir evde oturuyor?*
2. *Reyhan ne besliyor?*
3. *Azar, Hayalet, Limon, Şaşkın Prenses kelimelerinin anlamlarını açıklayın.*
4. *Sizin evinizde hangi hayvanlar var?*

Alıştırmalar – Topshiriqlar

4-mashq. *Rasmdagi hayvon nomlarni yozing. Aşağıdaki hayvan adlarını yazınız.*

1.....
2.....
3.....
4.....
5.....

6.....
7.....
8.....
9.....
10.....

5-mashq. *Bu hayvonlarni guruhlarga ko‘ra ajrating. Bu hayvanları grupların a göre ayırın.*

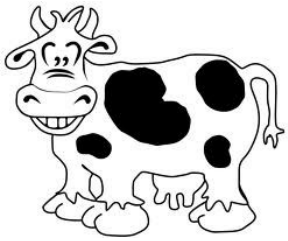
Ötmek

Uçmak

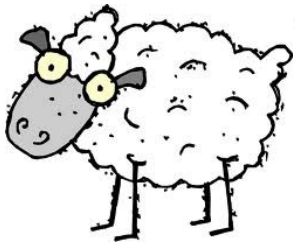

Isırmak

Vızıldamak

6-mashq. *Quyidagi hayvon nomlarini jadvalga joylashtiring. Tabloyu doldurun.*

Arı/ balık/ balina/ böğürmek/ buzağı/ cik cik/ inek/ kedi/ kelebek /koyun/ kuş/ kuzu/kükremek/ ötmek/ timsah /vız vız/ meee.

Evcil hayvanlar	**Denizde yaşayanlar**	**Uçanlar**	**Sesler**

7-mashq. *Quyidagi so‘zlarni tenglashtiring. Aşağıdaki kelimeleri eşleştiriniz.*

1. ahır a. akuş .
2. kafes b. ayı
3. in c. tavuk
4. kümes d. papağan
5. yuva e. inek
6. kovan f. arı

1. arı a. zehir
2. inek b. yumurta
3. tavuk c. bal
4. yılan d. süt

1. kükremek a. kuş
2. ötmek b. aslan
3. miyavlamak c. köpek

4. havlamak d. koyun
5. melemek e. kedi
6. vızıldamak f. arı

1. inek a. civciv
2. koyun b. tay
3. tavuk c. kuzu
4. at d. sıpa
5. eşek e. buzağı

Aşağıdaki tablodan evcil ve vahşı hayvan adları bulunuz. Quyidagi jadvaldan uy va yovvoyi hayvon nomlarini toping.

K	**J**	**H**	**M**	**Y**	**L**	**E**	**R**	**N**	**B**	**M**	**R**
S	**E**	**C**	**A**	**I**	**O**	**M**	**K**	**V**	**A**	**E**	**J**
P	**U**	**J**	**Y**	**L**	**R**	**K**	**A**	**P**	**L**	**A**	**N**
E	**D**	**K**	**M**	**A**	**N**	**E**	**R**	**B**	**I**	**R**	**A**
K	**O**	**Y**	**U**	**N**	**K**	**D**	**G**	**A**	**K**	**M**	**L**
A	**M**	**P**	**N**	**D**	**F**	**I**	**A**	**D**	**C**	**A**	**S**
R	**U**	**T**	**B**	**V**	**S**	**D**	**S**	**G**	**H**	**N**	**R**
K	**J**	**H**	**M**	**Y**	**L**	**E**	**R**	**N**	**B**	**M**	**R**

8-mashq. *Quyida harflar o‘rni aralash berilgan. Harflarni to‘g‘ri joylashtirsangiz hayvon nomlarini topasiz. Kelimelerdan hayvan adları bulunuz.*

1) Pekkö-….
2) Edik-…….
3) Otpahta…..
4) Ilkab-……
5) Kilit -……
6) Uyokn-……
7) Evde-……
8) Lemakunub-……
9) Burkaağ-……
10) Ranıncaak-……
11) Yigek-……
12) Urugkan-……

13) Degregan-…….
14) Genunpe-…….
15) Aref**-……..**

9-mashq.*. Qavs ichiga ‘D’yoki ‘Y’ harflarini yozing va gaplarni tarjima qiling. Aşağıdaki cümlelerden doğru olanın başına ‘D’; yanlış olanın başına ‘Y’ yazınız.*

1. ( ) Timsah vahşi bir hayvan değildir.
2. ( ) Fare küçük bir hayvandır.
3. ( ) Tilki kurnaz bir hayvandır.
4. ( ) Yılan zehirli bir hayvandır.
5. ( ) Aslan tehlikeli bir hayvan değildir.
6. ( ) Arı bal yapan bir hayvandır.
7. ( ) Kartal yırtıcı bir kuştur.
8. ( ) Kaplumbağa evcil bir hayvandır.

Aşağıdaki boşlukları doldurunuz. Quyidagi bo‘shliqlarni to‘ldiring va so‘z hosil qiling.

1. _T
2. D_V_
3. İ_E_
4. E_E_
5. K_Ç_
6. H_R_Z
7. T_VŞ_N
8. P_P_Ğ_N
9. K_D_
10. K_P_K
11. K_Z_
12. Ö_D_K

Topshiriq: Bulmacaları ezberleyiniz. Hayvon nomlari bilan bog‘liq topishmoqlarni yod oling.

Altı demir, üstü ağaç
Ortasında kendisi. (**beygir**)
Yer altında yağlı kayış. **(yılan)**
Yer altında evleri,

Eğri büğrü yolları,
Pek incedir belleri. **(karınca)**
Karşıdan gelir fil,
Başında kıkmızı gül,
Canlıdan cansız doğar,
Cansızdan canlı çıkar. **(tavuk)**
Başı tarak, kuyruğu orak. **(horoz)**
Bir nesne gördüm,
Canı var, kanı yok,
Sütü helal, eti haram. **(bal arısı)**
Arabalar takır takır,
Benim babam neden fakir?
İnce ipekten halı dokur. **(örümcek)**
Dağdan gelir arapçık,
Ayağında çorapçık. **(kovan arısı)**

HAYVANLARIN KOROSU

Evcil hayvanlar bir araya geldiler. Birlikte şarkı söylemek istediler. Koroyu yönetme işini de evin kedisine verdiler. İlk önce sarı tavuk gıdak,gıdak,gıtgıdak, yumurtama bak, dedi.

Ördek vak, vak, benimki ne sıcak, dedi.
Kedi miyav, miyav, hani bana bir av.....
Köpek, hav,hav, orada kim var, dedi.
İnek, muu, muu. Öküz, mo, moo.
Eşek anırdı ai aai aai.
At kişnedi hi, hii.
Horoz öttü ku kukurikuu.
Böylece şarkı bitti. Neşe içinde zaman geçti.

10-mashq. *Tushum kelishigining qo‘shimchalarini qo‘ying. Cümleleri belirtme hali ekleriyle tamamlayınız.*

Arkadaşlarınız..... üzmeyin
Çocuğunuz.... çağırın
Öğrencileriniz.... tanıyorum
Araba..... gördüm
Anne..... özlediniz mi?

Kıtap.... okudun mu?
Ev..... özledin mi?
Ev ödev..... yaptınız mı?
Köyü..... anlatır mısınız?
Bu..... biliyor musunuz?
Eşyalar..... unutmayın
Kıtap..... verebilir misiniz?
Türkçe..... biliyor musunuz?
Bu işçi..... tanıyor musun?
Pencere..... kapatabilir misin?
Tahta..... sildin mi?
Telefon.... kapattın mı?
Çorba..... içtin mi?
İşiniz.... seviyor musunuz?
Futbol..... sevmek

11-mashq. *Nuqtalar o‘rniga tushum kelishigi qo‘shimchalarini qo‘ying. Cümleleri belirtme hali ekleriyle tamamlayınız.*

1. Istanbul.... gördün mü?
2. Hangi ülkeler..... görmek istersin?
3. Ali kendi odası..... düzeltiyor.
4. Arkadaşım sözlük..... yeni kelimeler... buldun mu?
5. Dün akşam yaptığım yemek ..... kimse yemedi.
6. Ben bir kız..... çok severim.
7. Benim kıtaplarım..... resimli sayfaları yok.
8. Her pazar günü ben çamaşırlarım... yıkarım.
9. Arkadaşımın defteri..... ev..... unutmuşum.
10. Siz ev ödevi..... yaptınız mı?

12-mashq. *Berilgan gaplarni turk tiliga tarjima qiling. Cümleleri Türkçe’ye çeviriniz.*

1. Men ota-onamni juda ham sog‘indim.
2. Talabalar bugun tarix muzeyiga borishdi.
3. Siz qaysi o‘zbek yozuvchilarining asarlarini sevib o‘qiysiz?
4. Uyingizning qanday bo‘lishini istaysiz?

5. Siz kecha osmondagi oyni koʻrdingizmi?
6. Siz oʻzingizning ishingizni qay darajada yaxshi koʻrasiz?
7. İnstitutingizni qayerda ekanligini bilasizmi?
8. Menga telefoningizni berib turasizmi?
9. Kechirasiz, menga metro bekatini koʻrsata olmaysizmi?
10. Opangiz qaysi gullarni yoqtiradi?

13-mashq. *Ajratib koʻrsatilgan soʻzlarga savol bering. Altı çizili kelimelerle ilgili soru sorunuz.*

1. Balıklar <u>suda</u> yaşar.-Balıklar nerede yaşar?
2. Çiçekler <u>baharı</u> müjdeliyor.
3. <u>Otuz senedir</u> Türkiye de yaşıyor.
4. Okula <u>taksiyle</u> geldi.
5. Yapılan haksızlıklar karşısında <u>isyan etti.</u>

14-mashq. *Nuqtalar oʻrniga kerakli qoʻshimchalarni qoʻying. Noktaların yerine uygun ekleri yerleştiriniz.*

1. Anahtarım.....masa.... unuttum.
2. Saat üç... beş... kadar ütü yaptım.
3. Siz.... bu doğru mu?
4. Sinir.... biri olmayın.
5. Tanıştığım... memnun oldum.

15-mashq. *Quyıdagı so`zlardan foydalanıb, savollar tuzing va javob yozing. Aşağıdaki kelimeleri kullanarak soru cümlelerini oluşturunuz ve cevaplayınız.*

Bir şey satın almak için nereye gidiyoruz? – Mağazaya.

tıraş olmak
film izlemek
dinlenmek
uçağa binmek

16-mashq. *Quyıdagi soʻzlardan foydalanib savol-javoblar yozing. Aşağıdaki kelimeleri kullanarak soru cümlelerini oluşturunuz ve cevaplayınız.*

Masa- Masa neden yapılmıştır? --- Ahşaptan.
ayakkabı
Elbise
Defter
Ekmek
Reçel
Küpe
İlaç
Kağıt
Bardak
Kebap
Vazo

***17-mashq**. Quyidagi so‘zlardan birikmalar tuzing. Aşağıdaki kelimelerle isim tamlamaları oluşturunuz.*

1) Kitap a) anahtarı
2) Ev b) bahçesi
3) ög‘renci d) gözlüğü
4) sınıf e) çantası
5) araba f) kitabı
6) kız g) tahtası
7) okul h) kapısı
8) yazar i) sayfası
9) dede j) kravatı
10) komşu k) evi

***18-mashq**. Nuqtalar o‘rniga mos kelishik qo‘shimchalarini qo‘ying. Uygun hal eklerini yerleştirin.*

Bakkal.....ekmek varsa iki tane al.
İstanbul..... havalar nasıldı?
Üç arkadaş bahçe..... geziyorlar.
Kardeşimi dün yol.....görmüşsün, öyle mi?
Onlar Taşkent..... oturuyorlar.
Pazar..... her şeyler varmış.
Daima hereket.....bolluk olur.
Ben dün ev.....değildim. Elbiselerimi temizlemeye götürmüştüm.
Ben seni sokak.....gördüm, fakat sen beni görmedin.
Onun arabası..... lastiği patladı.

Ali spor dersi…….başarılı değildi.
Ayşe buğün dukkan…… Ali’yi görmüş.
Biz yemeklerimizi mutfak…..yiyoruz
Onun ev…….telefon yokmuş
O kahvaltı….. peynir ve börek yiyor.

19-mashq. *Nuqtalar o‘rniga mos kelishik qo‘shimchalarini qo‘ying. Uygun hal eklerini yerleştirin.*

Elma erik…… daha büyük.
O dün Azerbaycan….. geldi
O bu şeyleri mutfak…… almış
Geçen yaz ağabeyim Türkiye…… gitti.
Ben karanlık….. çok korkuyorum
Kaç yıl……. beri Ankara’dasınız?
Dün…….. beri benim arkadaşım yokmuş
Bizim mahallemiz…….çok büyük insanlar çıkmış.
Bebek gürültü……. uyandı.
Yalnızlık……. sıkıldım.
Ben onu yakın….. tanırım

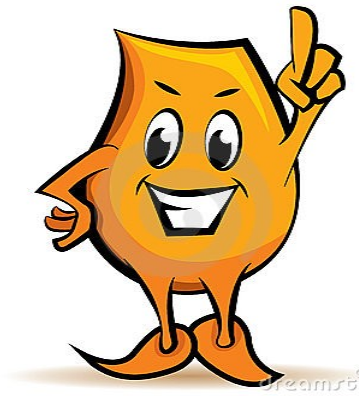
20-mashq. *Berilgan so‘zlardan gaplar tuzing. Kelimeleri kullanarak cümleler kurun.*

o/ komşu/ satın almak/ her gün/ süt
Başka/ daima/ çalışmak/ günü/ Cuma/ o
Biz/ kamp/ bir ay/ gitmek/ sonra
Kardeş/ dün/ ben/ almak/ bunu
Paça/ dere/ görmek/ sıvamak
Her gün/ ev/ okul/ gitmek/ sonra/ o
Çok/ ben/ korkmak/ kurt

15-DARS

SO‘ZLARNING MA’NO MUNOSABATLARI (SÖZCÜKLERDE ANLAM İLİŞKİLERİ)

Kelime çalışması – So‘z boyligi «Yemekler» - Taomlar

Barcha tillarda bo‘lgani kabi turk tilida ham so‘zlar ma’no

munosabatiga koʻra oʻzaro aloqador birlikni tashkil etadi. Bular quyidagilardir:

1) sinonimlar (eş anlamlı veya anlamdaş) bu – shakli har xil ammo maʼnosi bir xil boʻlgan soʻzlarga sinonimlar deyiladi. Misol: fert = birey = üye, çalgı = saz =alet, mesela= örnek = namune.

2) omonimlar (eş sesli veya sesteş) bu – talaffuzi va yozilishi bir xil ammo maʼnolari har xil boʻlgan soʻzlarga omonimlar deyiladi. Misol: yüz: sayı. Yüz liram kaldı.

Yüz: suda yüzmek. Biraz da sırt üstü yüz.

Yüz: surat. İlk önce yüzünü yıka.

Yüz: deriyi yüzmek. Koyunun derisini yüz.

Yüz: kumaşın yüzü. Bu kumaşın tersi, yüzü daha güzel.

3) antonimlar (zıt veya karşıt) bu – maʼnolari bir-biriga butunlay teskari boʻlgan soʻzlardir. Misol: kaba x kibar, tavan x taban, dişi x erkek, hızlı x yavaş.

Topshiriq: Quyidagi sözlarning sinonimlarini toping. Aşağıdaki kelimelerin eş anlamlılarını karşılarına yaziniz.

1) Göndermek = ...
2) Niçin = ...
3) Surat = ...
4) Hilal = ...
5) Arkada = ...
6) Sıska =.....
7) Dede = ...
8) Yanlış= .....

Quyidagi so`zlarning antonimlarini toping. Aşağıdaki kelimelerin zıt anlamlılarını karşılarına yaziniz.

1)İlk x ..... 2) Doğu x .....

3) İyilik x ..... 4) Soğuk x .....

5) Çalışkan x ..... 6) Pahalı x .....

7) Derin x ..... 8) Evli x .....

Quyidagi sözlarning omo‘nimlarini toping. Aşağıdaki kelimelerin eş seslilerini karşılarına yaziniz.

Sözcük	1.anlam	2. anlam
Bin		
Ek		
Saç		
Dal		
Dizi		
Yat		

YEMEKLER

Türkçe’de yemekleri: başta çorbalar ve sonra ana yemekler olmak üzere iki ana bölüme ayırırız.

Türk çorbaları Özbek çorbalarından farklı olarak içindeki tüm malzemeler ezilmiş biçimde bulunurlar. Genelde çorbalar insan sağlığına çok yararlıdır. Sofraya her zaman sıcak sunulur. Türkçede çorbaların çeşidi çoktur: tarhana çorbasi, tavuk çorba, mercimek çorba, domates çorba, yayla çorba, mantar çorba, sebze çorba, mısır çorba, pirinç çorba v.s.

Ana yemeklerin de çeşidi çok. Ana yemekler pilavlar, dolmalar, kebeplar, kızartmalar, hamur işi yemekleri olmak üzere içerisinde rengarenktir. Bu yemeklerin başında: bulgur, pirinç pilavları; karnıyarık, yaprak sarması, biber, lahana dolmaları; sucuklu yumurta, patlıcan, patates kızartması; mantı, pide,

lahmacun, yufka, durum gibi hamur işi yemekleri; iskender, adana, döner, şiş gibi kebablar v.b.

Yemeklerin yanında tatlilar da bulunur. Tatlılar da çeşit çeşit; baklava, pasta, bülbül yuvası, üzeri dondurmalı kazandibi, kadayıf v.s.

Kahvaltalıklar olarak: ekmek, kaymak, tereyağı, bal, reçel, peynir, yumurta, sosis, sucuk v.b.

İçecekler de ayrı ayrı, farklı farklı olmak üzere: su, süt, yoğurt, ayran, çay, kahve; çeşitli meşrübbatlar, meyve sulari; alköllü içkiler: bira, şarap, rakı, konyak, viski v.s.

Topshiriq: Quyidagi iboralarning ma’nosini toping va yod oling.

Çorbada tuzu bulunmak.
Pilavi yiyen kaşığını yanında bulundurur.
Pilavdan dönenin kaşığı kırılsın.
Ağzından bal akmak.

Topshiriq: Matnni o‘qing va siz ham oshxonada o‘tkazgan kuningizni tariflang.

MUTFAKTA

Mutfak, evimizin en çok kullanılan bölümü sayılır. Özellikle, ev hanımları zamanın çoğunu mutfakta geçirirler. Sabahleyin erkenden kahvaltı hazırlıyorlar.

Ev halkı okula, işe gider. Ev hanımları öğle yemeğine hazırlıkları başlatıyorlar. Çok leziz çorbalar kaynatıyorlar, bir birinden güzel yemekler yapıyorlar. Akşam yemeği için daha güzel yemekler yapmaya çalışırlar.

Bütün bu işlerin yanısıra mutfağın temizliğini de kendileri yapıyorlar. Zaten, temizlik mutfaktaki başlıca kurallardan biridir. Mutfakta dolapların, beyaz eşyaların, kap kacakların temizliğine dikkat etmek gerek. Bunun dışında bıçakları doğru kullanmaya, elleri yakmamaya, tabakları kırmamaya çalışmalıyız.

Anneannemin kış hazırlıkları

Anneannemin evimize katkısı çoktur. Örneğin, ablamın başındaki bereyi o örmüştür. Şu benim kaşkolumu da o örmüştür. Sadece bunlar mı?!

Tarhanamızı da o yapar. Unla, irmikle, yoğurtla, domatesle yoğurur tarhanayı. Ondan sonra bir gün mayalatır. Mayaladıktan sonra ceviz büyüklüğünde koparır, tepsilere dizer. Balkona güneşe çıkarır. Kurudukça tarhana topaklarını ufalar. Ufalaya ufalaya un haline getirir. Doldurur torbalara. Anneannem daha neler neler hazırlar. Biber ve domates salçası da yapar. Biber ve domatesleri kurutur. Bu işlerde ona ben de yardım ederim. Domatesleri, biberleri bölür, içindeki çekirdeklerini çıkarırım.

Bunların hepsi bir yana. Anneannemin turşularına doyum olmaz. Hele de patlıcan turşusu. Ufacık ufacık patlıcanlardan yapılır. Ayrıca, çeşitli kavanozlar kapatır.

Artık biz ablamla bulgur pilavının pişmesini dört gözle bekleriz. Çünkü yanında mutlaka ninemin güzel turşularından biri vardır.

Yangi so‘zlar

katkı – hissa, ulush
kaşkol – sharf

örmek – to‘qimoq
irmik – mannaya krupa
yoğurmak – qormoq
mayalamak – oshirib qo‘yish, achitish
koparmak – uzib olish
tepsi – patnis
topak – zuvala
ufalamak – maydalamoq
salça – tomat pastasi
turşu – tuzlama
kavanoz – shisha idish

Matn bilan boğliq savollar

1. Yazarın evinde kimin katkısı çok? Neden?
2. Tarhana çorbası nasıl yapılır?
3. Nineye kim yardımcı oluyor?
4. Çocuklar neden bulgur pilavını pişmesini bekler?

Sağlığınıza dikkatli olun

- Suyu seviniz. Güne iki bardak su içerek başlayıp, gün boyunca 2- 2,5 litre su tüketmeye çalışınız.

- Her sebze ve meyveyi mevsiminde en az iki defa tüketiniz.

- Çocuklar için sütü, büyükler için de özellikle yoğurdu her gün sofranızdan eksik etmeyiniz.

- Hasta olmasanız bile, şifalı otları/bitkileri kullanarak vücut direncinizi (immün sistemi) kuvvetli tutunuz.

- Evinizde kurutulmuş nane, ıhlamur, adaçayı, zencefil, çörekotu, yeşil çay ile soğan ve sarımsağı her zaman bulundurunuz. Her gün bunlardan en az birini kullanmaya çalışınız.

- Sarımsak, soğan, maydanoz, nane, dereotu gibi yeşillikleri fazla tüketiniz.

- Salatanızı mümkün olduğu kadar çok çeşitten oluşturunuz.

- Hazır çorbalar yerine kendi yaptığınız çorbaları tercih ediniz.

- Haftada en az 2 kez bakliyat ve balık tüketmeye çalışınız.

- Sıcak yemekler için toprak, çelik ve cam kapları tercih ediniz.

- Zihinsel çalışıyorsanız kuru üzüm yiyiniz. Beyniniz enerjisiz kalmasın.

- Gülmeyi hiç ertelemeyiniz.

- Fırsat buldukça toprağa çıplak ayakla basınız. Tüm olumsuzluklarınız toprağa geçer.

- Her gün 5 dakika gözlerinizi kapatıp hiçbir şey düşünmemeyi öğreniniz.

- Yaşamınız boyunca, vücudunuzu çok kötü üşütmemeye çalışınız.

- Kahvaltı masanızda balı her daim bulundurunuz.

- Tuz ve şekeri az kullanın.

- Günlük bir elma ve bir havucun bünyenizde muhteşem işler yaptığını unutmayınız.

Topshiriq: Matnni o‘qing. Yangi so‘zlarni topib daftarga yozing. Tarjima qiling.

mashq. *Berilgan so‘zlardan foydalanib kichik bir matn tuzing. Verilen kelimelerden yararlanarak küçük bir metin oluşturunuz.*

hoca, ilgilenmek, yalancı, durak, poğaça, dost, uzaklaşmak, kar

Konuşmada çok kullanılan deyimler - So‘zlashuvda ko‘p qo‘llaniladigan so‘z va iboralar

1. Ön ayak olmak - bir ish boshlab hammani orqasidan ergashtirish
2. Göz ucuyla bakmak - ko‘z qiri bilan qarash
3. Un ufak olmak - juda mayda bo‘lish
4. Yuva yıkmak (Ocağını yıkmak) - oilasini, uyini

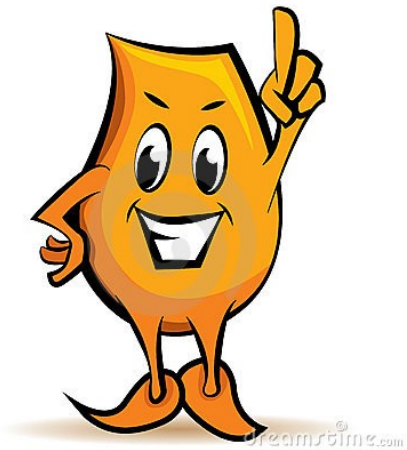
buzish
5. Kaz kafalı - aqli yoʻq
6. Sütü bozuk - nasli (kelib chiqishi) yomon
7. Suya düşmek. – (ishning) bekor boʻlishi
8. Jeton düşmek. – (ongiga) yetib borish

16-DARS

URG‘U. URG‘U TURLARI (VURGU VE VURGU ÇEŞİTLERİ.)

Kelime çalışması – So‘z boyligi «Ob-havo» - Hava durumu. Bugün hava nasıl? Dialog.

Turk tilida urg‘u (Türkçede vurgu)

So‘zda mavjud bo‘lgan bo‘g‘inlardan birining boshqalariga nisbatan aniqroq va balandroq talaffuz etilishiga urg‘u deyiladi.

Turk tilidagi so‘zlarda urg‘u asosan oxirgi bo‘g‘inda bo‘ladi. Ammo, o‘zaklarga qo‘shiladigan qo‘shimchalar ko‘pincha urg‘uning o‘rnini o‘zgartiradi. Shuning bilan birga qo‘shma so‘zlarda, otli va sifatli birikmalarda, atoqli otlarda va joy nomlarida urg‘uning o‘zgarishi kuzatiladi. Turk tilida urg‘uning vazifasi:

1) So‘zga tuyg‘u ma’nosini ilova qiladi;

2) Tinglovchining diqqatini jalb etish bilan birga, ma’noning tushunilishini osonlashtiradi;

3) Tovushni, talaffuzni va so‘zdagi ohangni jonlantiradi.

His tuyg‘u bilan gaplashilganda ovozimiz jalb etuvchi bo‘ladi, ko‘tarilib, pasayadi, birdan tezlashib yana sekinlashadi.

Urg‘usiz o‘qishlarda, so‘zlashuvda bu kabi xususiyatlar mavjud emas. Turk tilini o‘rganayotgan xorijliklarning juda qiyinchilik bilan anglay oladigan nozik jihati bu urg‘udir. Turk tilida urg‘ular xilma- xildir. Shu sababli tilshunoslar orasida tasniflashda ham xilma xilliklarga duch kelamiz. Bulardan ikkitasi asosiydir.

1. So‘z urg‘usi.
2. Gap urg‘usi.

a) Turk tilida bir bo‘g‘inli so‘zlar urg‘usiz bo‘ladi.

b) Turk tilida fe’l, ot turkumli so‘zlarda va atoqli otlar, ranglarni bildirgan so‘zlarda urg‘u asosan oxirgi bo‘g‘inga tushadi.

Ver**mek**, sat**mak**, sevin**mek**, üzül**mek**

Öğren**ci**, çi**çek**, arka**daş**, ön**lem**

Meh**met**, Ser**pil**, Ke**mal**, Pa**muk**

Be**yaz**, si**yah**, kırmı**zı**, sa**rı**

c) Orttirma sifatlarda, undovlarda, so‘roq so‘zlarda urg‘u birinchi bo‘g‘inga tushadi.

Bomboş, **dim**dik, **mas**mavi, **sim**siyah

Eyvah! **Ma**şallah! **Hay**dı! **A**ferin!

Hangi, **kaç**ıncı, **ne**reli, **na**sıl

Ikki bo‘g‘inli joy nomlarida urg‘u asosan birinchi bo‘g‘inga tushadi.

Bursa, **Düz**ce, **İz**mir, **Sam**sun…

Agar orttirma sifatlarimiz ikki bo‘g‘inli bo‘lsa, urg‘u ikkinchi bo‘g‘inga tushadi.

Sı**rıl**sıklam, sa**pa**sağlam, ya**pa**yalnız, çı**rı**lçıplak…

g) Turk tilida qo‘shimchalar asosan urg‘uni o‘ziga tortadi.

Tarla**lar**, ağaçlık**tan**, çocuk**lu**, simit**çi** …

d) Ba’zi bir so‘z o‘zgartuvchi qo‘shimchalarning urg‘uni o‘ziga tortmasdan o‘zidan bitta oldingi bo‘g‘inga o‘tkazishi uchraydi. Bular –ma/me bo‘lishsizlik , ken/ ım to‘liqsiz fe’llari kabi.

Gelme, **çal**ma, senin**ken**, on**un**du, biz**im**le, iş**çi**yim…

Turk tilida gap urg‘usi kesimga yaqin bo‘lgan yerda kuzatiladi. Shu sababli ma’no jihatidan muhim bo‘lgan so‘zlar kesimga yaqin keltiriladi.

Sevim yarın **İzmir’e** gidecek.

Yarın İzmir’e **Sevim** gidecek.

Sevim İzmir’e **yarın** gidecek.

Misollardan ko‘rinib turganidek, gapni tashkil qilgan so‘zlar ayni so‘zlardir. Ammo har gapda ma’no jihatidan muhim bo‘lgan so‘zlar mavjud.

Birinchi gapda qayerga borish, ikkinchi gapda kimning borishi, uchinchi gapda esa qachon borishi muhimdir.

Mavzu bilan bog‘liq savollar:

1. Urg‘u deganda nimani tushunasiz?
2. Turk tilida urg‘uning vazifasi nimadan iborat?
3. Turk tilida necha xil urg‘u mavjud?
4. So‘z urg‘usining o‘rinlarini tushuntiring.

Hava durumu ile ilgili yeni kelimeler

şimşek – chaqmoq
rüzgar – shamol
yıldırım – yashın
bulutlu – bulutli
güneşli – quyoshli
sis – tuman
sıcak – issiq
soğuk – sovuq
rütübetli – namli
yağmurlu – yomg'irli

dolu – do'l
kırağı – qirov
karlı – qorli
derece – daraja
artı – noldan yuqori
eksi – noldan past
sağanak yağış – qattiq yomg'ir
fırtına – bo'ron, to'fon
gök gürlemesi – momaqaldiroq
buz – muz
buz tutmak – muzlamoq
çiselemek – tomchilab yog'moq
gök kuşağı – kamalak
gök – osmon

GÜLMECE

BAHARLARA SÖZ YOK!

Bir kış günü, Hoca'nın yanındakiler soğuk havadan şikayet ederler.

İçerinden birisi:

'Şu insanlar çok garip doğrusu. Hiçbir şeyden memnun olmazlar. Yazın sıcaktan, kışın da soğuktan şikayet ederler.' demiş. Hoca adama şu cevabı vermiş:

İyi dedin efendi. Fakat bahara kimsenin bir şey dediği var mı?

Quyidagi dialogni o'qing. Aşağıdaki diyaloğu okuyunuz

- Alo Hülya, Ben Ahmet Nasılsın?
- Teşekkür ederim iyiyim. Sen nasılsın?
- Ben de iyiyim neredesin?
- Erzurum'da tatildeyim.
- Erzurum'da hava nasıl?
- Hava çok soğuk ve karlı.
- Kayak yapıyor musun?

- Evet, Palandöken kayak merkezinde kayak yapıyorum. Sen neredesin?
- Ben de Antalya da tatildeyim..
- Orada hava nasıl?
- Çok güzel ara sıra denize giriyorum.
- Sıcaklık kaç derece?
- 32 derece. Orada kaç derece.
- Sıfırın altında 8 derece. O kadar soğuk ki dün gece kedimiz öldü.
- Yaa! Çok üzüldüm. İyi tatiller.
- Sana da iyi tatiller.

Alıştırmalar – Topshiriqlar

1-mashq. *Quyidagi javoblarga mos savollar tuzing. Aşağıdaki cevaplara uygun sorular yazınız.*

A: .....?
B: Bugün hava çok sıcak.
A: .....?
B: Evet, bugün hava çok soğuk.
A: .....?
B: Bugün yollar buzlu
A: .....?
B: Hayır, bugün yollar kaygan değil.
A: .....?
B: Evet, bugün hava kapalı.
A: .....?
B: Hayır, bugün hava açık değil.

2-mashq*. Televizordan ertangi kun ob-havo ma'lumotini biling va daftaringizga qayd eting. Televizyondan yarınki hava durumunu dinleyiniz ve defterinize yazınız.*

Quyidagi matnni o'qing. Aşağıdaki parçayı okuyunuz .

HAVA DURUMU

Devlet Meteoroloji Genel Müdürlüğünün yaptığı son tahminlere göre, yarın akşama kadar yurdun kuzey kesimleri çok bulutlu, Marmara'nın doğusu ve Batı Karadeniz kıyıları sağanak yağmurlu, diğer yerler az bulutlu ve açık geçecek. Hava sıcaklığı doğu ve iç bölgelerde azalacak. Diğer yerlerde önemli bir değişiklik olmayacak.

Bazı illerimizdeki hava sıcaklığı ise şöyle olacak:

İstanbul, yağmurlu, 23°C

Ankara, parçalı bulutlu, 18°C

İzmir, güneşli, 29°C

Diyarbakır, az bulutlu, 32°C

Kars, yağmurlu, 5°C

Kayseri, rüzgarlı, 20°C

Quyidagi savollarga javob bering. Aşağıdaki soruları 'Hava Durumu' adlı metne göre cevaplayınız.

1. Hava sıcaklığı hangi bölgelerde azalacak?

.....

2. Batı Karadeniz kıyılarında hava nasıl olacak?

.....

3. İzmir'de hava sıcaklığı kaç derece olacak?

.....

4. Kars'ta yağmur yağacak mı?

.....

5. Kayseri'de hava güneşli mi olacak?

.....

3-mashq. *Turk tiliga tarjima qiling. Türkçe'ye çeviriniz.*

Tashqarıda qor yoğayaptimi?

U yerlarda havo qanday?

Havo unchalik yaxshi emas.

Shimolda qor yog'ishi mumkin.

Ba'zi joylarda kuchli shamol esadi.

Bugun necha daraja issiq bo'ladi?

4-mashq. *Turk tilida ob-havo ma'lumotini yozing. Hava durumu raporunu yazın.*

5-mashq. *Matnni o`qing. Metni okuyunuz.*

Hava raporu

Bugün televizyonda hava raporunu söylerken sağanak yağışlı 14-18 derece ve sisli olur diye açıkladılar. Kiş günleri böyle sağanak yağışlar aslında beklenmiyor. Parçalı bulutlu, sağanak yağışlı ve havanın sisli olması genelde ilk bahar ve sonbaharda daha çok uygundur. Ama bazen ilk baharda kar yağışı ve sonbaharın yağışsız geçmesi, yaz mevsiminde de daha fazla ısıması gibi durumlar insanları şaşırtıyor. Ekoloji uzmanları bu olayları çevre dengesinin bozulması diye nitelendiriyorlar.

Quyidagi topishmoqlarni yod oling!

BİLMECELER

Mavi atlas,
Arşın yetmez,
Makas kesmez,
İğne batmaz,
Terzi biçmez. **(gök yüzü)**
Gökte durur paslanmaz,
Suya düşer ıslanmaz. **(güneş)**
Buradan attım kılıcı,
Mağripten çıktı bir ucu. **(şimşek)**
Akşam baktım çok idi,
Sabah kalktım yok idi. **(yıldızlar)**
Dağdan gelir hızla,
Yedi bin yıldızla. **(yıldırım)**
Nar tanesi, nur tanesi,
Bu dünyada bir tanesi. **(ay)**
Biz biz idik, yüz binlerce kız idik,
Gece oldu dizildik, gündüz doğdu silindik. **(yıldızlar)**
Altın araba, gümüş tekerlek,
Nohut ekerek, pamuk biçerek. **(yağmur)**

Dünyayı kaplar, denizi kaplıyamaz. **(kar)**
Su kurusu, su camı. (buz)

Konuşmada çok kullanılan deyimler – So‘zlashuvda ko‘p qo‘llaniladigan so‘z va iboralar

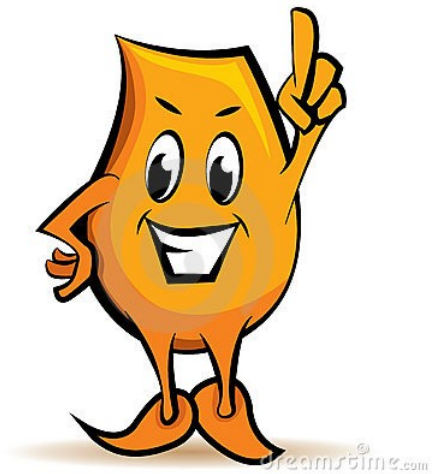
1. Ateş püskürtmek – jahli chiqmok
2. Kulak kabartmak – diqqat bilan eshitish
3. Gözü kararmak – jahli chiqish
4. Köşe bucak karıştırmak – hamma yoqni izlash
5. Özrü kabahatından büyük – qilgan ishi gunohini yuvadi
6. Para ile değil sıra ile – Hamma narsa pul bilan bo‘lmaydi
7. İyi gün dostu – Yaxshi kun do‘sti
8. Analı babalı büyüsün! – ota onasining bag‘rida katta bo‘lsin!

17-DARS

BOSH HARFLARNING YOZILISHI (BÜYÜK HARFLERİN KULLANIMI)

Kelime çalışması – So‘z boyligi «Transportlar» - Araçlar = Taşıtlar.

Büyük Harflerin Kullanımı (Bosh harfning yozilishi)

1. Gaplar har doim bosh harf bilan yoziladi: Başarmak için çalışmak gerek. Çalışmak disiplini gerektirir. Ayrıca, planlı olmak da başarılı olmak için temel ilkedir.

2. Har doim atoqli otlar katta harf bilan yoziladi. Atoqli otlarga; ism-sharif, hayvon nomlari, davlat nomlari, joy, tashkilot, kitob, jurnal nomlari kiradi; Ali Aydın, Karabaş, Kanada, Taşkent, Asya, Güney Afrika, Çalıkuşu, ...kabi.

3. She’rlarning har bir misrasi katta harf bilan yoziladi:

İlim ilim bilmektir, ilim kendin bilmektir;
Sen kendini bilmezsin, ya nice okumaktır?

(Yunus Emre)

4. Sanalar yozilganda oy, kun nomlarining birinchi harfi katta harf bilan yoziladi: 1 Ocak 1982 Cuma.

5. Dunyo, Oy, Quyosh nomlari geografiya, astronomiya kabi ilmiy mavzularda atoqli ot bo‘lib (termin) ishlatilsa katta; boshqa vaqtda esa kichik harf bilan yoziladi: Dünya Güneş’in çevresinde döner. Kış güneşi yakmaz.

Eslatma: Yozuvlarning sarlavhalarida qo‘llaniladigan “ve, de, ki, ile, ya da” bog‘lochilari va

so‘roq qo‘shimchasi “mi” kichik harf bilan yoziladi: Din ve Ahlak, Hikaye mi, Roman mı? kabi.

Agar sarlavhalarning barcha harflari katta harf bilan yozilsa, unday holatlarda ular ham katta harf bilan yoziladi: DİN VE AHLAK, HİKAYE Mİ, ROMAN MI?...

ARAÇLAR = TAŞITLAR

otobüs – avtobus
tramvay – tramvay
troleybüs – trolleybus
tren – poyezd
taksi – taksi
dolmuş – marshrutka
minibüs – kichik avtobus
kamyon – katta yuk mashinasi
kamyonet – kichik yuk mashinasi
araba – mashina, ot arava
vapur – paraxod
gemi – kema
yat, tekne – yahta

bot – shishiriladigan qayiq
sandal, kayık – qayiq
helikopter – vertalyot
uçak – samolyot
jet – reaktiv samolyot
motosiklet – mototsikl
bisiklet – velosiped
metro – metro
traktör – traktor
vinç – kran
döver biçer – kambayn

TAŞITLARIN KISKANÇLIĞI

Bu olay büyük bir kentte geçti. O kentin deniz kıyısına yakın bir garı vardı. Deniz kıyısında da vapur iskelesi bulunuyordu. Garla iskele arasındaki durakta her türlü taşıt vardı.

Bir gün duraktaki otobüslerden biri otomobile şöyle dedi:

– Şu trenlerin işi ne kadar kolay. Hep aynı yoldan gidip geliyorlar. Otomobil:

– Çok doğru. Trenler şanslı taşıtlar. Benim ne zaman nereye gideceğim hiç belli olmaz, dedi. Tren söze karıştı:

– Düzenli yaşamaktan bıktım. Şu raylardan ayrılıp uzak ovaları görmek isterdim, dedi. Otobüs söze karıştı:

– En şanslı taşıtlar vapurlar, dedi. Kenarda duran kamyon:

– Doğru, deniz yumuşacık bir şey. Oysa bizim altımızda sert yer var. İskeledeki vapur şu yanıtı verdi:

– Suyun üstünde durmaktan usandım. Ben de sizin gibi karada yürümek isterdim, dedi. Tren:

– En iyisi uçak olmakmış. Ne şanslı taşıt. Uçak yukarıdan şöyle seslendi: – Çok yanılıyorsunuz. Bütün

hayatım boyunca her şeyi yukarıdan küşbakışı görüyorum. Ah bir otobüs veya kamyon olsam.

Anlaşılan uçak hem kara hem de deniz taşıtlarını kıskanıyordu. Taşıtlar içinde bir birini kıskanmayan yoktu.

Yangi so‘zlar

olay – voqea
kıyı – qirg‘oq
gar – garaj
iskelesi – paraxod bekati, bandargoh
durak – bekat
şanslı – omadli
karışmak – aralashmoq
bıkmak – joniga tegish
ova – adir
kıskanmak – havas qilmoq

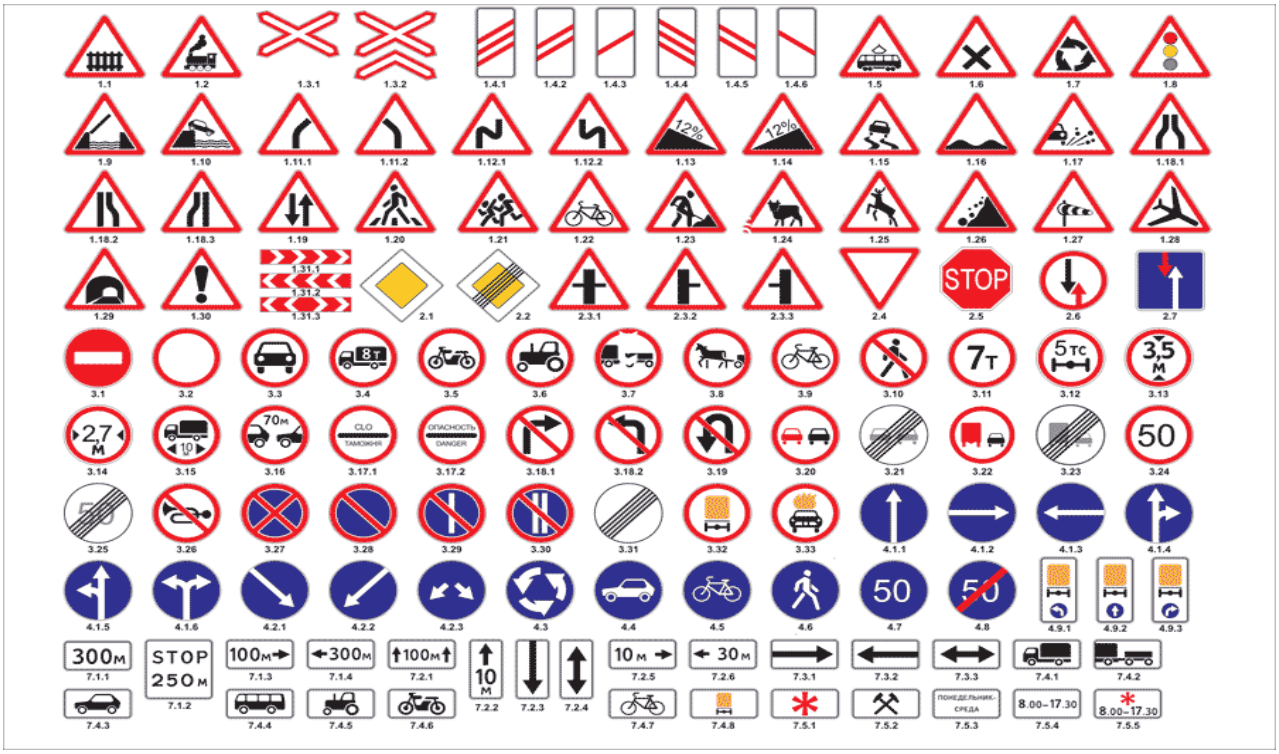
Matn bilan boğliq savollar

1. Olay nerede yaşanıyor?
2. Garda hangi taşıtlar bulunuyordu?
3. İskelede nasıl taşıtlar vardır?
4. Taşıtlar kende aralarında neleri konuşuyor?
5. Olay sonunda neler anlaşıldı?

TRAFİK KURALLARI

Trafik – yo‘l harakati
Sokak – kichik ko‘cha
Cadde – katta ko‘cha, prospekt
Durak – bekat
Trafik ışığı – svetafor
Kavşak – chorraha
Araba – mashina
Trafik polisi – DAN hodimi
Yaya – piyoda
Kural – qoida

Trafik kuralı – Yo`l harakati qoidasi
Çıkmaz sokak – boshi berk ko‘cha
Ceza – jazo, jarima
Kaza – avariya
Kaldırım – tratuar, yo‘lak
Sarhoş – mast
Sürücü belgesi = ehliyet – haydovchilik guvohnomasi
Hız – tezlik
Hız sınırını geçmek – tezlikni oshirmoq
Sapmak = dönmek – burilmoq
Yaya geiti – piyodalar o‘tish joyi
Çift yönlü yol – ikki tomonlama yol
Azami hız – maksimum tezlik
Asgari hız – minumum tezlik
Tespit etmek – aniqlamoq
Tehlike – xavf
Trafik kapalı – yo‘l yopiq
Yoğun trafik – tirband harakat
Sollama – quvib o‘tish
Direksiyon – rul
Fren – tormoz
Yedek parcha – ehtiyot qism
Lastik – rezinali balon
Tekerlek – shina
Park yeri – to‘xtash joyi
Trafik işaretleri – yo‘l harakati belgilari
Polis kapısı – DAN posti
Hat – liniya
Benzinci – AYOQSh (avtomobillarga yoqilğı quyish shahobchasi)
Alt geçit – Yer osti yo‘li

Fıkra:

İyilik Meleği

Adamın işi varmış. Ankara'ya gidiyormuş, tam uçağa binerken kulağına bir ses gelmiş:

- Binme, bu uçak düşecek.

Dönmüş, bakmış kimse yok, ama yine içine bir kurt düşmüş, binmemiş. İkinci uçağı beklerken kara haber gelmiş;

- Uçak düştü, kurtulan olmadı...

Koşmuş Haydarpaşa'ya bilet almış tam trene binecek, aynı ses kulağında:

- Binme bu trene, raydan çıkacak.

Dönmüş, bakmış yine kimse yok, trene binmemiş, evine gelmiş. Sabah gazeteyi açınca tüyleri ürpermiş:

- Tren, Eskişehir'de raydan çıktı, şu kadar ölü, şu kadar yaralı...

Allah'a şükretmiş, koşup otobüse bilet almış, tam binerken yine o ses:

- Bu otobüse binme, freni patlayacak.

Adam arkasına dönmüş yine kimse yok. Dayanamamış, bağırmış:

- Sen kimsin?
- Ben senin iyilik meleğinim.

Adam iyice kızmış:

- Yahu, ben evlenirken neredeydin?

Deyimler - İboralar

içine bir kurt düşmek – ichiga ğulğula tushish

kara haber gelmek – qora xabar kelmoq= yomon xabar kelmoq

tüyleri ürpermek – eti junjikmoq

Allah'a şükretmek – xursand bo'lmoq

Matn bilan boğliq savollar:

1. Adam nereye gidiyormuş?
2. Adam niçin bir türlü Ankara'ya gidememiş?
3. Adam kime bağırır?
4. Adam niçin kızar?

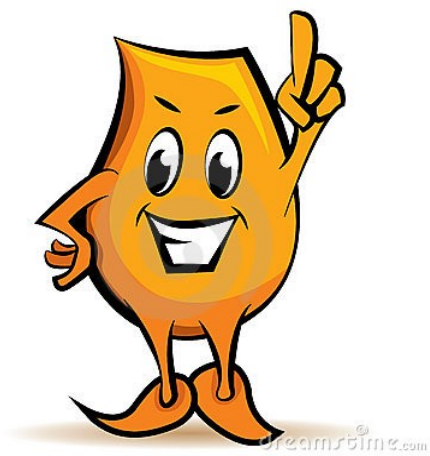
Topshiriq: Yuqorida berilgan iboralarni yod oling. **Kara gün, kara para, kara borsa, kara liste, kara çalmak** iboralarining ma'nosini o'rganing. Barcha iboralar ishtirokida gaplar tuzing.

18-DARS

BO'G'IN VA UNING TURLARI (HECE VE ÇEŞİTLERİ)

Kelime çalışması – So'z boyligi «Kasb-hunar nomlari» – Meslekler.

Turk tilida bo'g'in va bo'g'inlarda tovush tushishi (Türkçede hece ve hecede ses düşmesi)

Hech bir tilda tovushlar yolg'iz talaffuz etilmaydi. So'zlashuv chog'ida tovushlar

bir oraga kelib, bo‘g‘inlarni, bo‘g‘inlar esa so‘zlarni, so‘zlar gaplarni, gaplar tilni hosil qiladi. Tovushlar birlashganda esa o‘z holida qolmasdan asosan birlashishi chog‘ida uch muhim o‘zgarish yuzaga keladi:

1. Tovushlar bir biriga ta’sir ko‘rsatib o‘xshab ketish yuzaga chiqadi.
2. Tovushlarning birlashishi chog‘ida ba’zi tovushlar tushib qoladi.
3. Tovushlar birlashishi chog‘ida tovush orttirilishi yuz beradi.

Tovushlarning birlashishi chog‘ida yuzaga keladigan bu hodisalar tasodifiy hodisalar emas. Turkiy tillarda, jumladan turk tilida mavjud bo‘lgan unli va undoshlarning, bo‘g‘inlarning, so‘zlarning va gaplarning tashkil topishi va qurilishida o‘ziga xos qoidalar mavjud.

Og‘izdan bir nafasda chiqadigan tovush yoki tovushlar yig‘indisiga bo‘g‘in deyiladi. Bir tovushning hosil bo‘lishi uch bosqichdan iborat.

Birinchi bosqichda tovush organlarimiz tovush chiqishi uchun zarur bo‘lgan vaziyat holatiga kiradi. Bu holatga chekinish deyiladi. Tovushning talaffuz jarayoniga bo‘g‘imlanish, tovushning talaffuzidan keyingi holatiga esa qaytish nomi beriladi. Bir nafasta qilgan talaffuzimizda, ya’ni bo‘g‘inda bir yoki birdan ko‘p tovush bo‘ladi. Turk tilida bir unli fonema bir bo‘g‘inni tashkil qila oladi. Ammo bir undosh fonema bo‘g‘in tashkil qila olmaydi. Bo‘g‘inlar asosan bir unli yoki bir unli va bir necha undoshning birlashishidan tashkil topadi. Turk tilida bo‘g‘inlar hosil bo‘lishiga ko‘ra ikkiga ajraladi.

1. Ochiq (qisqa) bo‘g‘in.

Unli fonema bilan tugagan bo‘g‘inlarga ochiq bo‘g‘in deyiladi:

o, bu, şu, bi-ni-ci, kö-tü, i- yi ...

2. Yopiq (uzun) bo‘g‘in.

Undosh fonema bilan tugagan boʻgʻinlarga yopiq boʻgʻin deyiladi:

el, en, eş, üst, ast, yaz-lık, göz-lük, İs-tan-bul, öğ-ret-men ...

Tuzilishiga koʻra boʻgʻinlar toʻrtga ajratiladi:

1. Bir harfli boʻgʻinlar: bir unli fonemadan tashkil topadi: *o;*

2. Ikki harfli boʻgʻinlar: bir unli, bir undosh yoki bir undosh, bir unli fonemadan tashkil topadi: *ak, bu, aş, iç;*

3. Uch harfli boʻgʻinlar: bir unli, ikki undosh yoki bir undosh, bir unli, bir undosh harflardan tashkil topadi: *ast, üst, taş, baş, ...*

4. Toʻrt harfli boʻgʻinlar: undosh, unli, undosh, undosh fonemalardan tashkil topadi. Unli harf ikkinchi boʻlib keladi.

Kırk, salt, sıfr, renk, çift ...

Eslatma: *Tren, fren, gram, ...* kabi unli harf uchinchi kelgan soʻzlar turkcha emas.

Turkiy tillarda boʻlgani kabi turk tilida oʻzakka qoʻshimcha qoʻshilganda oʻzak oʻzgarmaydi. Ammo istisno sifatida baʼzi soʻzlarga soʻz yasovchi yoki soʻz oʻzgartuvchi qoʻshimchalar kelib qoʻshilganda soʻzning tarkibidagi bir unli harf tushib qoladi. Bu hodisaga turk tilida boʻgʻin tushishi deyiladi.

1. Ikki boʻgʻinli baʼzi organ nomlaridan oxirgi boʻgʻinda ı,i,u,ü tor unlilari boʻlgan soʻzlarga unli bilan boshlangan qoʻshimcha qoʻshilganda, ikkinchi boʻgʻindagi tor unlilar tushib qoladi:

ağız + ı = ağzı omuz + u = omzu
burun + u = burnu göğüs + ü = göğsü
alın + ı = alnı beyin + i = beyni

2. Qarindosh-urugʻchilik bildirgan baʼzi soʻzlarda ham unli bilan boshlangan qoʻshimcha qoʻshilganda ikkinchi boʻgʻindagi unli tushadi:

oğul + u = oğlu
kayın + ı = kaynı

3. Arab tilidan turk tiliga kirib kelgan ba’zi so‘zlarga unli bilan boshlangan qo‘shimchalar qo‘shilganda ikkinchi bo‘g‘indagi ı,i,u,ü unli harflar tushadi:

fikir + i = fikri ömür + ü = ömrü

akıl + ı = aklı resim + i = resmi

arabchadan turkchaga o‘tgan bu so‘zlar etmek – olmak yordamchi fe’llari bilan birlanganda ham ikkinchi bo‘g‘indagi tor unli tushadi:

sabır + etmek = sabretmek kayıp + olmak = kaybolmak

hüküm + etmek = hükmetmek zehir + olmak = zehrolmak

4. Qo‘shma so‘zlarda ham unlilarning tushishi kuzatiladi:

cuma + ertesi = Cumartesi, ne + asıl = nasıl

kahve + altı = kahvaltı, ne + için = niçin

Bundan tashqari turk tilida unlilardan tashqari undoshlarning tushishi ham kuzatiladi:

1. “cık,cük,cik,cuk,cak,cek” qo‘shimchasi bilan kichraytirilgan so‘zlarning oxirida “k” harfi mavjud bo‘lsa tushadi:

küçük + cük = küçücük çabuk + cak = çabucak

ufak + cık = ufacık büyük + cek = büyücek

2. küçük, alçak, yüksek, ufak so‘zlaridan “el” qo‘shimchasi bilan fe’l yasaganda ham so‘z oxiridagi “k” harfi tushadi:

yüksek + el = yükselmek alçak + al = alçalmak

küçük + ul = küçülmek ufak + al = ufalmak.

Eslatma: So‘zlashuvda ba’zi undoshlar tushib qoladi. Ammo bu yozuvda ko‘rsatilmaydi:

Çiftçi – çifçi, bir şey – bi şey

Serbest – serbes, üstgeçit – üsgeçit

Bilmiyor – bilmiyo, yazmıyor – yazmıyo

Konuşmada çok kullanılan deyimler – So‘zlashuvda ko‘p qo‘llaniladigan so‘z va iboralar

1. Yerine getirmek – amalga oshirish, bajarish
2. İki gözüm – azizim...
3. Meydana getirmek – barpo etish
4. Yerinde yeller esmek – joyida yo‘q
5. Dosta düşmana karşı – do‘st dushmanning oldida
6. Yükte hafif, pahada ağır. – qimmatbaho kichik narsa
7. Başı boş bırakmış... – erkin
8. Eteği tutuşmak – shoshilmoq

2-mashq. *Quyidagi gaplarning ma’nolarini o‘rganing va tarjima qiling. Aşağıdaki cümlelerin anlamlarını öğreniniz ve tercüme ediniz.*

Kimse ders çalışmıyor. Birisi kapıyı çalıyor. Bazısı bu kurala uymuyor. Birkaçını sepette bırakıyorum. Birçoğu öğretmeni dinliyor. Kimi yazı yazıyor, kimi kitap okuyor. Hepsi bizi selamlıyor. Meyvelerin birazını sofraya getiriyorsun. Salonda büyük bir kalabalık var. Kimisi birasını yudumluyor, kimisi gelip gidenlere bakıyor. Birkaçı bir köşede bir meseleyi tartışıyor.

Alıştırmalar – Topshiriqlar

3-mashq. *Quyidagi olmoshlarning antonimlarini yozing. Aşağıdaki zamirlerin zıt anlamlarını yazınız.*

1. Hepsi.....
2. Birkaç.....
3. Pek çoğu.....
4. Herkes.....
5. Her şey.....
6. Her biri.....

4-mashq. *Nuqtalar o‘rniga quyidagi gumon olmoshlaridan mosini qo‘ying. Aşağıdaki cümleleri verilen belgisiz zamirlerle tamamlayınız.*

Kimse/ bazı/ başkaları/ herkes/ kimisi/ bazıları/ kimileri/ hiçbiri/ hepimiz

1. Depremde ……öldü……..sakat kaldı.
2. Bu dünyada sadece sen değil, ……..da yaşıyor.
3. Sınavdan sonra ……..öğrenciler ağlarken ……..da sevinçten bayram yapıyor.
4. ……şarkı söylerken ……..de dans ediyor.
5. Bugün……..yi görmedim.
6. ……..bı işi yapmayı kabul etmiyor.
7. O, ……..den çalışkandır.
8. ……..seni seviyor. unutma!

GÜLMECE
İNCE HESAP

- Büyüyünce ne olacaksın oğlum?
- Diş doktoru olacağım dayıcığım.
- Geçen gün annene, göz doktoru olacağını söylemişsin.
- Öyleydi. Ama, sonra düşündüm ki, insanların iki gözü var. Oysa dişleri otuz iki tane... diş doktoruna daha çok hasta gelmez mi?

MESLEĞİNİZ NE? NE İŞ YAPIYORSUNUZ?

avukat – advokat
ressam – rassom
tamirci – usta
berber – sartarosh
boyacı – bo‘yoqchi
mimar – me’mor
postacı – xat tashuvchi
dişçi – tish shifokori
hemşire – hamshira
öğretmen – o‘qituvchi
şöför – haydovchi
doktor – shifokor
eczacı – aptekachi
muhasebeci – bugalter
kuyumcu – zargar
ebe – doya
gazeteci – jurnalist
tüccar – savdogar
garson – ofitsiant
es esnaf – mayda chuyda sotuvchi
rehber – gid, sayohat rahbari
terzi – tikuvchi
savcı – prokuror
hostez – stuardessa
muhendis – muhandis
subay – ofitser
pilot – uchuvchi

Meslek sahiplerinin dedikleri

Türkçe öğretmeni öğrencilerine şunları dedi:

Derse zamanında geleceksiniz, geç kalmıyacaksınız. Geç kaldığınız zaman kapıyı çalıyorsunuz. Öğretmenden izin soruyorsunuz. Derste cep telefonlarınızı kapatıyorsunuz. Arkadaşlarınızla konuşmuyorsunuz, öğretmeni dinliyorsunuz. Tahtada

yazılanları defterinize kayd ediyorsunuz. Eve gelince derslere tekrar ediyorsunuz. Her gün en az iki saat türkçe çalışıyorsunuz. Bol bol türkçe kitap ve gazete okuyorsunuz. Türkçe programları seyrediyorsunuz. Arkadaşlarınızla türkçe konuşuyorsunuz.

Doktor hastaya şunları söyledi:

Her sabah spor yapıyorsunuz. Yemeklerinize dikkat ediyorsunuz. Çok yağlı ve tuzlu yemekler yemiyorsunuz. Düzenli ve dengeli besleniyorsunuz. Bol bol sebze ve meyve tüketeceksiniz. Sigara içmiyorsunuz. İçkilerden uzak duruyorsunuz. Her yaz tatil yapıyorsunuz. Hayatı ve insanları seviyorsunuz.

Yangi so‘zlar

kayd etmek – yozmoq
bol bol – ko‘p ko‘p
tüketmek – iste’mol qilmoq
düzenli – tartibli
engeli – me’yor, muvozanat
içki – spirtli içimlik

Topshiriq: Yangi so‘zlarni yod oling. Uyda biror kasb egasi haqida yuqoridagi matnga o‘xshash matn yozing.

POPÜLER MESLEKLER

Günümüzde en popüler; gazetecilik, mühendislik ve futbolculuktur. Ama herkes bu meslekleri seçmeyi düşünmüyor. Mesela; babam, benim doktor olmamı istiyor. Komşumuz Mehmet Bey, oğlu Ali’nin futbolcu olmasını istiyor. Annesi ise mühendis olmasını istiyor. Arkadaşlarımın ise farklı idealleri var. Sıra arkadaşım Ahmet ise iyi bir pilot olmak istiyor. Arkadaşım Fatih iyi bir polis olmak istiyor. Kız arkadaşım Fatma ise iyi bir ressam olmak istiyor. Herkes farklı, ama güzel bir meslek seçmek istiyor.

Topshiriq: Quyidagi savollarga matnga ko‘ra_javob bering. Aşağıdaki soruları ‘Popüler Meslekler’ adlı metne göre cevaplayınız.

1. Hangi meslekler popülerdir?

.....
.....

2. Ahmet ne olmak istiyor?

.....
.....

3. Fatma ne olmak istiyor?

.....
.....

4. Kim polis olmak istiyor?

.....
.....

5. Sizin idealinizdeki meslek ne?

.....
.....

Alıştırmalar – Topshiriqlar

6-mashq. *O‘zingiz yoqtiradigan kasb haqida gapirib bering. Sevdiğiniz bir mesleği kısaca anlatınız.*

7-mashq. *Quyidagi dialogni o‘qing va tarjima qiling. Aşağıdaki diyaloğu okuyunuz Özbekçe’ye çeviriniz.*

Orhan: Kaç kardeşin var Semra?

Semra: Bir kız, bir erkek kardeşim var. Kız kardeşim ilkokul üçüncü sınıfta, erkek kardeşim lise birde okuyor.

Orhan: Baban ne iş yapıyor?

Semra: Doktor. Hayat Hastahanesinde çalışıyor.

Orhan: Annen de çalışıyor mu?

Semra: Evet, annem de çalışıyor. Aynı hastahanede hemşire.

Orhan: Ağabeyin ve ablan var mı?

Semra: Hayır, yok. Senin annen ve baban ne iş yapıyor?

Orhan: Annem öğretmen, babam polis.

Semra: Desene derslerde sorunum yok.

Orhan: Anlamadım!

Semra: Şaka yaptım!

8-mashq. *Quyidagi gaplarni tenglashtiring. Aşağıdaki kelimeleri eşleştiriniz.*

1. Dayım postacı		a. Okula gidiyorum.
2. Ben öğrenciyim.		b. O çalışmıyor
3. Annem doktor		c. O okulda çalışıyor
4. Dedem emekli		d. Postahanede çalışıyor
5. Teyzem öğretmen		e. Hastahanede çalışıyor

9-mashq. *Quyidagi savollarga yozma javob bering. Aşağıdaki soruları cevaplayınız*

1. Dayınızın mesleği ne?
   .....
2. Amcan nerede çalışıyopr?
   .....
3. Sen futbol oynuyor musun?
   .....
4. Okula ne ile gidiyorsun?
   .....
5. Nereye gidiyorsun?
   .....
6. Nereden geliyorsun?
   .....

10-mashq. *Quyidagi mantiqan to‘g‘ri tuzilgan gaplar qarshisiga ‘D’, va aksincha ‘Y’ harfini yozing. Aşağıdaki cümlelerden doğru olanın başına ‘D’, yanlış olanın başına ‘Y’ yazınız.*

1. ( ) Muhasebeci, paraları sayıyor.
2. ( ) Polis ders anlatıyor.
3. ( ) şoför otobüs kullanıyor.

4. ( ) Hemşire okulda çalışıyor.
5. ( ) Tamirci araba tamir ediyor.

11-mashq. *Quyidagi so‘zlarga mos harfni qo‘ying va kasbga oid atamalarni toping. Aşağıdaki kelimeleri doğru olarak tamamlayınız.*

Dok_or, pilo_,
Öğre_men, ba_ke_bolcu,
Poli_, çif_çi,
Fu_bolcu, _ekre_er,
Mühendi_, re_sam,
Gaze_eci, avuka_

12-mashq. *Gaplarni qaratqich kelishigi qo‘shimchasi bilan to‘ldiring. Cümleleri tamlayan halinin ekleriyle tamamlayınız.*

1) Bu kız biz... okulda okuyor.
2) Bu sen... arabanın anahtarı mı ?
3) Sen... evinde bilgisayar var mı ?
4) Sen... cebinde kaç para var ?
5) Dün ben... teyzemin çocuğu evlendi.
6) Yarın Mehmet... annesi oğlu..... görmeye gelir.
7) Ali ... kitabını kim almıştı?.
8) Ben... okulum Aybek metrosunda yerleşmiş.
9) Leyla... evinde çiçekler çok.

13-mashq. Quyidagi gaplar bilan bog‘liq bo‘lgan so‘roq gaplar tuzing. Aşağıdaki cümlelerle ilgili birkaç soru cümleleri oluşturunuz.

1) Şimdi ben arkadaşlarımla birlikte tiyatroya gidiyorum.

.....

2) Ali dün çok kelime ezberledi.

.....

3) Dün Ali’nin doğum günüydü, o yüzden anne babası ona hediye verdi.

.....

4) Dün Murat ev ödevini yapmadı.

.....

5) Her gün sabahleyin koşmak gerek.

.....

6) Siz çiçek yetiştirmeyi seviyor musunuz?

.....

7) Ali trafik kurallarını çok iyi bilir.

.....

8) Şimdi Ali'nin evine misafir geliyor.

.....

9) Ali sık sık telefonda konuşur.

.....

10) Murat' ın evinde güzel çiçekler çok.

.....

14-mashq. *Quyida berilgan so'zlarning bir harfini o'zgartirgan holda yangi so'zlar yasa*ng.

T	U	Z	E	M	E	K	K	A	L	T	A	Ş	V	U	R	S	E	S	Ş	E	H	İ	R	

15-mashq. *Quyidagi gaplarni turk tiliga tarjima qiling. Aşağıdaki cümleleri Türkçe'ye tercüme ediniz.*

1. Men ularni bu yerda kutaman. 2. Mening bu ishlarimga xalaqit berma. 3. Siz bir oz dam oling. 4. Bizning uyda hamma sport bilan shuğullanadi. 5. Rahbarimiz hammamizni tabrikladi. 6. Bu rasmni o'zim chizdim. 7. Kishining hurmati o'z qo'lida. 8. Birovning aybini aytish oson. 9. Bularni olib ket. 10. Shu yerda tuğildim. 11. U yerda hech kim yo'q. 12. Kelganlarning hech biri o'rnidan turmadi. 13. Hech kimga hech narsa dema. 14. Uni tashqaridan kimdir chaqirdi.

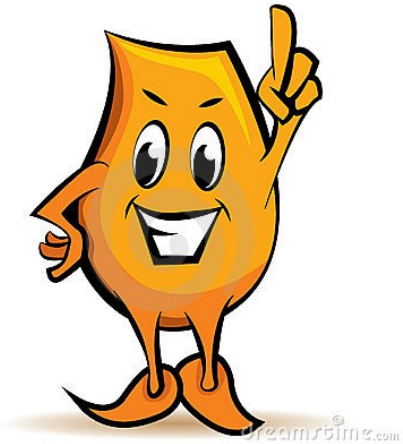
19-DARS

GRAMMATIK MAVZULARNI TAKRORLASH (GENEL TEKRAR)

Kelime çalışması – So‘z boyligi

Tozalovchi moddalar va ularning inson hayotidagi o‘rni
(Temizlik maddeleri ve onların hayatımızdaki yeri)

Kuyruk acısı

Çok eskiden fakir bir adam varmış. O kadar fakirmiş ki köyün çobanı bile ondan zenginmiş. Adam bir gün, tarlasında çalışırken, sıcaktan bunalmış halde, bir yılan görmüş. Yılanı rahatlatır düşüncesiyle üzerine su dökmüş. Gerçekten, rahatlayan yılan oradan ayrılmış. Bir süre sonra da; ağzında bir altınla geri gelmiş. Altını adamın yanına bırakmış ve gitmiş. Yılandan memnun kalan adam, ertesi gün bir şişe süt alarak yılanı gördüğü yere varmış. Yılan ağzında altın olduğu halde adamı bekliyormuş.

Ertesi gün...Daha ertesi gün... Adamdan süt, yılandan altın ... Ve aylarca devam etmiş bu verip almalar. Derken adam zengin olup haca gitmeye karar vermiş. Oğluna da meseleyi uzun uzun anlatarak; her gün bir şişe süt götürüp, yılandan altın almasını söylemiş.

Bu sefer çocuk başlamış. Bir gün iki gün, derken canı sıkılmış. ‘‘Her gün süt getireceğime yılanı takip eder, altının yerini öğrenirim. Sonra da onu öldürür, altınların tamamını alırım. Yılana da süt getirmekten kurtulurum, ’’diye düşünmüş.

Ve bir gün yılanı takip etmiş. Sütünü içtikten sonra biraz ilerleyen yılan, deliğine başını henüz sokmuştu ki, çocuk elindeki baltayı hızla yılanın kuyruğuna indirmiş. Kuyruğu kopan yılan da, can havlıyla dışarı çıkmış ve çocuğu ısırıp öldürmüş.

Adam, hacdan gelip durumu öğrenmiş. Yılana süt götürüp; “Kabahat bizim çocukta!” demiş. ‘Ben süt getirmeye devam edeyim, sen de bana altın getir. Böylece dostluğumuz sürsün.

Yılan; ‘Bak, arkadaş!’ demiş. ‘Bu zamana kadar böyle devam ettik. Fakat bende bu kuyruk acısı, sende de evlat acısı oldukça, biz dost olamayız. En iyisi rızkımızı başka yerlerden arayalım’.

Bu sözleri söyledikten sonra da çekip gitmiş.

Yangi so‘zlar

Acı – alam, qayg‘u, iztirob
Sokmak – tishlamoq, chaqmoq
Kuyruk – dum
Kabahat – ayb, gunoh
Rızk – rizq- ro‘zi, nasiba
Delik – tuynuk, in

Topshiriq: Matnni o‘qib gapirib bering. Matnga doir savollar tuzing.

1-mashq. *Quyida berilgan so‘zlarning ma’nosini lug‘atdan o‘rganib, orasidagi ma’no bog‘liqligini to‘g‘risiga yozing. Aşağıda verilen kelimeler anlamını sözlükten bulun arasındaki anlam ilişkilerini karşılarına yazın.*

1. detay– ayrıntı
2. kitap – sayfa
3. daire – apartman
4. asansör – merdiven
5. çıkar – yarar
6. karı – koca
7. lavabo– banyo

8. büyük – küçük
9. zayıf – şişman
10. yemek – ekmek

2-mashq. *Nuqtalar o‘rniga kerakli qo‘shimchalarni qo‘ying. Boşlukların yerini uygun eklerle tamamlayınız.*

1. Sınıf__ kapı__ kapalı.
2. Adam__ çanta__ yok.
3. Bizim sınıfımız__ televizyonu bozulmuş.
4. Öğretmen__ oda__ açık.
5. Koltuk__ örtü__ çok güzel.

3-mashq. *Quyidagi so‘zlarni bir-biridan ajratib, gap tuzing. Aşağıdaki karışık kelimeleri ayırınız ve cümle kurunuz.*

Öğretmendersanlat_____.
Öğrencileröğretmenidinle_____.
Cemilpiyanoçal_____.
O kitapoku_____.
Kalemmasadadur_____.
Kardeşimevödevini yap_____.
Sen her akşamtelevizyonseyret_____, amadersçalış_____.
Arkadaşlarınokulagit_____, yasenyineevdekal_____.
Her sabahokulaerkenkalk_____.

Yangi so‘zlar

süpürge – supurgi
elektrik süpürgesi – chang yutgich
temizlik – tozalik
pamuk – paxta
sabun – sovun
sıvı sabun – suyuq sovun
deterjan – kir yuvin vositasi
sıvı deterjan – suyuq idish yuvish vositasi
toz deterjan – kir yuvish kukuni
toz – chang
bulaşık – idish-tovoq
çamasır – kiyim-kechak
paspas – pol yuvish tayog‘i
kova – chelak
çopluk – ahlat
çop sepeti – axlat idishi
dış macunu – tish yuvish pastasi
fırça – cho‘tka
tarak – taroq
tıraş – saqol olish
krem – krem

tıraş kremi – soqol olgandan so‘ng ishlatiladigan krem
tıraş makinesi – soqol oladigan uskuna (ustara)
jilet – lizviya
jöle – gel
makas – qaychi
şampuan – shampun
kürdan – tish tozalagich
bulaşık makinesi – kir yuvish mashinasi

Temizlik Maddelerinin Hayatımızdaki Yeri

Geçmişte bizim Orta Asyada basit temizlik maddesi olarak pamuk ağacının külünden şampuan, sabun ve deterjan yerinde kullanılmıştır. Halk arasında şampuan ve deterjan yerinde kullanmak için külü suya katarak bir az bekletmişler. Bekletilen temiz suyu çöküntüsünden ayrı alarak şaç, yüz ve kollar, elleri yıkamada yararlanılmıştır. Sade külün tek kendisini ve ya kumla karıştırarak bulaşıkları bezle yıkamada sıvı deterjan yerinde kullanılmıştır.

Ninnelerimizin ve dedelerimizin bu usullarının yerine bugünde gelişmiş kimya sanayısı sahip çıkmıştır. Kımyasal yollarla hazırlanmış sabun, sıvı deterjan, toz deterjan, diş macunları, çamaşır suyu, çeşitli kolonyalar, traş kremleri, parfümlersiz bugünkü temizliği gözönümüze getiremiyoruz.

Yeni kelimeler – Yangi so‘zlar

katmak – aralashtirmoq, qo‘shmoq
bez – mato, bo‘z
çöküntü – quyqa
gelişmiş – rivojlangan
sahip çıkmak – egallamoq
kolonya – odekolon
parfüm – duhi
gözönüne getirmek – tasavvur qilmoq

Topshiriq: So‘zlarni yod oling. Matnni gapirib bering. Tarjima qiling. Matn bilan bog‘liq turk tilida savollar tuzing.

4-mashq. *Nuqtalar o‘rniga mos qo‘shimchalarni qo‘ying. Aşağıdaki boşlukları doldurun.*

Üç arkadaş New York..... elli katlı bir otelin en üst kat.... bir oda kirala..... . Bütün gece şehir.... eğlen..... , gez.... . Gecenin geç bir saatinde otel... dön... . Otelin o gece asansörler... bozuk.... . Müşteri.... alt katlar.... salonlar..... yat..... .Bu üç arkadaş.... da salon..... yer ayır.... . Onlar bu haber..... çok üzül.... . Yüz merdiven..... çıkarız, de..... . paltolar..... vestiyerde..... bırak..... ve merdiven..... çık..... başla..... . yol uzun sür..... . Bunun için üç arkadaş sıra ile fıkralar anlatmaya başla..... . Kırk beşinci kat..... artık nefes..... kesil..... . Neredeyse orada yatacak..... . Sabah olmak üzere....., onlar hala merdiven çıkıyor..... . Kırk sekizinci katta birisinin akıl.... bir şey gel..... .

-Arkadaşlar, size şimdi çok komik bir fıkra anlatacağım. Güler misiniz? Ağlar mısınız? Orasına karışmam, demiş. Oda.... anahtar.... vestiyer.... palto..... cebinde kal..... .

5-mashq. *Nuqtalar o‘rniga mos qo‘shimchalarni qo‘ying. Aşağıdaki boşlukları doldurun.*

1.Eskiden uzun etekler moda.....
2.Eskiden hesap makinası yok..... .
3.Geçen hafta borsada altın değeri % 25 art..... .
4.Geçen gün televizyonda yeni bir film göster..... .
5.Gül dün güzel yemekler yap..... .
6.Hafte sonu bütün evi temizle..... .
7.Ondan habersiz diskoya git..... .
8.Güler annesi evde yokken yemek pişir..... .
9.Hayret. Bugün elektrikler kesil..... .
10.Haluk Bey’in düğününe babası gelme..... .

6-mashq. *Quyidagi so‘zlardan uzoq o‘tgan zamonli gaplar tuzing. Belirsiz geçmiş zamanda cümleler yapınız.*

1.çok, yağmak, dün, yağmur, gece

2.ev, galiba, girmek, hırsız

3.film, İzmir, oynamak, iki hafta, yeni, önce

4.doğum, parti, haber vermek, Orhan, ona, gün, yapmak

5.dün, çekmek, sınav, kopya, Ali, arkadaş

6.dinlemek, çalışmak, müzik, ders, onlar

7.bir, beri, sigara, hafta, içmek

8.değerli, hırsız, çalmak, eşya, bütün

7-mashq. *Quyidagi raqamlarni o‘qing va yozing. Rakamları okuyunuz ve yazınız.*

54, 98, 44, 452, 374, 363, 848, 12637, 66744, 34744, 2632, 9458, 4521, 7452, 9526, 4185, 736

8-mashq. *Quyidagi so`zlarga mos keladigan qo`shimchalarni toping. Uygun ekleri bulunuz.*

Fakir (-im, -um), mektup (-ta, -te), gözlük (-ta, -te), limon (-ler, -lar), ünlü (-dan, -den), ünsüz (-a, -e), yumuşak (-tır, -tir), imtihan (-dan, -den), fakülte (-ya, -ye), soğuk (-ta, -te), akşam (-leyin, -layın), kalın (mı, mi, mu), daktilo (-yı, -yi, -yu), çukur (-dan, -den, -tan, -ten), boya (-lar, -ler).

9-mashq. *Mos keladigan qo‘shimchalarni toping. Uygun ekleri bulunuz.*

Ders (-da, - de, -ta, -te)

Oda (-lar, -ler, -ınız, -iniz, -da, -te)

Enstitü (-ımız, -imiz, -umuz, -ümüz)

Okul (-ı, -i, -u, -ü)

Ev (-lar, -ler)

Çiçek (-dan, -den, -tan, -ten)

Güzel (-lık, -lik, -luk, -lük)

Yatar (-ken, -kan)

Zengin (-ım, -im, -um, -üm)

Büyük (-sın, -sin, -sun, -sün)

Akşam (-layın, -leyin)

Otobüs (-a, -e)

Anlatamıyorum

Ağlasam sesimi duyar mısınız?
Mısralarımda;
Dokunabilir misiniz,
Gözyaşlarıma, ellerinizle?
Bilmezdim şarkıların bu kadar güzel,
Kelimelerinse kifayetsiz olduğunu
Bu derde düşmeden önce.
Bir yer var, biliyorum;
Her şeyi söylemek mümkün;
Epeyce yaklaşmışım, duyuyorum;
Anlatamıyorum.

Orhan Veli Kanık

O‘TILGAN MAVZULAR BO‘YICHA “ASOSIY O‘RGANILAYOTGAN FAN (TURK TILI)” DAN TEST SAVOLLARI

1. Turk tili alifbosi necha harfdan iborat?
A) 29
B) 28
D) 27
E) 30

2. Hozirgi turk alifbosi qaysi yozuv asosida yaratilgan?
A) latin
B) göktürk
D) uyg`ur
E) arab

3. Qattiq undoshlar nechta?
A) 8
B) 9

D) 10
E) 7

4. Yumshoq undoshlar nechta?

A) 8
B) 9
D) 13
E) 4

5. Quyidagilarning qaysi biri qalin unlilar guruhi?

A) a, ı, o, u
B) ı , e, u, ü
D) a, e, i, ı
E) e, i, ü, ö

6. Quyidagilarning qaysi biri yumshoq unlilar guruhi?

A) e, i, ü, ö
B) a, e, i, ı
D) ı, e, u, ü
E) a, ı, o, u

7. Quyidagilarning qaysi biri boğlovchi (kaynashtırma) guruhi?

A) y, ş, s, n
B) b, j, d, g
D) f, h, s, ş
E) p, ç, t, k

8. Quyidagilarning qaysi biri yumshagan qattiq undoshlar guruhi?

A) b, c, d, g
B) p, ç, t, k
D) f, h, s, ş
E) y, ş, s, n

9.”Zeynep Saygı” nomida qancha qattiq undosh bor?

A) 2
B) 3
D) 4
E) 5

10. “Nazlı Okbaydan” nomida qancha yumshoq undosh bor?

A) 7
B) 6
D) 5
E) 8

11. “Oben Ezgürses” nomida qancha yumshoq unli bor?

A) 5
B) 4
D) 3
E) 6

12. “Volkan Yorulmaz” nomida qancha qattiq unli bor?

A) 5
B) 4
D) 3
E) 6

13. Quyidagilarning qaysi birida “büyük ünlü uyumu kuralı” bo‘lmaydi?

A) bir bo‘g‘inli va qo‘shma so‘zlarda
B) takror otlarda
D) qo‘shma so‘zlarda
E) bir bo‘g‘inli so‘zlarda

14. Quyidagilarning qaysi biri “büyük ünlü uyumu kuralı” ga zid?

A) sennur
B) cenk
D) zeynep

E) emre

15. Quyidagilarning qaysi biri “büyük ünlü uyumu kuralı” ga mos?

A) koyun
B) cenk
D) sennur
E) canakkale

16. Qaysi birining yozilishi to‘g‘ri?

A) koyu’un
B) Zeynep’ten
D) erola
E) zeynep’den

17. Qaysi birining yozilishi noto‘g‘ri?

A) uzakdan
B) kitapta
D) Zeyneb’i
E) Nazlı’ya

18. Qo‘shimchalar qaysi unliga ko‘ra qo‘shiladi?

A) oxirgi bo‘g‘inga
B) o‘rtadagiga
D) birinchi bo‘g‘inga
E) hammasiga

19. Qaysi qo‘shimchalarning qo‘shilishi to‘g‘ri?

A) kitaplar
B) yoğurtcu
D) masal’a
E) açgı

20. “Büyük ünlü uyumu kuralı”ni buzgan qo‘shimchalar guruhi qaysi biri?

A) -yor, -ken, -ki,-leyin, -(i)mtrak.
B) -yor, -ken, -ki., -(i)mtrak.
D) yor, -ken, -gi, -leyin, -(i)mtrak.
E) yor, -ken, -ki, -leyin, daş

21. Qaysi so‘zga qoidani buzgan qo‘shimcha qo‘shilgan?

A) açgı
B) yugurtçu
D) masala
E) kitaplar

22. So‘z oxiriga qo‘shilganda yumshagan harflar guruhi qaysi biri?

A) b, c, g, d
B) p, ç, t, k
D) f, h, s, ş
E) y, ş, s, n

23. Qaysi so‘zning yozilishi xato?

A) kitapı
B) çorabı
D) rengi
E) aşçı

24. Qaysi so‘zning yozilishi to‘g‘ri?

A) taştan
B) murad’tan
D) Zeyneb’in
E) aşcı

25.Quyidagi so‘zlarning qaysi biri “büyük ünlü uyumu kuralı” ga zid?

A) peygamber
B) sedef
D) zeyneb’in
E) aşçı

26. Quyidagi so‘zlarning qaysi biri lug‘atda birinchi keladi?

A) kabart
B) kabuk
D) kablo
E) kaburga

27. Quyidagi harflarning qaysi guruhi turk tilida so‘z oxirida uchramaydi?

A) c, g, b, d
B) f, z, k, n
D) s, ş, t, y
E) ç, m, p, ç

28. Quyidagi so‘zlarning qaysi biri unli harf bilan boshlangan qo‘shimcha olganda yumshamaydi?

A) süt
B) karton
D) topaç
E) arap

29. Quyidagi viloyat nomlaridan qaysi biri ingichka unli harflardan yasalgan?

A) Rize
B) Ağrı
D) Konya
E) Ordu

30. Quyidagi harflardan qaysi biri turkcha so‘zlarning oxirida uchramaydi?

A) g
B) k
D) r
E) z

31. Quyidagi so‘zlarning qaysi biri singormanizm qoidasiga amal qilmaydi?

A) akşamleyin
B) ağlıyor
D) çiçekçi
E) üzümdeki

32) Quyidagi so‘zlarning qaysi biri to‘g‘ri yozilgan?

A) çember
B) kanbur

D) gideller
E) kannık

33. Quyidagi so‘zlarning qaysi birida yumshash hodisasi yuzaga keladi?

A) gömleğin
B) kağıtların
D) çekiçte
E) atların

34. Quyidagi so‘zlarning qaysi biri boshqalardan farqli?

A) konuşma
B) işitme
D) duyma
E) dinleme

35. “Zülüm” so‘zining sinonimi quyidagilarning qaysi biri?

A) eziyet
B) koparma
D) ezme
E) dayak

36. “Kanun” so‘zining sinonimi quyidagilarning qaysi biri?

A) yaşa
B) yargı
D) yargıç
E) töre

37. Quyidagilarning qaysi biri singarmonizm hodisasiga to‘g‘ri kelmaydi?

A) Istanbul
B) Anadolu
D) Adan
E) Antalya

38. Quyidagi so‘zlarning qaysi biri turkcha so‘z emas?

A) lale
B) silgi
D) anne
E) elma

39. Quyidagilarning qaysi biri turkcha so‘zning boshida kelmaydi?

A) ğ
B) a
D) p
E) g

40. Quyidagi so‘zlarning qaysi birida bo`g‘in tushish hodisasi kuzatiladi?

A) burun
B) ayak
D) bel
E) topuk

41. Qaysi harflar so‘z oxirida kelib unli bilan boshlangan qo‘shimcha qo‘shilganda yumshaydi?

A) p, ç, t,k
B) b,c,d,g
D) ç,t,k,p
E) y, ş,s,n

42. “Kaynaştırma” harflari deb qaysi guruhni ataymiz?

A) y, ş,s,n
B) p, ç, t,k
D) ç,t,k,p
E) b,c,d,g

43. Qaysining oxiriga unli bilan boshlangan qo‘shimcha qo‘shilsa so‘z oxiridagi harf yumshaydi?

A) koltuk
B) pelte
D) kalem
E) yağ

44. Qaysi so‘z egalik qo‘shimchasini olgan?

A) kalemim
B) bıraksın
D) gözlüğe
E) öyle mi

45. “Kendimize eziyet etmek yerine durumumuza bir çare aralayım.” Jumlasida necha so‘z bosh kelishikda kelgan?

A) 3
B) 4
D) 5
E) 6

46. “kapı- pencere- kulağı- kuzukulağı- deri-benliği” so‘zlaridan nechtasi (-i) tushum kelishigida?

A) 3
B) 4
D) 5
E) 2

47. Otning kimga oidligini bildirgan qo‘shimchani qanday ataymiz?

A) iyelik
B) tamlanan
D) ilgi zamiri
E) tamlayan

48. “Okul, bilime, sıra, taşta, senden, bacı” so‘zlarida qo‘llanmagan kelishik qaysi?

A) - i
B) yalın
D) - e
E) - de

49. “Karpuzları kollarıyla kavramış gelip geçenlere selamlaşıyor bir yandan da kucağındakilerin yerlere saçılmasını engellemeye

çalışıyor.” Jumlasida necha so‘z ko‘plik qo‘shimchasini olgan?

A) 5
B) 4
D) 3
E) 6

50. Qaysi otlarda singormanizm hodisasi kuzatilmaydi?

A) bileşık
B) özel
D) çoğul
E) cins

ASOSIY O‘RGANILAYOTGAN TIL (TURK TILI) FANIDAN NAZORAT SAVOLLARI

1-kurs, 1-semestr

1-Oraliq nazorat savollari

1. Turk tili, uning tarixiy taraqqiyoti va jahondagi tillar orasidagi o‘rni.
2. Turk alifbosi. Hozirgi zamon turk tili fonetikasi.
3. Turk tilida tovushlar tasnifi. Hozirgi zamon turk tilining unlilar tizimi.
4. Tor va keng unlilar. Qalin va ingichka unlilar.
5. Undosh tovushlar va ularning xususiyatlari.

2- Oraliq nazorat savollari

1. Tovush o‘zgarishlari. Undoshlarning tushishi.
2. Turkiy singarmonizm.
3. Unlilar uyg‘unligi, undoshlar tizimidagi jaranglilik va jarangsizlik.
4. Qo‘shimchalardagi singarmoniya.
5. Sof turkcha va o‘zlashtirilgan so‘zlarda singarmoniya qonuniga mos kelmaydigan hollar.

Yakuniy nazorat savollari

1-semestr

Variant-1

1. Tilning ijtimoiy hodisa sifatida xalq hayotida tutgan oʻrni.
2. Turk alifbosi. Hozirgi zamon turk tili fonetikasi.
3. Turk tilida hozirgi-kelasi zamon.

Variant-2

1. Turk tilidagi unlilar uyğunligi.Unli uyg`unligiga mos kelmaydigan hodisalar.
2. Turk tilida uzoq oʻtgan zamon.
3. Turk tilida boʻgʻin va uning turlari.

Variant-3

2. Turk tilida hozirgi zamon.
3. Turk tilida boʻgʻin tushish hodisasi.
4. Turk tilida bosh harfning yozilishi.

Variant-4

1. Turk tilida kelasi zamon.
2. Turk tilida tovushlar tasnifi. Hozirgi zamon turk tilining unlilar tizimi.
3. Turk tilida egalik kategoriyasi.

Variant-5

1. Turk tilida yaqin oʻtgan zamon.
2. Turk tilidagi undoshlar. Undoshlarning qonuniyatlari.
3. Turk tilida kelishik kategoriyasi.

Mustaqil ta’lim uchun topshiriqlar

1. Mashqlar bajarish.
2. Diktantlar yozish.
3. Kichik hikoyalar oʻqib gapirish.
4. Oʻtilgan mavzular boʻyicha yangi qoʻshimcha soʻzlarni oʻrganish.

TALABALARGA USLUBIY YORDAM SIFATIDA TAVSIYA ETILADIGAN ADABIYOTLAR

Asosiy adabiyotlar:

1. *Banguoğlu T. Türkçenin Grameri. –Ankara, 1998.*
2. *Ergin M. Üniversiteler için Türk Dili, Bayrak Basimevi. –İstanbul, 2000.*
3. *Hamidov X., Turk tili grammatikasi. Morfologiya, – Toshkent: Fan va texnologiya. 2006. -172 b.*
4. *Hamidov X.X., Tilavov A.X., Yildirim H. Turk tilidan mashqlar to`plami. Tűrkçe Aliştirmalar kitabi. – Toshkent: Voris-nashriyot, 2009. -192 b.*
5. *Hengirmen M. Türkçe Dilbilgisi, Engin Yayınevi. – Ankara, 1998.*
6. *Karahan Leyla, Türkçede Söz Dizimi, 12.baskı. – Ankara, 2007.*

7. *Кононов А.Н. Грамматика современного тyрескогo литературного язıка. – М., –Л., 1956.*
8. *Korkmaz, Zeynep, Türkiye Türkçesi Grameri, Ankara, 2003.*
9. *Sodiqov Q., Hamidov X., Xudoyberganova Z., Aminova L., Turk tili, Toshkent, 2005.*
10. *Xudoyberganova Z., Hamidov X., Turk tilining nazariy grammatikasi. –Toshkent: 2010. -280 b.*

Qo`shimcha adabiyotlar:

1. *Alimbekov A. Turk tilida tekstlar to‘plami. – Toshkent, 1993.*
2. *Aminova L. “Turk tili”dan tarjima amaliyoti. Türkçe pratik çeviri. –Toshkent – 2010.*
3. *Aksan, Doğan, Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim, 1, 2, 3, TDK. –Ankara, 1990.*
4. *Canpolat M. Dilin yapısı ve Yapıbilgisi. Türk Dili, 1980.*
5. *Dilaçar, Agor, Devlet Dili Olarak Türkçe, TDK, A.Ü. Basımevi, 1962.*
6. *Dizdaroğlu H. Türkçede Fiiller, TDK. –Ankara, 1963.*
7. *Hacıeminoğlu M.N. Türk Dilinde Edatlar, M.E.B. – İstanbul, 1971.*
8. *Göker, O., Uygulamalı Türkçe Bilgileri. –İstanbul, 1998.*
9. *İmamova H.K. «Turk tili» (ayrim darslarning yo‘rug‘lari), Turkiyot kafedrasining yo‘rug‘i. Turk filologiyasi bo‘limi talabalari uchun qo‘llanma. – Toshkent: ToshDSHI, 2008. –B.370-374.*
10. *Hengirmen M. Koç, Nurettin, Türkçe Öğreniyoruz, Türkisch aktiv, 1-4. ciltler, Engin Yayınevi. – Ankara, 1992.*
11. *Hamidov X.X. Turk tilidan amaliy mashg‘ulotlar uchun matnlar. Tűrkçe Pratik Dersler için Metinler. –Toshkent: ToshDSHI, 2007. -160 b.*

12. *Koç, Nurettin, Yeni Dilbilgisi, İnkilap Kitabevi. – İstanbul, 1990*
13. *Öztürk T., Akçay S., Duru H., Gün S., Ersoy H., Yiğit A., Adım Adım Türkçe, Öğretim seti, 1-2-3. Ciltler. –İstanbul, 2002.*
14. *Shabanov J., Hamidov X., Turk tilining imlo qoidalari. Türkçe yazım kuralları. –Toshkent, 2010.*
15. *Türkçe YÖS Soruları ve Deneme sınavları. – Ankara, 2008.*
16. *Türk Lehçeleri Grameri, (A. Ercilasun), Akçağ Yay. – Ankara-2007.*

Manbalar va lug`atlar:

1. *Adıgüzel, Hüseyin, Deyim Hazinemiz, Açıklamalı - Örnekli Türkçe Deyimler Sözlüğü. –İstanbul, 1990.*
2. *Aksoy, O.A. Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, 1. Atasözleri Sözlüğü. –İstanbul: İnkilap Yayınevi, 1991, 1994.*
3. *Aksoy, O.A., 2. Deyimler Sözlüğü, 3. Dizin ve Kaynakça 4. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları. – Ankara, 1984.*
4. *Büyük Rusça-Türkçe Sözlük, Moskva, «Russkiy yazik», 1977, Multilingual. –İstanbul, 1995.*
5. *Büyük Türkçe-Rusça Sözlük, Moskva, «Russkiy yazik», 1977, Multilingual. –İstanbul, 1994.*
6. *İmla Kılavuzu, Yeni Baskı, "Sabah". –Eskişehir, 1997.*
7. *Özbek-Türk Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü, Doç. Dr. İbrahim Yoldaşev, Tuncay Öztürk, Yürsel Öztürk. –Taşkent, 1998.*
8. *Rusça-Türkçe İsimler ve Fiiller Sözlüğü. –İstanbul, 1998.*
9. *Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, 9. Baskı, 1, 2. c. – Ankara, 1998.*

Internet saytlari:

1. www.ziyonet.uz

2. www.ziyouz.com
3. www.linguist.com
4. www.truelinguist.coms
5. www.executivelinguist.com
6. www.thelinguist.com
7. www.sil.org/linguistics
8. www.ling.ohio-state.ed
9. www.wordie.org/words/turcology
10. www.yeniturkiye.com
11. www.en.timeturk.com
12. www.dict.cc
13. www.turk-dili.com
14. www.turkdili.fatih.edu.tr
15. www.turkdili.uludag.edu.tr
16. www.tdkkitaplik.org.tr
17. www.tdtkb.org
18. www.tdb.kocaeli.edu.tr
19. www.sozluk.turkbirlik.gen.tr
20. www.istanbul.edu.tr
21. www.kultur.gov.tr
22. www.turkishliterature.boun.edu.tr
23. www.turkedebiyati.com.tr
24. www.kitap.antoloji.com
25. www.edebiyatturk.net
26. www.turksiiri.org
27. www.bilgicik.com
28. www.turkedebiyati.net
29. www.turkish-lit.boun.edu.tr

LUG’AT

A

acı – alam, qayg‘u, iztirob
adınız ne? – ismingiz nima?
adres defteri = not defteri – bloknot
aleykümselam – vaaleykum assalom
alışveriş – bozorlik
allaha ısmarladık – xayr, xudo yor bo‘lsin
alt – ost
ambalaj kağıdı – o‘raydigan qog‘oz
araba – moshina, ot arava
arka – orqa
arkasında – orqasida
armağan = hediye – sovg‘a
artı – noldan yuqori
askı – ilgak
aşağı – past
atkı, kaşkol – sharf
avize – qandil
ayakkabı – tufli (poyafzal)
aydın – yorug‘

B

Bağırmak – baqirmoq
baş örtüsü – ro`mol
başarmak – uddalamoq
beklemek – kutmoq
bez – mato, bo‘z
bıkmak – joniga tegish
bilgisayar – kompyuter
bisiklet – velosiped
bluz – ayollar ko'ylagi
bol bol – ko‘p ko‘p
bornoz – hammom xalati
bot – shishiradigan qayiq

bot – botinka
boya kalemi – rangli qalam
bulaşık – idish-tovoq
bulunmak – joylashmoq
bulutlu – bulutli
buz – muz
buz tutmak – muzlamoq

C

canı çekmek= istemek – xohlamoq, istamoq
ceket – pidjak (kamzul)
cep – cho'ntak
cetvel – chizg`ich
cüzdan – hamyon

Ç

çabalar – harakat qiladi
çalışma – ish, faoliyat
çamasır – kiyim-kechak
çeşit – tur, xil
çeşitli – turli
çıkarmak – yechmoq
çiselemek – tomchilab yog'moq
çizme – etik
çop sepeti – axlat idishi
çopluk – axlat
çorap – paypoq
çöküntü – quyqa

D

defter – daftar
değişik – farqli
değişmek – o‘zgarmoq
delik – tuynuk, in
demet = buket= deste – dasta, buket

denizlik – tokcha
derece – daraja
deterjan – kir yuvish vositasi
dış – tashqi
dış macunu – tish yuvish pastasi
dikmek – ekmoq
dolma kalem – avtoruchka
dolmuş – marshrutka
dolu – do'l
dosya – qog‘ozlar qo‘yiladigan papka
döver biçer – kambayn
durak – bekat
duvar – devor
düğme – tugma
düzenlenmek – o‘tkazilmoq, tartiblanmoq
düzenli – tartibli

E

ecza kutusu – dori qutisi
eksi – noldan past
eldiven – qo'lqop
elektrik düğmesi – chiroq tugmasi
engeli – me’yor, muvozanat
eşofman – sport kiyimi
etek – yubka
evlenmek – oila qurish, uylanish, turmushga chiqish

F

fena değilim – yomon emasman
fermuar – zamok
fırça – cho‘tka
fırtına – bo'ron, to'fon

fiş – elektrik vilkasi

G

gar – garaj
geçmek – o‘tmoq
gelişmiş – rivojlangan
gemi – kema
geniş – keng
gök – osmon
gök gürlemesi – momaqaldiroq
gök kuşağı – kamalak
gömlek – erkaklar ko'ylagi
görüşmek üzere – ko'rishguncha
gözönüne getirmek – tasavvur qilmoq
güle güle – xayr
günaydın – hayrli tong
güneşli – quyoshli

H

harite – xarita
helikopter – vertalyot
hırçın – sabrsiz, betoqat
hırka – kordigan

İ

iç – ich
iç çamaşır – ich kiyim
içki – spirtli ichimlik
ikram etmek – mehmon qilmoq, tortiq qilish
ileride – kelgusida
ilgili – bog‘liq
ilginç – qiziq
ilginç – qiziq, qiziqarli
irmik – mannaya krupa (yorma)

iskarpin – ayollar tuflisi
iskelesi – paraxod bekati, bandargoh
iyi akşamlar – hayrli oqshom (kech)
iyi günler – hayrli kun
iyi şanslar – omad
iyiyim – yaxshiman

J

jalüzi – jalyuzi
jet – reaktiv samolyot
jilet – lizviya
jöle – gel

K

kabahat – ayb, gunoh
kağıt – qog‘oz
kalem traş – qalam tarosh, qalam ochgich
kalorifer – isitgich
kamyon – katta yuk mashinasi
kamyonet – kichik yuk mashinasi
kapı – eshik
kapının kolu – eshikning ushlagichi
karbon kağıdı – yozuvni tushiradigan qora qoğoz
karışık – chigal
karışmak – aralashmoq
karlı – qorli
karşılamak – kutib olish
kart postal – otkritka
kasaba – shaharcha, mikrorayon
kaşkol – sharf
katkı – hissa, ulush
katkıda bulunmak – hissa qo‘shmoq

katmak – aralashtirmoq, qo‘shmoq
kavanoz – shisha idish
kayd etmek – yozmoq
kazak – sviter
kazanmak – erishmoq, yutmoq
kazanmak – o‘qishga kirmoq, erishmoq
keman – skripka
kemer – kamar
kenarında – chekkasida, qirg‘og‘ida
kırağı – qirov
kıskanmak – havas qilmoq
kıyı – qirg‘oq
kıyısında – qirg‘og‘i
kızmak – jahli chiqmoq
kitap – kitob
klima – konditsioner
kol – yeng
kolonya – odekolon
konuk = misafir – mehmon
koparmak – uzib olish
kot pantalon – jinsi shim
kova – chelak
kova, çöp sepeti – axlat chelagi
köşe – burchak
köşesinde – burchagida
kravat – galstuk
krem – krem
kurşun kalem – qora qalam
kuruluş – tashkilot
kuyruk – dum
kuytu – eng chekka burchagi, juda uzoq
külotlü çorap – kalgodki
külübe – uycha
kürdan – tish tozalagich
kürk – shuba

M

makam koltuk – rasmiy o‘rindiq
makas – qaychi
manto – ayollar paltosi
masa – parta
mayalamak – oshirib qo‘yish, achitish
medyum – bashoratchi
mendil – dastro`mol
merak etmek – qiziqmoq, xavotir olmoq
merhaba – salom
meşgul – band
metro – metro
mezun olmak – o‘qishni tamomlamoq
minibüs – kichik avtobus
motosiklet – mototsikl
mürekkep – siyoh

N

nane – yalpiz
nasılsınız? – qandaysiz?
neden – sabab
nine – buvi
ninni – alla

O

olay – voqea
oruç – ro‘za
otobüs – avtobus
ova – adır

Ö

ön – oldi
öneri = teklif – taklif
önünde – oldida
örmek – to‘qimoq

P

paça – pocha
palto – palto
pamuk – paxta
pantalon – shim
parfüm – duhi
paspas – pol yuvish tayog‘i
pencere – deraza
perdüsü – plash
pijama – tungi kiyim
piyango – lotoreya
polyester – polyestr
priz – razedka
pul – marka

R

raf – javon
raptiye = ataç – skrepka
ray – rels
rızk – rizq- ro‘zi, nasiba
rütübetli – nemli
rüzgar – shamol

S

sabun – sovun
sağ – o‘ng
sağ yan – o‘ng yon
sağanak yağış – qattiq yomg'ir
sağolun – rahmat
sahip çıkmak – egallamoq
saksı – gul tuvak
salça – tomat pastasi
sandal, kayık – qayiq
sandalye – stul
saymak – sanamoq, hurmat qilmoq

selam – salom
selâmünaleykum – assalomu alaykum
seyretmek – tomosha qilmoq
sıcak – issiq
sıkıntı çekmek – yomon ahvolda qolish
sınıf – sinf
sıvı deterjan – suyuq idish yuvish vositasi
sıvı sabun – suyuq sovun
silahlı kuvvetler – qurolli kuchlar
silgi – o'chirg'ich
sis – tuman
soğuk – sovuq
Sokmak – tishlamoq, chaqmoq
sol – chap
sol yan – chap yon
spor ayakkabısı – krasovka
sulu boya – rasm bo‘yog‘i

Ş

şampuan – shampun
şanslı – omadli
şapka – shapka, qalpoq
şimşek – chaqmoq

T

taban – pol
tablo – jadval
tahta – doska
takım elbise – kostyum -shim
taksi – taksi
takvim – taqvim
tamir – remont, ta’mir
tarak – taroq
taşınmak – ko‘chib o‘tish
tavan – shift

tebeşir – bo'r
temiz – toza
temizlik – tozalik
tepsi – patnis
terlik – shippak
tersi – teskari tarafi
terzi – tikuvchi
teşekkürler – tashakkur
tıraş – soqol olish
tıraş kremi – soqol olgandan so‘ng ishlatiladigan krem
tıraş makınesi – soqol oladigan mashina
tişört – fudbolka
topak – zuvala
toz – chang
toz deterjan – kir yuvish kukuni
traktör – traktor
tramvay – tramvay
tren – poyezd
troleybüs – trolleybus
tualet elbise – oqshom kiyimi
tulum – kombinzon
turşu – tuzlama
tutkal – yelim
tükenmez kalem – sharikli ruchka
tüketmek – iste’mol qilmoq

U

uçak – samolyot
ufalamak – maydalamoq
ummak – umid qilmoq

Ü

üniform – maxsus kiyim, forma
üst – ust
üzülmek – xafa bo‘lmoq

V

vapur – paraxod
vinç – kran

Y

yağmurlu	– yomg'irli
yağmurluk	– plash
yanında	– yonida
yarışma	– musobaqa
yat, tekne	– yahta
yedek kalem ucu	– ruchka yoki qalam zapasi
yelek	– nimcha
yıldırım	– yashin
yırtmaç	– ochiq
yoğurmak	– qormoq
yukarı	– tepa
yüzü	– o'ng tarafi

Z

zannetmek	– o‘ylamoq
zarf	– konvert
zımba	– stepler
zorluk çekmek	– qiynalmoq

MUNDARIJA

SO‘Z BOSHI.....3

1-DARS. Turk tili va uning dunyo tillari orasida tutgan o‘rni
Turk alifbosi (Türk alfabesi).....5

2-DARS. Unlilar va ularning tasnifi.....13

3-DARS. Turk tilida unli moslashuvi qonuniyatiga zid hodisalar
(ünlü uyumuna aykırı durumlar).....19

4-DARS. Undosh tovushlar va ularning tasnifi
(Ünsüzler).....27

5-DARS. Undoshlarda singarmonizm hodisasi
(ünsüzler uyumu).....32

6-DARS. Otlarda bo‘lishsizlik kategoriyasi (isimlerde olumsuzluk) çoğul eki (ko‘plik qo‘shimchasi) soru eki (so‘roq o‘shimchasi).....40

7-DARS. Egalik qo‘shimchalari (iyelik ekleri).....50

8-DARS. Kelishiklar (ad durum ekleri).....56

9-DARS. Hozirgi zamon (Şimdiki zaman (-yor).....65

10-DARS. Yaqin o‘tgan zamon fe’li (Görülen geçmiş zaman).....77

11-DARS. Uzoq o‘tgan zamon fe’li (Duyulan geçmiş zaman).....83

12-DARS. Fe’lning kelasi zamon shakli (gelecek zaman (-acak,-ecek).....89

13-DARS. Fe’lning hozirgi-kelasi zamon shakli (geniş zaman (-r).....96

14-DARS. To‘liqsiz fe’l (İmek fiili)
.....
102

15-DARS. So‘zlarning ma’no munosabatlari (sözcüklerde
anlam ilişkileri)
.....
115

16-DARS. Urg‘u. Urg‘u turlari (Vurgu ve çeşitleri)
.....
121

17-DARS. Bosh harflarning yozilishi (Büyük harflerin kullanımı)
.....
128

18-DARS. Bo‘g‘in va uning turlari. (Hece ve çeşitleri)
.....
134

19-DARS. Grammatik mavzularni takrorlash (genel tekrar)
.....
143

Mas’ul muharrir:
Filologiya fanlari doktori, professor ***Q.P. Sodiqov***
Taqrizchilar:
Filologiya fanlari nomzodi, dotsent ***J.K. Shabanov***
Filologiya fanlari nomzodi, dotsent ***A.X. Tilavov***
Mualliflar:
Turkiy tillar kafedrasi katta o‘qituvchisi ***X. Imamova***
Turkiy tillar kafedrasi o‘qituvchisi ***M. Maqsudova***
Turkiy tillar kafedrasi o‘qituvchisi ***S. Toshaliyeva***

Texnik muharrir:
M.M. Zarifov
Kompyuter verstkasi:
M.M. Zarifov

O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligining 2013 yil 19 apreldagi 128-sonli buyrug‘iga asosan 5120100- Filologiya va tillarni o‘qitish (tillar bo‘yicha) yo‘nalishida ta’lim oluvchi talabalar uchun asosiy o‘quv qo‘llanma sifatida nashrga tavsiya etilgan (Ro‘yxat raqami 128-078)

Toshkent davlat sharqshunoslik institutining o‘quv-uslubiy kengashi tomonidan nashrga tavsiya etilgan.
(Bayonnoma №5. 19.04.2012)

Bosishga ruxsat etildi 24.07.2013.
Bichimi 60x84 $^{1}/_{16.}$ Shartli 11,0 b.t. 50 nusxada bosildi.

© Toshkent davlat sharqshunoslik instituti, 2013